

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Maja VILFAN

**PRESOJA UKREPOV KMETIJSKE POLITIKE PRI
OHRANJANJU PLANIN NA OBMOČJU
NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA
KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPE**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Maja VILFAN

**PRESOJA UKREPOV KMETIJSKE POLITIKE PRI OHRANJANJU
PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA
KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPE**

MAGISTRSKO DELO

**EVALUATION OF AGRICULTURAL POLICY MEASURES FOR
PRESERVING MOUNTAIN PASTURES IN THE AREA OF
PLANNED KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPS
REGIONAL PARK**

M.SC. THESIS

Ljubljana, 2014

Na podlagi statuta Univerze v Ljubljani ter po sklepu Senata Biotehniške fakultete z dne 27. 9. 2010 in z dne 2. 7. 2012 je bilo potrjeno, da kandidatka izpolnjuje pogoje za magistrski podiplomski študij bioloških in biotehnoloških znanosti, področje varstva naravne dediščine. Za mentorja je bil imenovan doc. dr. Luka Juvančič.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Drago KOMPAN
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: doc. dr. Luka JUVANČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora: 22. 1. 2014

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Maja Vilfan

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Md
DK	UDK 502.17:630*26+71(497.4)(234.3)(043.2)=163.6
KG	kmetijska politika/planinski pašniki/biotska raznovrstnost/subvencije/regijski parki/trajnostni razvoj
AV	VILFAN, Maja, univ. dipl. inž. kmetijstva
SA	JUVANČIČ, Luka (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, podiplomski študij bioloških in biotehnoloških znanosti, področje varstva naravne dediščine
LI	2013
IN	PRESOJA UKREPOV KMETIJSKE POLITIKE PRI OHRANJANJU PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPE
TD	Magistrsko delo
OP	XV, 114 str., 34 pregl., 15 sl., 6 pril., 118 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	V nalogi vrednotimo ukrepe kmetijske politike za 12 planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe ter na podlagi ankete ugotavljamo stališča udeležencev paše do ustanovitve zaščitenega območja, do ukrepov skupne kmetijske politike EU (SKP) ter dodatnih možnosti za razvoj planin. Namen naloge je bil ugotoviti, v kakšni meri ukrepi SKP, ki jih lahko uveljavljajo nosilci planin, vplivajo na njihovo gospodarjenje ter katere so dodatne možnosti za razvoj planin. Vseh 12 nosilcev planin uveljavlja neposredna plačila 1. stebra SKP in izravnalna plačila za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, medtem ko se dve planini (od dvanajstih) nista odločili za nadaljevanje kmetijsko okoljskega ukrepa planinska paša v obdobju 2007-2013. Površina planin se je v obdobju od 2007 do 2010 zmanjšala za 16 odstotkov, stalež živali se je od 2004 do 2010 zmanjšal za 10 odstotkov. Število kmetij, ki se ukvarjajo z rejo živine na planini, se je od leta 2006 do 2010 znižalo za 9 odstotkov. Večje zmanjšanje števila živali se pojavlja na manjših planinah in tistih, kjer se pase le govedo oz. le drobnica. Zmanjšanje površine planin je v prvi vrsti posledica zaostritve administrativnih postopkov ter kriterijev za upravičenost površin. Na rejo živali za planinsko pašo bi spodbujevalno delovala sprememba definicije rabe GERKov za planine. Udeleženci planinske paše povezujejo možnosti za ohranjanje planin tudi z izpolnjevanjem naslednjih pogojev: ustrezno čiščenje planin in dobro gospodarjenje; ohranitev, povečanje ali spremembe ukrepov SKP; ohranitev kmetij, urejeno lastništvo planin ter trženje proizvodov in storitev na planinah. Stališče udeležencev paše do ustanovitve parka pa je izrazito negativno.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Md
DC UDC 502.17:630*26+71(497.4)(234.3)(043.2)=163.6
CX
CC agricultural policy/mountain pastures/biodiversity/subsidies/regional parks/sustainable development
AU VILFAN, Maja
AA JUVANČIČ, Luka (supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Postgraduate Study of Biological and Biotechnical Studies, Field Conservation of Natural Heritage
PY 2013
TI EVALUATION OF AGRICULTURAL POLICY MEASURES FOR PRESERVING MOUNTAIN PASTURES IN THE AREA OF PLANNED KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPS REGIONAL PARK
DT M.Sc. Thesis
NO XV, 114 p., 34 tab., 15 fig., 6 ann., 118 ref.
LA sl
AL sl/en
AB In the Master's Thesis the agricultural policy measures for 12 mountain pastures in the area of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional Park are being evaluated. A questionnaire was prepared to find out the opinions of the mountain pasture representatives regarding the establishment of the regional park, the CAP measurements, and the additional possibilities for pasture development. The aim of the thesis is to evaluate to what extent the CAP measures, which the representatives of the mountain pastures are eligible to use, influence their management and what are the additional possibilities for pasture development. All 12 representatives of the mountain pastures exercise the CAP pillar 1 direct payments and balance payments for less favoured areas for agriculture. 2 out of 12 mountain pastures decided not to continue with the agri-environmental measure 'mountain pasture' from 2007-2013. The pasture area decreased for 16% from 2007 to 2010, livestock population decreased for 10% from 2004 to 2010. The number of farms engaged in livestock on mountain pastures decreased for 9% from 2006 to 2010. Bigger decrease in livestock occurs on small and mountain pastures with only cattle or sheep. The decrease of the pasture area is in the first place the consequence of the tightening of the administrative procedures and the criteria for the eligibility of areas. A positive influence on livestock for mountain pasturing would be the change in the definition of eligible area for mountain pastures, the representatives of the mountain pastures see the connection between the possibility for pasture preservations and fulfilment of the following conditions: proper cleaning of the mountains and good management, maintenance, increase or modification of the CAP measures; preservation of farms, well regulated pasture ownership and marketing of products and services on the mountains. The position of the representatives of mountain pastures regarding the establishment of the park is distinctly negative.

KAZALO VSEBINE

Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key Words Documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VIII
Kazalo slik	XI
Kazalo prilog	XIII
Okrajšave in simboli	XIV
Slovarček	XV
1 UVOD	1
1.1 POVOD ZA RAZISKAVO	1
1.2 NAMEN RAZISKAVE	4
1.3 DELOVNE HIPOTEZE	4
1.4 STRUKTURA NALOGE	5
2 PREGLED OBJAV	7
2.1 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI PLANIN V SLOVENIJI	7
2.1.1 Definicije planine	7
2.1.2 Nastanek planin	7
2.1.3 Stavbe v planinah	10
2.1.4 Oblike lastništva planin	11
2.1.5 Splošni podatki o planinah v Sloveniji	11
2.2 ZGODOVINSKI PREGLED PAŠNIH PRAVIC V PLANINAH	13
2.2.1 Do konca srednjega veka	13
2.2.2 Od 16. stol. do 1848	15
2.2.3 Marčna revolucija	16
2.2.4 Deželni planinski zakoni	18
2.2.5 Med svetovnima vojnama	18
2.2.6 Po drugi svetovni vojni	20

2.3	PРАВNA UREDITEV PLANINSKEGA PAŠNIŠTVA V REPUBLIKI SLOVENIJI	22
2.3.1	Zakonske podlage	22
2.3.2	Pašni redi	24
2.4	PРАВNE PODLAGE ZA OHRANJANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI NA PLANINAH	25
2.4.1	Konvencija o biološki raznovrstnosti	25
2.4.2	Pojem visoka naravna vrednost	26
2.4.3	Biotska raznovrstnost v živinoreji	27
2.4.4	Krajinska pestrost	28
2.4.5	Alpska konvencija	29
2.4.6	Zavarovana območja in proces ustanavljanja regijskega parka na območju Kamniško-Savinjskih Alp	30
2.5	PREGLED STRATEŠKEGA OKVIRA IN UKREPOV KMETIJSKE POLITIKE ZA PODPORO PLANINSKI PAŠI V SLOVENIJI	32
2.5.1	Strateška in programska izhodišča kmetijske politike Republike Slovenije po osamosvojitvi	32
2.5.2	Podrobnejši pregled javnofinančnih podpor za planinsko pašo od 1993 do 2000	34
2.5.3	Podrobnejši pregled javnofinančnih podpor za planinsko pašo po letu 2001	37
2.6	VREDNOTENJE JAVNIH INTERVENCIJ	44
2.6.1	Splošna načela	44
2.6.2	Skupni okvir spremljanja in vrednotenja za Program razvoja podeželja	46
3	MATERIAL IN METODE	48
3.1	IZBIRA IN OPIS OBMOČJA, VKLJUČENEGA V RAZISKAVO	48
3.1.1	Določitev meja parka	48
3.1.2	Podatki o planinah, vključenih v raziskavo	50
3.2	PODATKOVNE OSNOVE ZA RAZISKAVO	53
3.2.1	Statistični in upravni viri	53
3.2.2	Anketiranje nosilcev planin in kmetij	54

3.2.3 Poskus vrednotenja ukrepov SKP, ki jih uveljavljajo planine na analiziranem območju	54
4 REZULTATI	59
4.1 OHRANJANJE POVRŠINE PLANIN	59
4.2 ŽIVINOREJA NA PLANINAH	66
4.2.1 Ohranjanje staleža živali na planinah	66
4.2.2 Ohranjanje ekstenzivne reje na planinah	69
4.2.3 Ohranjanje avtohtonih pasem živali	70
4.2.4 Ohranjanje števila kmetij, ki pasejo živali na planinah	71
4.3 STALIŠČA ANKETIRANIH ČLANOV PAŠNIH SKUPNOSTI	73
4.3.1 Ustanovitev načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe	73
4.3.2 Nadaljevanje pašne rabe planin	74
5 RAZPRAVA	81
5.1 PRISPEVEK UKREPOV SKP K OHRANJANJU PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA	81
5.1.1 Vpliv ukrepov SKP na ohranjanje površine planin	81
5.1.2 Vpliv ukrepov SKP na stalež živali na planinah	84
5.1.3 Vpliv ukrepov SKP na ekstenzivno rejo živali na planinah	86
5.1.4 Vpliv ukrepov SKP na število kmetij, ki pasejo živali na planinah	87
5.2 OHRANJANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI Z REJO AVTOHTONIH PASEM	88
5.3 STALIŠČA UDELEŽENCEV DO PREDLOGA ZA USTANOVITEV NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA	89
5.4 MOŽNOSTI ZA OBSTOJ IN RAZVOJ PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA	90
6 SKLEPI	95
7 POVZETEK (SUMMARY)	97
7.1 POVZETEK	97
7.2 SUMMARY	100
8 VIRI	105
ZAHVALA	
PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Število in površina planin v Sloveniji v izbranih letih (Spiller-Muys in sod. 1926 ¹ , Schlamberger 1995 ² , Petek 2005 ³ , MKGP-RKG ..., 2009 ⁴ , MKO-RKG ..., 2012 ⁵)	12
Preglednica 2: Pregled ukrepov za planinsko pašo v RS v obdobju od 1993 do 2000 (Uredba o uvedbi ..., 1993-2000)	35
Preglednica 3: Plačila na enoto za ukrepe za planinsko pašo na območju RS v obdobju od 1993 do 2000 (Uredba o uvedbi ..., 1993-2000)	36
Preglednica 4: Plačila za živali na planinskih pašnikih na območju RS v obdobju od 1992 do 2000 (Volk, 2012)	37
Preglednica 5: Plačila na enoto za ukrepe za planinsko pašo v RS v obdobju od 2001 do 2010 (Poročilo o stanju ..., 2011)	39
Preglednica 6: Znesek plačil na hektar za hipotetično planino v RS v obdobju od 1995 do 2010	40
Preglednica 7: Površina vključena v posamezne ukrepe in dodeljena sredstva za planinske pašnike v RS po posameznih ukrepih v obdobju od 2001 do 2010 (Poročilo o stanju ..., 2011 ¹ , ARSKTRP ..., 2011 ²)	40
Preglednica 8: Število planin vključenih v ukrepe za planinsko pašo s pastirjem in brez pastirja (PPP+PP) v SKOP in KOP v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	41
Preglednica 9: Primerjava površine in števila planin med ukrepoma planinska paša s pastirjem (PPP) in brez pastirja (PP) v obdobju 2004-2010 (ARSKTRP ..., 2011)	44
Preglednica 10: Seznam planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe (MKO-RKG ..., 2012)	50
Preglednica 11: Osnovni podatki o izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)	52
Preglednica 12: Podatki o opremljenosti izbranih planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)	53

Preglednica 13: Opredelitev evalvacijskih vprašanj	58
Preglednica 14: Površina planin vključena v ukrep OMD na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2004 do 2010 v ha (ARSKTRP ..., 2011)	59
Preglednica 15: Površina planin vključena v ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	60
Preglednica 16: Površina planin vključena v ukrep neposredna plačila za travinje na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	62
Preglednica 17: Površina planin evidentirana v Registru kmetijskih gospodarstev na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (MKO-RKG ..., 2012)	63
Preglednica 18: Koeficienti za izračun GVŽ za posamezne vrste in kategorije rejnih živali (Zapisnik o prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik)	67
Preglednica 19: Gibanje staleža živali na analiziranih planinah (v GVŽ) v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	68
Preglednica 20: Stanje na planinah čez 5 let po mnenju anketiranih	69
Preglednica 21: Stanje na planinah čez 20 let po mnenju anketiranih	69
Preglednica 22: Obtežba na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)	70
Preglednica 23: Število govedi cikaste pasme na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v letu 2010 (MKO-CRG ..., 2012)	71
Preglednica 24: Število kmetij, ki pasejo živali na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2005 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	72
Preglednica 25: Odgovori anketiranih po vrstah omejitev, ki naj bi jih povzročila ustanovitev regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe	74
Preglednica 26: Dejavnosti na planinah, za katere so po mnenju anketiranih nosilcev planin subvencije najbolj potrebne	75

Preglednica 27: Največje težave povezane s pašo na planini po mnenju anketiranih nosilcev planin in nosilcev kmetij	77
Preglednica 28: Razlogi anketiranih nosilcev kmetij za pašo živali na planinah	77
Preglednica 29: Tradicionalni običaji povezani s planinsko pašo po mnenju anketiranih	79
Preglednica 30: Dodatne možnosti za dejavnosti na planini po mnenju anketiranih	79
Preglednica 31: Do kolikšne mere ukrepi SKP vplivajo na ohranjanje površine planin?	84
Preglednica 32: Ali ukrepi SKP vplivajo na stalež živali na planini?	85
Preglednica 33: Ali ukrepi SKP spodbujajo ekstenzivno rejo na planinah?	86
Preglednica 34: Ali ukrepi SKP vplivajo na število kmetij, ki pasejo živali na planinah?	88

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Zemljevid Kamniških Alp s planinami s konca srednjega in začetka novega veka (Cevc, 2000)	9
Slika 2: Število GVŽ in število kmetij, ki pasejo na planinah v RS v obdobju od leta 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	13
Slika 3: Površina planin v RS vključena v ukrepe SKP in površina planin v Registru kmetijskih gospodarstev (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)	42
Slika 4: Število planin v RS vključenih v ukrepe SKP in število planin v Registru kmetijskih gospodarstev (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)	43
Slika 5: Sistemski model vrednotenja vladnih programov (Vedung, 2000)	45
Slika 6: Planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, GERKi na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)	49
Slika 7: Planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, GERKi na dan 1. 7. 2007 (MKO-RKG ..., 2012)	51
Slika 8: Logični diagram učinkov ukrepov SKP za planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe	56
Slika 9: Površina planin na območju regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe vključena v posamezne ukrepe in površina v Registru kmetijskih gospodarstev 2004-2010 (ARSKTRP ..., 2011, MKGP-RKG ..., 2009, MKO-RKG ..., 2012)	64
Slika 10: Površina planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe glede na rabo v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)	65
Slika 11: Izgubljena površina planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe med letoma 2007 in 2010 (MKO-RKG ..., 2012)	66
Slika 12: Delež pozitivnih odgovorov anketiranih na vprašanje o prednostih, omejitvah in koristih ustanovitve parka	74

Slika 13: Potrebni ukrepi za ohranjanje planin po mnenju anketiranih nosilcev planin in nosilcev kmetij	76
Slika 14: Želene spremembe glede paše v prihodnje po mnenju anketiranih	78
Slika 15: Planina Veža Podvežak (Vilfan, september 2012)	93

KAZALO PRILOG

Priloga A: Vprašalniki

Priloga B: Opis ukrepov za planinsko pašo v okviru PRP 2007-2013

Priloga C: Šifrant rabe

Priloga D: Zapisnik o prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik

Priloga E: Posamezna pričevanja o planinah v pisnih virih

Priloga F: Podrobnejši podatki o posameznih planinah

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

ARSKTRP	Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja
AS	agrarna skupnost
BRŽ	biotska raznovrstnost v živinoreji
CBD	Konvencija o biološki raznovrstnosti
CRG	Centralni register govedi
GERK	grafična enota rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva
IPL	individualna planina
KMG	kmetijsko gospodarstvo
KMG-MID	identifikacijska številka kmetijskega gospodarstva
KOP	kmetijsko okoljska plačila
KZU	kmetijska zemljišča v uporabi
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MKO	Ministrstvo za kmetijstvo in okolje
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
OMD	površine z omejenimi dejavniki za kmetijsko proizvodnjo
PS	pašna skupnost
PPP	planinska paša s pastirjem
PP	planinska paša brez pastirja
PP-T	neposredna plačila za travinje
PRP	Program razvoja podeželja
RKG	register kmetijskih gospodarstev
RPKSA	Regijski park Kamniško-Savinjske Alpe v ustanavljanju
SKOP	Slovenski kmetijsko okoljski program
SKP	skupna kmetijska politika
SOSV	skupni okvir za spremljanje in vrednotenje
SPL	planina v skupni rabi
VNV	visoka naravna vrednost
ZRSVN	Zavod RS za varstvo narave

SLOVARČEK

Biotska raznovrstnost: raznolikost živih organizmov iz vseh virov, ki zajemajo med drugim kopenske, morske in druge vodne ekosisteme ter ekološke komplekse, katerih del so: to vključuje raznovrstnost samih vrst, med vrstami in raznovrstnost ekosistemov.

GERK: grafična enota rabe kmetijskih zemljišč kmetijskega gospodarstva. Je strnjena površina kmetijskih ali gozdnih zemljišč z enako vrsto dejanske rabe, ki je v uporabi enega kmetijskega gospodarstva s pripadajočim KMG MID.

Kmetijsko gospodarstvo: organizacijsko in poslovno zaokrožena gospodarska celota, ki obsega eno ali več proizvodnih enot, ki se ukvarja s kmetijsko oziroma gozdarsko dejavnostjo in ima eno vodstvo. Planina je v Zakonu o kmetijstvu (2008) opredeljena kot ena izmed oblik kmetijskega gospodarstva.

Natura 2000: v Evropski uniji sta pravni temelj območij Natura 2000 dve direktivi, in sicer Direktiva o pticah in Direktiva o ohranjanju naravnih habitatnih tipov ter prostoživečih rastlinskih in živalskih vrst. Oba predpisa določata vrstno in območno varstvo za evropsko pomembne vrste. Slednje, torej ohranjanje bistvenih življenjskih prostorov za določene vrste in habitatne tipe, se odraža v vzpostavljanju posebnih območij, ki jih poznamo pod imenom Natura 2000. Katere so evropsko pomembne vrste in kateri habitatni tipi, pa določajo priloge obeh direktiv, cilj obeh predpisov je torej ohranjanje teh vrst in habitatnih tipov v ugodnem stanju, tako z zavarovanjem vrst kakor tudi z zagotavljanjem primerne življenjskega prostora.

Skupna kmetijska politika (SKP): je politika EU na področju kmetijstva in razvoja podeželja. SKP je bila opredeljena že v temeljnih aktih Skupnosti. Temeljni cilji SKP, opredeljeni že v rimski pogodbi iz leta 1957, so: zagotoviti redno oskrbo z živili po primernih cenah, dvigniti storilnost v kmetijski pridelavi, primerno izrabiti naravne vire ter varovati okolje.

1 UVOD

1.1 POVOD ZA RAZISKAVO

Biotske raznovrstnosti ne zastopajo le prostoživeče rastlinske in živalske vrste ter ekosistemi, pač pa sodi vanjo tudi tisti del narave, ki ga je človek skozi zgodovino svojega obstoja spremenil, vzgojil in s selekcijo določenih značilnosti prilagodil svojim potrebam. Skozi tisočletja so se mnoge udomačene pasme in sorte prilagodile na okolje, ki ga je ustvaril človek. Ohranjanje biotske raznovrstnosti pomeni tako tudi evidentiranje in ohranjanje tradicionalnih sort in pasem, ki so odpornejše na bolezni in se pogosto ustrezneje vklapljajo v naravno okolje in krajinsko podobo (Hlad B. in Skoberne P., 2001).

Krajinska raznovrstnost je posledica naravnih značilnosti in človekove dejavnosti na območju Slovenije. Glavna značilnost je mozaičnost majhnih in raznolikih enot. Kmetijstvo je bilo v veliki meri prilagojeno naravnim razmeram in s tem postalo najpomembnejši dejavnik v razvoju krajine ter krajevnih rastlinskih sort in živalskih pasem (Beltram G., Skoberne P. 1997).

Raziskava o kazalnikih visoke naravne vrednosti (VNV) (Final report ..., 2007) navaja, da so tradicionalni načini kmetovanja skozi stoletja izoblikovali evropsko naravno okolje z mozaičnimi habitati, ki so pomembni za raznolikost evropskih rastlinskih in živalskih vrst. V pretežni meri gre za območja na manj rodovitnih kmetijskih zemljiščih. Z vidika ohranjanja narave v Evropi je ohranitev ekstenzivne kmetijske rabe teh območij ključnega pomena. Sistemi VNV vzdržujejo pomembne habitate kot so pol-naravno travinje, grmovja, mejice, drevesa, kali, ki so zgodovinsko vključeni v kmetijske sisteme.

V omenjeni raziskavi (Final report ..., 2007) je ocenjeno, da je 50 odstotkov vseh evropskih rastlinskih in živalskih vrst odvisnih od kmetijskih habitatov, vključno z endemičnimi in ogroženimi vrstami. V zadnjih desetletjih se je biotska raznovrstnost na evropskih kmetijskih zemljiščih zmanjšala. Razlog za to je predvsem industrializacija kmetijstva, posledica slednje pa je intenzifikacija rabe naravnih virov, povečanje kmetijskih parcel in intenzivnejša raba mehanizacije. Te spremembe so se najprej in najbolj intenzivno razširile v nižinskih predelih. Na območjih s težjimi razmerami za kmetijsko proizvodnjo pa je opazen nasproten trend opuščanja obdelovalnih zemljišč zaradi fizičnih ali klimatskih faktorjev ali socialno ekonomskih sprememb. Opuščanje kmetijskih habitatov lahko vpliva na zmanjšanje biotske raznovrstnosti, saj morajo biti zemljišča VNV, kot so na primer pol-naravno travinje, vzdrževana.

Planinska paša na pol-naravnih travniščih je tipičen sistem VNV. Pomembna je tako z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti, kot tudi v smislu ohranjanja tradicionalnega načina kmetovanja na kmetijah, ki pasejo na planinah. Planinsko pašništvo predstavlja kombinirano rejo domačih živali na kmetiji in planini tako, da se v poletnem času

živina preseli na planine, kmetija pa se razbremeni glede krme in delovne sile. Živali na planinski paši so običajno zdrave, v dobri kondiciji in odpornejše.

Planine so se uporabljale za pašo že od antike dalje in kljub razvoju in velikim spremembam so se ohranile kot prostor, kjer se v ekstremnih razmerah oblikuje človekov občutek za trajnost. Paša v gorah je včasih pomenila temelj preživetja kmetij v dolinah. V današnjem času planinska paša ni več ekonomska nuja, njeno ohranjanje pomeni predvsem trajnostni način rabe naravnih virov, ki prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti.

Z naravovarstvenega vidika so planine pomembne zaradi ohranjanja biotske raznovrstnosti na genski, vrstni in ekosistemski ravni. Z ohranjanjem planin se ohranjajo avtohtone pasme domačih živali, kot sta na primer cika in jezersko-solčavska ovca, ki so najprimernejše za planinsko pašo. Poleg tega planine v gorskem svetu predstavljajo pol-naravne ekosisteme, ki niso zanimivi le estetsko in doživljajsko, ko se tako razlikujejo od okolice, ampak omogočajo tudi prisotnost drugih organizmov, ki bi jih sicer na planinah ne bi bilo. Po mnenju Vidriha (2005) je ena izmed številnih prednosti paše izkoriščanje energije sonca, ki jo dovolj učinkovito uporabljajo prežvekovalci in spreminjajo v obliko primerno za ljudi. Paša vpliva na pestrejšo botanično sestavo ruše, obenem se vračajo rudninske snovi v zemljo, poleg tega so iztrebki živali pomembni za življenje drobnoživk v zemlji. Vidrih (2005) navaja, da paša prispeva k kakovosti naravnih virov (vode, zraka, tal), k uravnoteženem izkoriščanju vrst rastlin in živali in k ohranjanju raznolikosti rastlinskega in živalskega sveta. Planinsko pašništvo hkrati s kmetijsko proizvodnjo torej zagotavlja tudi javne dobrine. Izhajajoč iz tega lahko planinsko pašništvo opredelimo kot izrazito trajnostno naravnano kmetijsko prakso, v kateri so zajeti ekonomski, okoljski in socialni vidiki razvoja.

Planinska paša v Sloveniji ima dolgo tradicijo in ohranjanje takega načina rabe prostora je v skladu z 10. členom Konvencije o biološki raznovrstnosti (CBD), ki govori o trajnostni uporabi sestavnih delov biološke raznovrstnosti, v odstavku 10 (c) pa navaja, da vsaka pogodbenica varuje in spodbuja običajno rabo bioloških virov v skladu s tradicionalnimi kulturnimi običaji, ki so združljivi z zahtevami ohranitve ali trajnostne uporabe teh virov.

Planine s stanovi sodijo med elemente krajin alpske regije, oblikovala se je specifična krajina z značilnimi objekti, ki bi z opustitvijo paše izginila. Planinsko pašništvo ima bogato kulturno dediščino, kamor sodijo stavbna dediščina, običaji povezani s prigonom in odgonom s paše ter izdelavo tipičnih mlečnih izdelkov.

Planinska paša se je v Sloveniji kljub zmanjševanju površin ohranila do danes. Po statističnih podatkih o planinah, ki jih navajajo Spiller-Muys in sod. (1926) je bilo na Kranjskem leta 1926 300 planin, ki so obsegale 54.000 ha. Leta 1993 je bilo po navedbah Schlambergerja (1995) v Sloveniji 200 planin s površino 14.524 ha. V registru kmetijskih gospodarstev (RKG) so se začeli leta 2007 voditi podatki o površini planin v grafičnih

enotah rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva (GERKih), iz katerih je razvidno, da je bilo v Sloveniji v letu 2007 registriranih 208 planin s površino 9.880 ha, v letu 2010 pa 207 planin s površino 7.776 ha. Število planin se je v primerjavi s stanjem leta 1993 celo povečalo, površina pa se je zmanjšala skoraj za polovico. Površina planin se je zmanjševala zaradi različnih razlogov. Po drugi svetovni vojni se je zaradi slabih razmer v kmetijstvu zanimanje za planinsko pašo zmanjšalo, zato so bili pašniki slabo vzdrževani in so se zaraščali. Kot navaja Petek (2005), je k temu prispeval tudi Zakon o prepovedi gozdne paše iz leta 1960, ki je ščitil gozdove tudi na škodo planin. Zanimanje za planine se ponovno povečuje od 1990-ih naprej. Ugotovitev, da se površina planin v Sloveniji zmanjšuje, hkrati pa zanimanje za planinsko pašo narašča, je bil glavni povod za podrobnejšo raziskavo dinamike in prihodnjih trendov rabe planin v okviru pričujoče magistrske naloge.

Za območje raziskave smo izbrali Regijski park Kamniško-Savinjske Alpe (RPKSA) v ustanavljanju. Prve pobude za ustanovitev parka so se pojavile v Spomenici odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, ki je bila izdana leta 1920 (Skoberne, 1995). Poskusi za ustanovitev so se nadaljevali, vendar doslej park še ni bil ustanovljen. V letu 2009 je bil izdan osnutek Uredbe o RPKSA (Osnutek ..., 2009) s predlaganimi mejami parka. Čeprav je proces ustanavljanja parka trenutno v mirovanju, smo se odločili za raziskovanje planin v mejah, ki so bile predlagane v strokovnih podlagah.

Poleg osnovnega cilja ustanovitve parka navedenega v osnutku Uredbe o RPKSA (Osnutek ..., 2009), ki je varovanje naravnih vrednot, biotske in krajinske pestrosti, je med cilji zavarovanja tudi omogočanje kakovostnega bivanja prebivalcem in ohranjanje poselitve s spodbujanjem trajnostnega in s krajevno tradicijo območja skladnega razvoja, med drugim izboljšanje življenjskih pogojev prebivalcev, spodbujanje novih zaposlitev za prebivalce regijskega parka in ustvarjanje dodatnega prihodka ter ohranjanje kulturne dediščine in kulturnih vrednot.

Planinska paša z dolgo tradicijo in ekstenzivnim načinom rabe je še posebej primerna oblika kmetijstva v zavarovanih območjih, saj je v skladu s cilji zapisanimi v osnutku uredbe. Poleg tega so v osnutku Uredbe o RPKSA (Osnutek ..., 2009) določene tudi razvojne usmeritve, med katerimi je izrecno poudarjeno spodbujanje dopolnilnih dejavnosti in ustvarjanje dodatnega prihodka prebivalcev na kmetijah in na planinah, predvsem tistih, povezanih s tradicionalnimi znanji ter tistih, ki omogočajo nova delovna mesta. Izhajajoč iz tega je tudi za območje načrtovanega RPKSA pomembna ugotovitev Markeševe (1998), da sodi program razvoja kmetijstva med bistvene elemente razvojnega programa zaščitene območij, saj je po njenem mnenju kmetijstvo eden izvornih gospodarskih virov s pomembnim vplivom na ohranjanje in razvoj naravnih virov. Za raziskovanje planin na tem območju smo se odločili tudi zaradi dejstva, ker gre za območje, ki so ga podrobnejše raziskave o planinah v Sloveniji doslej zaobšle.

V nalogi želimo poleg dinamike rabe planin na obravnavanem območju raziskati tudi, kolikšen vpliv na to dinamiko so imeli ukrepi kmetijske politike. O bolj sistematičnemu pristopu k izvajanju državnih podpor za planine v Sloveniji lahko govorimo od leta 1993 naprej z vključitvijo podpor za planine v Uredbo o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane. V skladu s cilji kmetijske politike so se od leta 1993 podpore večkrat spremenile. V smislu finančnih posledic za planine najopaznejšo spremembo predstavlja uvedba kmetijsko okoljskih ukrepov takratnega Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP) v letu 2001. Obseg relevantnih ukrepov za planine se v obdobju od uvedbe SKOP do danes ni bistveno spremenil, se je pa zvišal obseg plačil, tako v okviru Programa razvoja podeželja 2004-2006, kot tudi ob redefiniciji ukrepov Kmetijsko okoljskega programa (KOP) v okviru Programa razvoja podeželja 2007-2013. S pristopom k EU in posledičnim prevzemom ureditve skupne kmetijske politike (SKP) pa so povezani tudi drugi ukrepi, zanimivi za pašno rabo planin, med njimi še posebej izravnalna plačila za kmetovanje v območjih s težjimi razmerami za kmetijsko proizvodnjo (OMD) in neposredna plačila 1. stebra SKP.

Nosilci planin lahko uveljavljajo različne ukrepe SKP. Na podlagi podatkov o ukrepih, ki jih uveljavljajo upravičenci na planinah na analiziranem območju nameravamo v nalogi z metodo vrednotenja oceniti ukrepe in ugotoviti, če so v skladu z zastavljenimi cilji kmetijske politike in politike razvoja podeželja.

1.2 NAMEN RAZISKAVE

Na podlagi ugotovitve, da sodijo planinski pašniki med zemljišča visoke naravne vrednosti in prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti, ki je tudi eden izmed ciljev SKP, v nalogi raziskujemo stanje in spremembe planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe.

Namen magistrske naloge je presoditi v kakšni meri ukrepi SKP vplivajo na ohranjanje planinskih pašnikov na območju načrtovanega regijskega parka in kakšne so dodatne možnosti za ohranitev planin. Glede na pričakovanje, da se površine kljub ukrepom SKP na tem območju zmanjšujejo, bomo skušali ugotoviti, če je potrebno ukrepe spremeniti.

1.3 DELOVNE HIPOTEZE

V nalogi si zastavljamo tri hipoteze. Za vsako od njih v nadaljevanju opisujemo pristop, kako nameravamo pristopiti k formalnemu preverjanju.

Hipoteza 1: Ukrepi SKP prispevajo k ohranjanju planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe.

Pristop: Analizirali bomo podatke o ukrepih SKP, ki jih uveljavljajo upravičenci na planinah zajetih v raziskavo. Na podlagi pridobljenih podatkov predpostavljamo, da

ukrepi prispevajo k ohranjanju planinske paše. Domnevamo, da bomo glede na trend zmanjševanja površine planin v Sloveniji ugotovili, da se površina planin zmanjšuje tudi na območju regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe.

Hipoteza 2: Planinska paša predstavlja pomemben prispevek k ohranjanju biotske raznovrstnosti (zlasti avtohtonih pasem domačih živali).

Pristop: Predpostavljamo, da planinski pašniki s tradicionalnim načinom kmetovanja na območju načrtovanega regijskega parka prispevajo k biotski raznovrstnosti. V raziskavi ne bomo proučevali biotske raznovrstnosti habitatov planinskih pašnikov, ampak bomo na podlagi podatkov o številu živali avtohtonih pasem ugotovili njihovo prisotnost na planinah.

Hipoteza 3: Nekatere planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe imajo dolgoročne možnosti za obstoj in razvoj.

Pristop: Pripravili smo dva tipa vprašalnikov, ki so bili namenjeni nosilcem planin in nosilcem kmetij, ki pasejo na planinah na območju načrtovanega regijskega parka. Na podlagi analize odgovorov bomo raziskali možnosti za razvoj planin na tem območju v prihodnje. V raziskavi bomo skušali ugotoviti še druge dejavnike poleg ukrepov SKP, ki vplivajo na ohranjanje planin ter možnosti dodatnih dejavnosti na planinah (izobraževanje, turizem, blagovne znamke, prodaja mlečnih izdelkov, zdravilna zelišča), ki jih vidijo udeleženci planinske paše.

1.4 STRUKTURA NALOGE

V uvodu predstavljamo pomen ohranjanja planin z naravovarstvenega vidika, kot tradicionalne oblike kmetovanja, ki vpliva na ohranjanje biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti. Povod za raziskavo planin je bila med drugim ugotovitev, da se površina planin v Sloveniji zmanjšuje. Območje raziskave smo omejili na izbrane planine v načrtovanem regijskem parku Kamniško-Savinjske Alpe.

V pregledu objav so opisane definicije planine, splošni podatki o planinah ter zgodovinski pregled razvoja planin. Med drugim opisujemo razvoj pašnih pravic v planinah, ki so jih od srednjega veka do danes skušali razdeliti med upravičence, a so se stare delitve v veliki meri ohranile in je lastnina ostala skupna. Osredotočamo se tudi na pravno ureditev planin v Sloveniji ter predstavljamo pravne podlage, ki nas zavezujejo k ohranjanju biotske raznovrstnosti na planinski paši. Opisani so ukrepi SKP namenjeni planinam od leta 1993 do 2013 in strateški dokumenti s cilji kmetijske politike v Sloveniji. Predstavljamo metodo vrednotenja vladnih programov, ki smo jo uporabili pri poskusu presoje ukrepov za ohranjanje planin in njeno aplikacijo na primeru ukrepov za planinsko pašo. V poglavju material in metode so prikazani podatkovni viri in izbrane planine na

analiziranem območju. Podrobneje so strukturirana evalvacijska vprašanja, ki smo si jih zastavili ter vprašalniki, na katere so odgovarjali pašni upravičenci.

V poglavju rezultati poskušamo ovrednotiti ukrepe SKP in njihov vpliv na spremembe površine planin, števila GVŽ, obtežbe ter števila kmetij, ki pasejo na planinah. Predstavljeni so rezultati pridobljeni na podlagi anket, ki smo jih obdelali in med nekaterimi skupinami ugotovili statistično značilne razlike. Prikazana so tudi stališča udeležencev paše do ustanovitve parka. V poglavju razprava in sklepi na podlagi podatkov iz literature in pridobljenih rezultatov podajamo priporočila za spremembe ukrepov SKP, za dodatne možnosti za obstoj in razvoj planin na analiziranem območju ter za nadaljnje korake in aktivnosti pri prizadevanjih za ustanovitev regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe.

2 PREGLED OBJAV

2.1 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI PLANIN V SLOVENIJI

2.1.1 Definicije planine

Planinsko pašništvo je posebnost Alp, kjer padavine in zmerno podnebje v gorah predstavljajo ugodne razmere za pašno živinorejo. Večina planin v Sloveniji se nahaja v Julijskih Alpah, Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah.

Kladnik (1999) opredeljuje planino kot: »Visokogorski pašnik s pastirskimi stanovi, na katerem se poleti dobre tri mesece pase živina, v zimskem času je navadno zasnežen. Planine so običajno nad zgornjo gozdno mejo, ki je marsikje zaradi krčenja gozda v korist širjenja planin preoblikovana po človeku. Planine se medsebojno razlikujejo po nadmorski višini in obdobju paše, po namenu ali vrsti pasoce se živine ter po obliki lastništva. Beseda planina je izpeljana iz praslovanskega izraza »polnъ« v pomenu raven svet, neporaščen z drevjem. Pomenska dvojnost je razumljiva, saj so Praslovani živeli na območju, kjer je bila ravnina stepska, gozdovi pa so poraščali le vzpetine. Poimenovanje se je pozneje začelo uporabljati za označevanje z drevjem neporaslih gora.«

Podobno definira planino tudi Novak (1970): »Posebna oblika pašne živinoreje je paša na gorskih pašnikih in senožetih, pogostoma povezana z molžo in predelavo mleka (planšarstvo, ljudski izraz v Bohinju in Savinjskih Alpah – planovanje, na Bovškem kozarjenje). Planino v gospodarskem pomenu imenujemo pašniško površino, v gorah praviloma nad mejo obdelovalnega sveta, na kateri so gospodarske stavbe in koder se poleti preživlja živina s pašo.«

Gospodarski krog premikov živine iz doline do visokogorskih pašnikov imenujemo tudi živinorejsko leto. Začne se s premikom živine z vaških pašnikov na spodnje ali senožetne planine. Kasneje kmetje živino ženejo naprej na visoke planine, kjer se živina pase do konca poletja, ko se prične vračanje v dolino. Do zimske vhlevitve se živina spet pase na vaških pašnikih (Paša v ..., 2002).

2.1.2 Nastanek planin

Poleg paše v poletnem času so bile gore v preteklosti gospodarsko zanimive zaradi rudnega bogastva, lova in oglarjenja. Po navedbah Novaka (1970) so planine srednjeveški naseljenci gotovo vsaj deloma neposredno prevzeli od staroselcev. O starosti planin pričajo prazgodovinske najdbe ter imena nekaterih planin, ki so verjetno predslovenska, na primer Komna, Krma, Krn, Matajur, Porezen in druga.

Po mnenju Horvatove (2006) arheološke najdbe v visokogorju pričajo, da so bili odročni predeli visokogorja obljudeni že v obdobju mlajšega paleolitika, kar dokazujeta jamski najdišči v Kamniško-Savinjskih Alpah: Potočka zijalka 1700 m nadmorske višine in Mokriška jama, 1495 m nadmorske višine (7500-3500 pr. n. št.).

Po navedbah Cevca (2000) so najstarejše planine v Alpah izkoriščali za pašo že pred 3.500 leti v srednji in pozni bronasti dobi, pa tudi v starejši in mlajši železni dobi (9.-1. stol. pr. n. št.), v rimskem času in pozni antiki (2.-6. stol.). Odkritih je bilo veliko rimskih najdišč, najdbe se nadaljujejo v poznoantični čas od 4. do 6. stoletja, kar kaže, da je bila večina postojank prvič močneje obljudena v pozni antiki.

Cevc (1997) navaja, da se je planšarstvo začelo razvijati v mlajši železni dobi, od 1. stol. pr. n. št. dalje so tudi zanesljivo dokumentirane najdbe kos. To orodje je omogočilo živinorejcu oskrbeti krmo za zimske mesece, poletna paša v planini pa mu je pomenila podaljšek dolinske paše in prihranek krme za zimo. Sezonsko naseljevanje pastirjev v planinah je trajalo celo antično dobo, kar pomeni pol tisočletja. O zgodnji izrabi planin v Alpah sklepamo po najdbi sekir, sulic, nožev, igel, fibul, živinskih zvoncev in živalskih kosti. V zgodnji dobi naj bi pasli predvsem drobnico. Pastir se je selil s tropi živine s pašnika na pašnik. Bival je v zijalkah in pod previsnimi skalami ali v preprosto zgrajenem zavetišču s kamnitimi temelji, v pozni antiki tudi v že večji pastirski koči. Konec 6. ali na začetku 7. stol. je prišlo v jugovzhodnem alpskem prostoru do priselitve slovanskega prebivalstva, poznoantične naselbine so bile uničene ali zapuščene. Na vprašanje ali je v nemirnih časih preseljevanja ljudstev in s prihodom Slovanov v 6.-7. stol. življenje v planinah zamrlo, še ni mogoče odgovoriti z arheološkimi argumenti (Cevc, 2000).

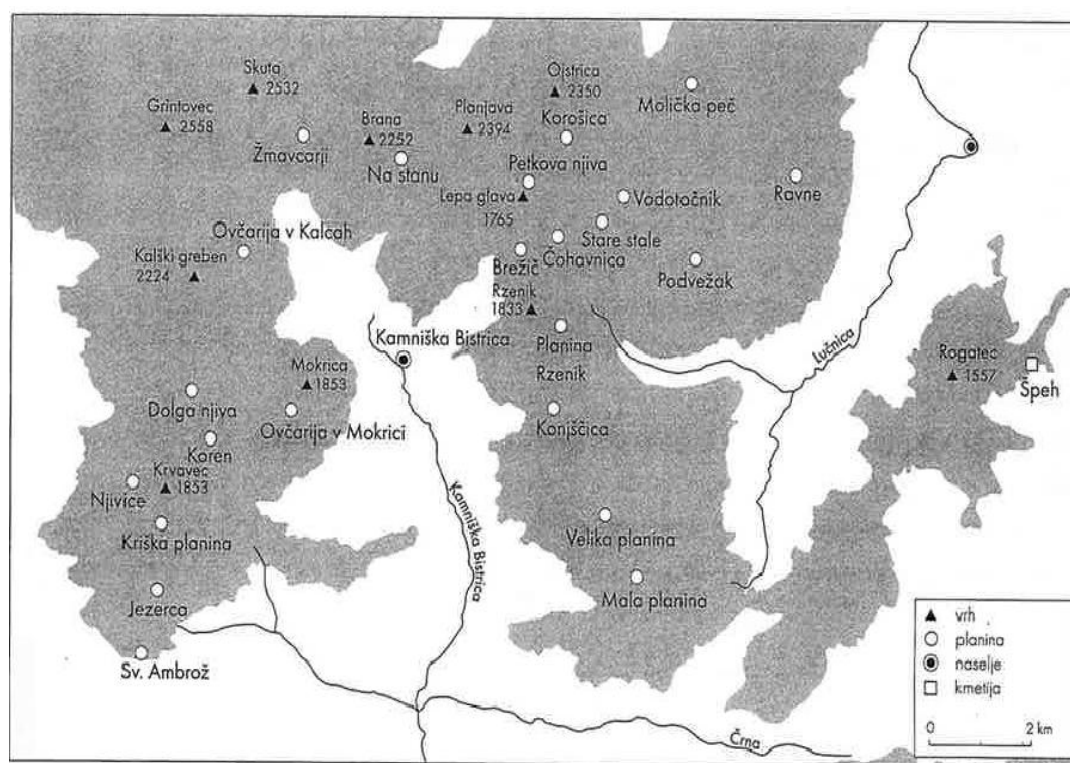
Tako kot prazgodovinska tudi rimska visokogorska najdišča ležijo na obsežnih travnatih območjih na današnji gozdni meji – to je na starih visokih planinah, ki so bile prvič omenjene v pisnih virih poznega srednjega veka. Raziskave so pokazale, da je v rimski dobi verjetno stalo selišče na vsaki taki planini. Horvatova (2006) izpostavlja, da so najpomembnejši naravni pogoji za umestitev selišča obstoj ali možnost priprave obsežnega travnatega območja, pogosto lega na robu pašnikov, varnost pred plazovi pozimi in meteornimi vodami poleti, pregled nad planino, dostopi nanjo, osončenost ter zavetrje. V bližini navadno izvira voda. Planina Na stanu pod Kamniškim sedlom je bila obljudena od prehoda 1. v 2. stoletje do vsaj 4. stoletja (Horvat, 2006).

Na planini Dolga njiva v Kamniško-Savinjskih Alpah je bil izkopan tloris stavbe iz poznoantičnega obdobja. Stavba je stala na severnem robu travnate doline, ki leži nad sedanjo gozdno mejo (1685 m n.m.). Zloženi kamniti temelji, nad katerimi je bila lesena nadgradnja, kažejo, da gre za skrajno funkcionalno stavbo, namenjeno le za nekaj tednov bivanja v poletnih mesecih. Po mnenju Horvatove (2006) te postojanke ne moremo povezovati s prometnimi potmi, ne z rudarsko dejavnostjo. Najbolj naravna razlaga je, da gre za poletno bivališče pastirjev. Tudi druge postojanke v Kamniško-Savinjskih Alpah so odmaknjene od prometnih poti in večinoma ležijo na rudarsko nezanimivih območjih, z obsežnimi gorskimi pašniki v zaledju ter z lego 500 do 1000 m nad stalnimi višinskimi naselji na obrobju visokogorja, najverjetneje odsevajo del poznoantične gospodarske dejavnosti. Pomen čred v visokogorju je moral biti v pozni antiki še posebej velik, saj so bile v gorah zanesljivo zaščitene pred roparskimi pohodi preseljujočih se ljudstev in

različnih vojska. Morda so v nekem trenutku prav take črede predstavljale edino možnost majhnih poznoantičnih skupnosti. Tako si lahko razlagamo izrazito zgostitev visokogorskih najdišč v pozni antiki (Horvat, 2006).

O planšarstvu kot posebni gospodarski obliki izrabe planin lahko govorimo šele v srednjem veku. Iz odkritih najdišč, najdb in redkih zgodovinskih virov je mogoče povzeti, da so pasli živino konec srednjega in v začetku novega veka na več kot dvajsetih planinah v Kamniško-Savinjskih Alpah

Konec 20. stoletja je ostala »živa« samo tretjina planin. Zakaj so nehali goniti živino v planine je lahko več vzrokov, najpomembnejši so gospodarski, ki so narekovali preusmeritev ovčjih planin v goveje. Kjer ovčje planine niso bile primerne za pašo goveje živine, so jih opustili. Najdbe črepov skled in latvic na opuščenih planinah dokazujejo, da so tam tudi sirili in da so za spravilo mleka uporabljali pretežno lončene posode (Cevc, 2000).

Slika 1: Zemljevid Kamniških Alp s planinami s konca srednjega in začetka novega veka (Cevc, 2000)

Figure 1: Map of Kamniške Alps with mountain pastures at the end of middle ages and in the beginning of the new ages (Cevc, 2000)

Glede na vrsto živali se planine delijo na goveje, ovčje, kozje, konjske ali mešane planine. Planine, kjer so pasli molzno živino so se imenovali mlečne planine, za jalove živali pa planine za jalovino (predvsem volovske planine). V vmesnih legah med naselbinami in

planinskimi pašniki so se poleg pravih planin razvile stranske (prehodne) planine na katerih praviloma ni bilo stavb in so služile za pomladansko in jesensko pašo. V Julijskih Alpah so bile nekatere planine tudi v nižjih legah, ki so bile prav tako v skupni rabi in so jih kosili le enkrat na leto, pasli pa so zgodaj spomladi ali jeseni. Če so imeli hleve, koče in senike, so se take planine imenovalle predplanine, v ljudskem izročilu pa senožetne planine ali rovti.

Pašne dobe so se razlikovale glede na območje, vrsto pašnika in navade. Povsod so pričeli s pašo v bližini doma, na vaškem pašniku. Prehod na planinsko pašo je bila paša v rovtu in pristajah. Začetek planinske paše je bil običajno Kres - 24. junija in konec paše Mali šmaren - 8. septembra (Novak, 1970).

2.1.3 Stavbe v planinah

Zaradi oddaljenosti od kmetij so na planinah gradili poslopja za bivanje ljudi in gospodarske objekte za živali. Po navedbah Cevca (1995) so pastirji v poznosrednjeveških ovčjih planinah bivali v zijalkah, med balvani in pod previsnimi stenami. V srednjem veku so pastirji poleg naravnih zavetišč uporabljali tudi enoprostorne stavbe. Odkrite so bile sledi enostavnih zidanih stavb, kot na primer na planini Dolga njiva. Izstopata še dva tipa stavb, ki jih štejemo med dvoprostorne planšarske koče, in sicer nadstropni stan na bohinjskih planinah in ovalna bajta na Veliki planini (Cevc, 1995).

Za bohinjske planine je značilen nadstropni brunasti stan postavljen na dveh, štirih ali več stebrih. Odprt prostor pod kočo služi za zavetje živini, nadstropna enoprostorna brunarica je namenjena pastirju za bivanje, kuhanje in spanje. Značilnost Velike planine je ovalna bajta, ki je razdeljena v dvoje prostorov. V sredini je pastirjevo bivališče, nekakšna izba, okoli pa lopa za živino, vse pa pokriva ovalna škodlasta streha. Osrednji pastirjev prostor nima oken, v kotu ob vratih stoji odprto ognjišče. Danes ima takšno arhaično obliko edino spomeniško zaščitena Preskarjeva bajta (Cevc, 1995).

Novak (1970) piše o razporeditvi poslopij na planinah, ponekod so jih postavljali v najnižje dele planin v konkavna tla, kjer so stavbe krožno razvrstili. Drugod so stavbe razvrstili po pobočjih, na terasah, slemenih ali sedlih, če le mogoče so bile zavarovane pred vetrovi in viharji. Največ stavb je bilo običajno na govejih planinah z individualnim gospodarstvom, na primer na Mali in Veliki planini nad sto stanov, najmanj pa v skupnih ovčjih ali kozjih planinah. Preprosta bivališča za živino so bila zgrajena iz kamenja ali iz ograje s preprosto streho. Na različnih območjih so jih imenovali staje, ograde, tamar ali medrije. Glavne zgradbe so bile koče in hlevi. V planinah za govejo živino in z individualnim gospodarstvom so bile koče navadno združene s hlevi pod isto streho. Imenovali so jih koča, stan (Bohinj, Savinjske Alpe), bajta (Zgornja savska dolina, Savinjske Alpe in Karavanke), fača (Ziljska dolina). V ovčjih in kozjih planinah, kjer so bile stavbe skupne, so imeli eno samo veliko stavbo - hram, s kuhinjskim prostorom v sredi, kletjo na eni, hlevom ali več hlevskimi prostori pa na drugi strani. V planinah z več

kočami so imeli skupno sirarno, sirarco (Bohinj), sirnico (Nanos). Za delo in gospodarjenje v planinah so uporabljali izraze planujemo, planarimo, majarimo, v novjšem času planšarimo. Delo je obsegalo predvsem skrb za živino, v mlečnih planinah pa mlekarjenje in sirarjenje. To je pomenilo čiščenje živine in hleva, svinjaka, pitanje prašičev, predvsem s sirotko, puščanje živine na pašo in večerno zbiranje živine, molža in nošnja mleka v skupno sirarno. Pastir je moral skrbeti tudi za razporejanje črede po različnih delih pašnika, za napajanje, za drva, čiščenje kamenja in ščavja ter raztresanje gnoja. Moški, ki je planoval, je bil majar, ženska pa majarca (Novak, 1970).

2.1.4 Oblike lastništva planin

Večina planin v Sloveniji je ostala do danes v skupni lasti, čeprav so jih že od srednjega veka dalje skušali razdeliti med posamezne kmetije. Pravico do paše na planinah so imele praviloma skupnosti, kot so bile na primer srenje, soseske, pašniške zadrage, pašne in agrarne skupnosti. Ponekod so se ohranile že zelo stare pravice do paše posameznih kmetij. Blaznik (1970) opredeljuje kolektivno kmečko posest kot gospodarjenje s skupnimi sredstvi, s katerimi lahko gospodari eno ali več kolektivno urejenih gospodarstev oziroma več individualno organiziranih (enodružinskih) gospodarstev. V prvem primeru je bila običajno tudi proizvodnja skupna. V drugem primeru je bila proizvodnja lahko skupna (paša, molža, sirarstvo) ali pa ločena (vsako gospodarstvo se oskrbuje z lesom in kurjavo). Gospodarjenje na planinah je bilo ena izmed oblik kolektivne kmečke posesti. Zaradi oddaljenosti je več gospodarstev združilo svojo živino, za molžo in sirjenje je skrbelo le nekaj ljudi. Upravičenci do planine so sestavljali posebno gospodarsko skupnost, ki je skrbela za trebljenje, urejanje kalov.

2.1.5 Splošni podatki o planinah v Sloveniji

V letu 2010 je bilo v Sloveniji evidentiranih 207 planin, ki so imele v Registru kmetijskih gospodarstev (MKO-RKG ..., 2012) registrirane površine (GERK). Od tega je bilo 188 planin v skupni rabi in 19 individualnih planin. Agrarne skupnosti (AS) so upravljale 127 planin, in sicer je bilo registriranih 117 AS, kar pomeni, da so nekatere AS upravljale več planin.

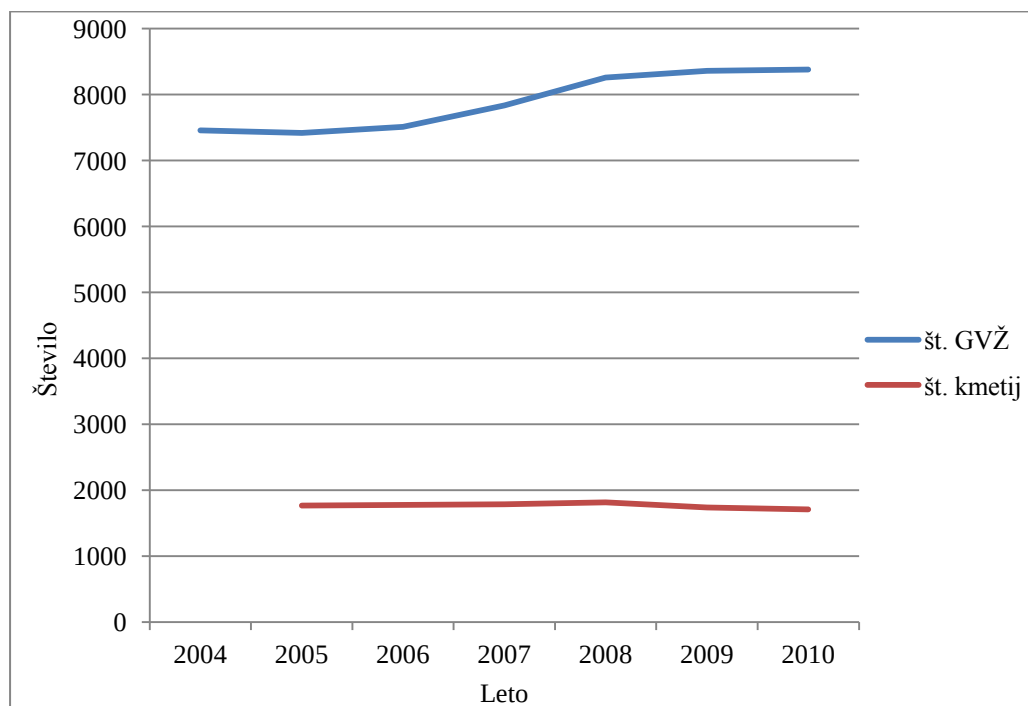
Preglednica 1: Število in površina planin v Sloveniji v izbranih letih (Spiller-Muys in sod. 1926¹, Schlamberger 1995², Petek 2005³, MKGP-RKG ..., 2009⁴, MKO-RKG ..., 2012⁵)

Table 1: Number and area of mountain pastures in RS in different years (Spiller-Muys et al. 1926¹, Schlamberger 1995², Petek 2005³, MAFF-RAH ..., 2009⁴, MAFF-RAH ..., 2012⁵)

Leto	Površina v ha	Število planin
1926 ¹	54.000	300
1993 ²	14.524	200
1993 ³		213
2004 ⁴		241
2007 ⁵	9.880	208
2008 ⁵	9.137	208
2009 ⁵	8.909	208
2010 ⁵	7.776	207

Različni viri navajajo podatke o površini in številu planin v Sloveniji, nekateri tudi podatke o številu živali, trajanju paše in opremljenosti planin, vendar smo ugotovili, da so objavljeni podatki med seboj težko primerljivi. Večina virov ne zajema podatkov za celotno Slovenijo, ponekod so izvzete individualne planine, drugod navajajo združene podatke o planinah in skupnih pašnikih, v nekaterih primerih se podatki za isto obdobje iz različnih virov med seboj razlikujejo. Odločili smo se za prikaz podatkov za posamezna leta, ki so predstavljeni v preglednici 1. Spiller-Muys in sod. (1926) navajajo ocenjeno število planin (300) in njihovo površino (54.000 ha). Isti vir med drugim poudarja, da so se statistični podatki o planinah pričeli sistematično zbirati leta 1923 in dotlej še niso bili popolni. Po dotlej zbranih statističnih podatkih je bilo evidentiranih 167 planin, manjkajoče planine naj bi bile večinoma v zasebni lasti. Za leto 1993 Schlamberger (1995) navaja podatke za planine, predplanine in skupne pašnike, skupno število je navedeno za vse tri kategorije.

Podatke o številu in površini planin in predplanin v letu 1993 smo pridobili tako, da smo iz preglednice izpisali podatke o vsaki planini in predplanini v program MS excel in jih obdelali. Petek (2005) navaja, da je bilo v letu 1993 v alpskem svetu 213 aktivnih planin. Oba podatka za leto 1993 se razlikujeta, verjetno se pojavlja razlika zaradi sprememb pri opredelitvi pašnikov kot planina, predplanina ali skupni pašnik. V RKG (MKGP-RKG ..., 2009) je bilo v letu 2004 vpisanih 241 planin. Številka je verjetno precenjena, ker se takrat v RKG še niso vodili podatki o površinah in so bile evidentirane tudi opuščene planine. Bolj natančni podatki o planinah so gotovo od leta 2007 dalje, ko so se površine evidentirale v obliki GERKov. Od leta 2007 do 2010 se število planin ohranja, površina pa se je zmanjšala za 21 %.

Slika 2: Število GVŽ in število kmetij, ki pasejo na planinah v RS v obdobju od leta 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Figure 2: Number of LU and number of farms with livestock on mountain pastures in RS from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Iz slike 2 je razvidno, da se je število GVŽ od leta 2004 do 2010 povečalo iz 7.459 na 8.382, kar predstavlja 12-odstotno zvišanje. Število kmetij, ki pasejo na planinah pa se je zmanjšalo iz 1.768 na 1.709, oziroma za 3 odstotke.

2.2 ZGODOVINSKI PREGLED PAŠNIH PRAVIC V PLANINAH

2.2.1 Do konca srednjega veka

Ob formiranju zemljiških gospodstev, ki so uvajala hubno ureditev in individualni odnos podložnikov do zemlje, so se oblikovala kmečka gospodarstva, kar je pomenilo trajnejše individualno uživanje obdelovalnega zemljišča. V kolektivni gospodarski rabi je v glavnem ostala še neobdelana površina (gozd, paša, vaška pota, voda), ki pa je vsaj formalno pripadala vladarju. Čeprav je bil skupni vaški svet podrejen zemljiškemu gospodu, takrat ni imel posebnega pomena in soseske so v veliki meri same razpolagale z gozdnimi in pašniškimi površinami (Blaznik, 1970).

Obliko stvarnih pravic na neobdelanem svetu s pravnega vidika opredeljuje Vilfan (1996): »Pripadnost zemljišča župi ni neka zasebna lastnina posameznika, niti ni solastnina ali lastnina pravne osebe. Je le neka svojevrstna, pravno komaj oblikovana pripadnost, ki jo novi fevdalni red ne more sprejeti med svoje pravne pojme in ji zato ne

nudi pravne zaščite. Namesto te pripadnosti se pojavi pojem kraljeve lastnine in iz njega izvedeni pojem lastnine teritorialnega zemljiškega gospoda.«

Vilfan (1996) pojasnjuje tudi razliko med pravicami soseske na gmajni in na planinah. Gmajne praviloma upravlja soseska, pri planinski paši pa to ni nujno. Prvotna oblika planinske paše je bil kratkoročni zakup proti plačilu travarine (herbadiga), tam kjer so bili stalni pašni interesi pa so se razvile pašne pravice določenih kmetij, lahko so bile tudi iz različnih vasi.

Izkoriščanje planinskih pašnikov sodi med najstarejše oblike kmetijstva v gorskem svetu, kjer so prebivalci s krčenjem gozda širili planinske pašnike. Prednost so dajali planinam v višjih legah, zato se domneva da so naselbine z najboljšimi planinami tudi najstarejše. Naselbine z mešano razdelitvijo polja so imele pravico do paše kot celota, lahko tudi več vasi hkrati, medtem ko so nekatere manjše samotne kmetije (npr. v Savinjskih Alpah, vzhodnih Karavankah) imele že od vsega začetka lastne planinske pašnike. Ob začetku kolonizacije je pričelo primanjkovati zemlje in pojavljati so se začela trenja za pridobitev kolektivne kmečke posesti. Gospodstva so pri planinskih pašnikih v večji meri uveljavljala svoje pravice in so za gospodarsko izrabo pašnikov pobirala dajatve.

V 13. stoletju se je povečal gospodarski pomen površin v kolektivni kmečki posesti. Uvajanje pluga je zahtevalo več živine kot oranje z ralom, zato je naraščala potreba po paši. S širjenjem fužinarstva od 14. stoletja dalje in z razvojem mest so se povečale potrebe po lesu in s tem tudi zanimanje za uporabo gozda (Blaznik, 1970). Zemljiška gospodstva so skušala na srenjskih zemljiščih utrditi svojo gospodarsko moč. Nastajali so spori med posameznimi zemljiškimi gospodstvi, ki so si delili pravice na različnih gmajnah, poleg tega pa še spori med podložniki in gospodstvi, ki so skušala podložnike izriniti zlasti iz gozdov. Pri planinskih pašnikih so nastale težave pri razmejitvi, najpogostejši razlog za prepire so bili studenci. Velikokrat se je meja med posameznimi srenjami ustalila ob napajališčih, ki so bila skupna last sosednjih srenj. Od podložnikov so pričeli pobirati prispevke za planine, ponekod so vasem planine celo odvezemali in jih dodeljevali drugim, ki naj bi plačevali višje dajatve (Blaznik, 1970).

Zaradi naseljenosti nižinskega sveta in pomanjkanja zemlje so v 14. do 15. stoletju zemljiška gospodstva nekatere srenjske planinske pašnike začela spreminjati v kmetije, podložnike so naseljevali tudi v višjem svetu do 1200 m visoko, kjer so se ukvarjali pretežno z živinorejo. Po gospodarski izrabi pašnikov so te kmetije podobne planinam, ki so jih takrat imenovali »švajge«. Od planin se razlikujejo po tem, da so stalno naseljene (Cevc, 2000).

Proti koncu srednjega veka so se pravna razmerja na neobdelanem svetu ustalila in dobila značaj pravno priznanih medsebojnih pravic ali pa se je lastnina zemljiškega gospoda izrazila v čistih oblikah (zakupne planine). Pri tem pravnem fiksiranju imajo največji

pomen dotedanji običaji, ki so se razvili ob popolnem ignoriranju kakršnekoli pravne teorije (Vilfan, 1996).

2.2.2 Od 16. stol. do 1848

Z razvojem fužinarstva od 16. stol. dalje se je povečala potreba po lesu in s tem zanimanje za gozdne površine. Pojavljati so se začeli novi spori, ki so bili bistveno drugačnega značaja. Sporom med vasmi in med rejci živine se je pridružil še deželni knez, ki je želel izkoriščati gozdove za rudarstvo in fužinarstvo. Na eni strani so bili, včasih celo združeni, kmetje in zemljiški gospodje, na drugi strani pa deželni knez in kapitalisti, ki so od njega dobili pravico do izkoriščanja fužin. Pridružili so se tudi kajžarji, ki so se naseljevali na srenjski zemlji. Ponekod so na srenjskih tleh nastale samostojne kajžarske naselbine, na kar kažejo še danes krajevna imena, kot so na primer Gmajna, Gmajnica, Gmajšna, Skupno, Občina (Blaznik, 1970). S povečanjem gospodarskega pomena gmajn so skušala zemljiška gospostva podložnikom natančneje odmeriti uživalne pravice na gozdnih in pašniških površinah in na najrazličnejše načine omejevati stare pravice, ki so jih pod vplivom rimskega prava začeli opredeljevati kot servitute (Blaznik, 1970). Po mnenju Vilfana (1996) je opredelitev soseskinih pašnih in podobnih pravic kot služnosti sicer pravnozgodovinsko nevzdržna, je pa nedvomno vplivala na usodo gozdnih in pašniških površin, ki se je v glavnem reševala v drugi polovici 19. stoletja.

Marsikje so podložnikom dodeljevali v skupno izkoriščanje le določene gozdove, točneje so predpisovali vrsto in količino lesa, ponekod sta bila na voljo le steljarjenje in paša. Zemljiška gospostva so zahtevala odškodnino za servitutne pravice v dajatvah in tlaki. Hkrati so tudi podložniki med seboj urejali upravičenost do srenjske zemlje. Ponekod so nastajali planinski redi, ki so urejali obveznosti udeležencev in določali način upravljanja planšarskega obrata na planini. Zaostrišlo se je vprašanje novincev, ki jim staroselci sprva niso kratili pravic na skupni zemlji. Uveljavilo se je pravilo, ki je določalo pravice do planinskih pašnikov glede na obseg gospodarskih enot. Gospodarstvom z večjo posestjo je pripadalo več pravic, a hkrati večje dolžnosti pri vzdrževanju srenjskih naprav. V podrejenem položaju so bili kajžarji, ki so smeli na skupni zemlji pasti le tisto živino, ki so jo uspeli prezimiti, sicer so morali plačevati posebno pristojbino, glede na število živine. Ponekod so smeli pasti le drobnico, ne pa govedi (Blaznik, 1970).

Uveljavljanje fiziokratskih načel v takratno kmetijsko gospodarsko življenje je prineslo velike in daljnosežne spremembe. Splošno blaginjo je bilo po mnenju fiziokratov moč doseči s povečano agrarno proizvodnjo. V skladu s temi načeli se je močno spremenil tudi odnos do srenjskih zemljišč, za katera so fiziokrati menili, da so slabo izkoriščena. Delitev srenjskih pašnikov je bila bistvenega pomena za prehod na hlevsko živinorejo (Petek, 2005).

Zaradi težav z upravljanjem kolektivne kmečke posesti, je država uvedla vrsto administrativnih ukrepov. Od leta 1768 dalje je zakonodaja omogočila razdelitev tistih

pašniških gmajn, ki se lahko uporabijo tudi za druge namene. Iz delitve so bili izvzeti planinski pašniki, ki so jim še nadalje priznavali dotedanjo gospodarsko funkcijo. Poleg tega zaradi velike oddaljenosti kultiviranje planinskih pašnikov ni bilo sprejemljivo. Zaradi varovanja gozdov je bilo predpisano, da se z gozdom zarasle razdeljene pašniške površine ne smejo spreminjati v njive oz. travnike (Blaznik, 1970).

Pri delitvi pa je bilo zelo težko doseči soglasje med uporabniki. Revnim slojem je bilo težko določiti primerno odškodnino, gruntarji, ki so imeli dovolj zemlje so si od delitve obetali same nevšečnosti. Kljub številnim predpisom so pretežni del skupnega zemljišča uporabljali na stari način. Lastninska razmerja na gmajnah in planinah so tako zelo dolgo ostala razmerja brez pravne opredelitve, bolj ali manj odvisna od gospodstva in zgodovinskega razvoja (Vilfan, 1996).

2.2.3 Marčna revolucija

Revolucionarno leto 1848 je bilo pomembno za urejanje kolektivne kmečke posesti, ker je bilo sproženo reševanje servitutnega vprašanja. Razne pašne, gozdne in podobne pravice večjih ali manjših skupin prebivalstva, naselbinskih enot ali drugačnih deležnikov so se do tedaj ohranile kot zemljiške služnosti. Patent o zemljiški odvezi (podrobnejša pravila Patent z dne 5. julija 1853) je sicer načelno predvidel odpravo ali regulacijo takih pravic. Ponekod so za uvedbo odprave ali regulacije pravic uvedli posebne krajevne ali deželne komisije, ki so prenehale z delovanjem proti koncu 19. stoletja (Blaznik, 1970).

Z državnim zakonom 7. junija 1883 so bila dana osnovna načela za delitev skupnih zemljišč. Ta načela so prilagodili posebnim razmeram v posameznih deželah v deželnih zakonih (npr. Koroška 1885, Kranjska 1887). Na podlagi te zakonodaje so na predlog vaščanov uvajali postopek za razdeljevanje soseskega sveta. Razdeljevanje je temeljilo na različnih kriterijih (enaki deleži vaščanov, kajžarji izključeni, velikost kmetije, stara pojmovanja o gruntu ...). Kjer je bila upravičenost do paše dotlej omejena glede na število živine, je to število odločalo pri odmeri parcele, ki jo je posamezno gospodarstvo dobilo na gmajni. Pisana podoba soseskega sveta se je ohranila, poleg starih običajev vplival na obliko pravice še vpis v zemljiško knjigo.

Ob nastanku političnih občin, ki so prevzele vlogo varovanja pravic članov agrarne skupnosti, je nastala zmeda pri vpisu v zemljiško knjigo. Ponekod se je kolektivna posest razdelila na stare srenje, ponekod pa na nove politične občine. Ker patent ni opredelil razmerja med novo politično občino in staro agrarno občino, ki je zajemala samo določen krog prebivalstva, je prišlo do mnogih nejasnosti, iz katerih so se razvili številni spori. V mnogih primerih so skupno zemljo pripisali starim srenjam. Gospodarjenje na ozemlju kolektivne kmečke posesti tudi po letu 1848 ni prineslo večjega izboljšanja (Blaznik, 1970).

Delitev v glavnem ni zajela planinskih pašnikov v alpskem svetu. Veleposestniki, pa tudi trgovci z lesom, so ponekod zmanjševali pašniška območja na škodo planinskih srenj.

Marsikje so planine postale lastnina občin ali različnih solastniških skupnosti, v katerih so bili včlanjeni lastniki deležev. Večina s servitutnimi pravicami neobremenjenih veleposestniških planin je bila oddana v najem posameznikom ali različnim skupnostim. Kljub temu so se na planinskih pašnikih v veliki meri obdržale stare posestne razmere tako v pravicah do servitutne paše na veleposestvih kot v uživanju skupnih srenjskih planin, ki so ostale v splošnem skozi stoletja povezane z istimi naselbinami in istimi gospodarskimi enotami (Blaznik, 1970).

Vilfan (1996) meni, da so dotedanje oblike ureditve skupnega sveta na planinah ali gmajnskega sveta v vasi, posledica raznih posegov oblasti v ta razmerja. Nova razmerja, ki so pri tem nastala, so bila večkrat na papirju drugačna kot so bila v resnici. V jedru pa so še vedno ostala zelo stara pravna razmerja, specifične oblike slovenskega prava.

Pri planinskih pašnikih so se pojavljala tudi nasprotja pri izkoriščanju gozdne paše. Območje planin največkrat obsega pravi odprti pašnik, kjer je travna ruša prevladujoče rastje, kot tudi območje, ki ga porašča redek gozd ali grmovje. Take so predvsem planine, ki so urejene pod gozdno mejo ali nižje planine. Na teh planinah se je paša navezovala tudi na gozdno pašo. Petek (2005) izpostavlja gozdni zakon iz leta 1852, ki je uvedel gozdne predpise za vse slovenske dežele. Po tem zakonu se brez posebnega dovoljenja nobeno gozdno zemljišče ni smelo izkrciti, na golo posekane gozdove pa je bilo treba v določenem času pogozditi. Z odkupom servitutne paše ali planine same so veleposestniki (na primer Kranjska industrijska družba in Verski sklad) v drugi polovici 19. stoletja na Jelovici in Pokljuki omejevali pašo in spreminjali planine v gozdove, baron Born je na Tržiškem pogozdoval nakupljene planine in kmetije, podobno je bilo v Zgornji Mežiški dolini (Petek, 2005).

V primerih, ko je šlo za gozdno pašo na ozemljih, ki bi lahko koristila v industrijske namene (les, rude), so skušali pašne pravice ukinjati. Sicer pa so v splošnem pri pašnih pravicah na manj pomembnem svetu uvedli neko solastništvo prejšnjih upravičencev. To solastništvo so odmerili po enakih deležih ali pa po različnih ulomkih, pri tem so upoštevali obseg prejšnje pravice ali pa velikost kmetije, ki ji je bil priznan delež. Nasprotje med kmečkimi interesi in interesi fužin je vodilo do ostrih konfliktov (Vilfan, 1996). V mnogih primerih so dodelili gozd med posamezne upravičence, pašnike pa v skupno uživanje. Toda praviloma naj bi odstopljena zemlja pripadla upravičencem kot celoti. Tako je srenjska zemlja, ki je do leta 1848 vztrajno kopnela, po tem letu spet porasla.

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da je po letu 1848 na slovenskem podeželju prišlo do korenitih sprememb. Na območju gornjegrajske gospoščine sta brata Vošnjak spodbujala ustanavljanje hranilnic in posojilnic in združevanje v zadruge. Zadrugna misel je prevzela množice in kljub velikemu odporu nemške vladajoče strani je prišlo do hitrega ustanavljanja in združevanja delavskih in kmečkih ljudi v zadruge vseh vrst. Maja 1908 so kmetje ustanovili svojo zadrugo z imenom »Pašniška zadruga v Gornjem Gradu,

registrovana zadruga z omejeno zavezo«. Ustanovni člani so bili vezani na občine Gornji Grad, Novo Štifo in Bočno, svoje podružnice so ustanovili v Ljubnem in Lučah ter se pridružili pašniški zadrugi. Kmetje iz Solčave pa se jim niso pridružili (Bezovšek s sod., 2008). Pašniška zadruga je delovala po strogih zakonskih pravilih, za vsa dogajanja so vodili ustrezne knjige. V tistem času je bila to najmočnejša zadruga na tem delu Štajerske, saj je bilo konec leta 1920 včlanjenih 242 članov. Zadrugo so ustanovili tudi z namenom, da bi se lažje pogajali s Škofijsko upravo veleposestva o uporabi planinskih pašnikov.

2.2.4 Deželni planinski zakoni

Kranjska, Koroška in Štajerska so leta 1909 izdale planinske zakone po zgledu švicarskih (Spiller-Muys in sod., 1926). Za zaščito planin in pospeševanje planšarstva je bila odgovorna Komisija za agrarne operacije. Zakoni so dopuščali, da planinske skupnosti ostanejo zaključen krog gospodarsko in krajevno združenih udeležencev. Ti so bili vezani na pravila in planšarske rede, ki so jih izdajale oblasti za agrarne operacije in nadzirale njihovo izvrševanje, kot sosveti so sodelovali planinski odbori s posvetovalno pravico. Planinski zakoni so veljali v Sloveniji do konca druge svetovne vojne.

Pomembna so bila naslednja določila (Ferčej, 1994):

- Planin, ki so obstajale v času izdaje zakona ni bilo dovoljeno spreminjati v druge kulture.
- Planine je bilo potrebno uporabljati za njihov pravi namen, za planšarstvo. K planini so poleg paše sodile tudi gospodarske naprave, planinska senožet (ki je dajala seno za rezervno krmo) ter planinski gozd, ki ščiti planino in daje les za kurjavo in stavbe.
- Za skupne in občinske planine, pa tudi zasebne, če hočejo biti deležne državnega pospeševanja, je zakon predpisal gospodarski načrt in upravni statut, za planine naj bi vodili posebne planinske knjige po vzorcu splošnih zemljiških knjig.
- Pri političnih okrajih in deželni upravi je delovala strokovna služba za planšarstvo. Pri njih so delovali planšarski sosveti, v katerih so bili predstavniki rejcev. Strokovna planšarska služba je imela pravico do nadzora nad gospodarjenjem na planinah.
- Po kranjskem deželnem zakonu so bile pravice do paše na planini vezane na upravičeno posestvo (domačijo). Te pravice se ni smelo ločiti od posestva brez dovoljenja oblasti.
- Kranjski in koroški zakon je predvideval določitev prisilne uprave za planino, če lastnik ne bi gospodaril ustrezno z zakonskimi predpisi.

2.2.5 Med svetovnima vojnama

Prva svetovna vojna je močno prizadela planšarstvo. V povojnih letih so živinorejci obnavljali planine in gospodarske zgradbe. V slovenskih pokrajinah, ki so bile v Jugoslaviji, so med vojnoma veljali avstrijski deželni zakoni iz leta 1909, za vprašanja skupnih zemljišč in planšarstva sta delovali komisiji za agrarne operacije pri velikih

županstvih v Ljubljani in Mariboru, pozneje pa je bila komisija za agrarne operacije za Dravsko banovino. Obseg planin se je med vojnama večinoma ohranjal.

Spiller-Muys in sod. (1926) opozarjajo na pomanjkljivosti deželnih planinskih zakonov, med drugim niso predpisovali vpisa oznake parcele kot »planina«. Posebej poudarja pomen odvisnosti in povezave med planinami in kmetijami, zakoni bi morali zaščititi minimalno kmečko posest kmetijskih gospodarstev v dolini. Naloge državne agrarne politike naj bi bile: zaščita planin pred silami narave in človeško malomarnostjo, pravna ureditev lastništva (posebno skupnih in servitutnih planin), pospeševanje in izboljšanje gospodarjenja na planinah. Spiller-Muys in sod. (1926) ugotavljajo, da se površina planin zmanjšuje, opozarja na omejenost površine planin, ki je ni mogoče nadomestiti. Opisuje nasprotja in spore med uporabniki pašnikov in gozdarji ter predlaga dejansko ločitev gozda od paše, kot v primeru Selske planine na Jelovici, kjer so v naravi določili območja za pašo v gozdu obremenjenim s servitutno pašo, s tem so razbremenili ostali gozd.

Kmetijska družba je organizirala planšarske tečaje v Bohinjski Bistrici, v Srednji vasi, v Podkorenu, Planini nad Jesenicami, na Bledu, v Begunjah, v Gornjem Gradu in v Lučah. Organizirani so bili planšarski zbori, na primer 1924 v Kranju in 1926 na Bledu, kjer so zahtevali podporo za planinsko pašo, ustanovitev kmetijske in mlekarske ter sirarske šole na Gorenjskem, zaščito planšarskih proizvodov. Spiller-Muys in sod. (1926) se opredelijo tudi do predloga ustanovitve Triglavskega narodnega parka, ki mu ne nasprotujejo, vendar zahtevajo ohranitev planin.

Novo nastala država Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, kasneje Kraljevina Jugoslavija, je v letih od 1919 do 1922 sprejela vrsto predpisov o agrarni reformi, ki so omejili obseg lastninske pravice fevdalni gosposki in veleposestnikom. Dokončno je agrarno reformo pravno uredil Zakon o likvidaciji agrarne reforme na veleposestvu, sprejet 19. 6. 1931 in dopolnjen s številnimi novelami. Gozdovi in pašniki so postali predmet agrarne reforme. Agrarni interesenti za pašnike, deloma tudi za gozdove so bili občine, zemljiške skupnosti, imovinske občine, oziroma skupine kmetov kot pravne osebe (Schlamberger, 1994). Za alpski svet je pomembno, da so se pašniki smeli podeljevati samo v celoti. Razlaščeni pašniki so prišli v roke pašnim zadrugam (Blaznik, 1970). Zveza slovenskih agrarnih interesentov je v 25 dneh organizirala 176 pašniških in gozdnih zadrug. Razlaščeni pašniki so bili izročeni pašniškimi zadrugam, razlaščene gozdove pa je prevzela v začasno upravo država (Schlamberger, 1994).

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da je prva svetovna vojna zavrla dejavnost pašniške zadruge Gornji Grad, ker se zakon o likvidaciji agrarne reforme ni izvajal v praksi. Prvotno je bilo določeno, da dobi veleposestvo ljubljanske nadškofije odškodnino za razlaščene gozdove in pašnike, plačniki naj bi bile občine gornjegrajskega sreza, ki naj bi postale zemljiško knjižni lastniki teh površin. Leta 1933 pa je bilo z odločbo ministrstva v Beogradu določeno, da ostane nadškofiji 3.000 ha gozdov ob izgubi pravice do odškodnine za odvzete gozdove in planinske pašnike. S to odločbo se niso strinjali in je bila kasneje razveljavljena pod pogojem, da nadškofija odstopi planinske pašnike

brezplačno in bremen prosto pašniškim zadrugam. Kraljevska banska uprava naj bi dokončno uredila vprašanje planinskih pašnikov v korist kmetov, vendar je dokončno izvedbo preprečila druga svetovna vojna.

2.2.6 Po drugi svetovni vojni

V obdobju po drugi svetovni vojni so se ponovno izpostavila vprašanja skupnih zemljišč, tudi pašnikov in planin. Ljudska republika Slovenija je že decembra 1947 izdala Zakon o agrarnih skupnostih. S tem zakonom so bile razglašene za splošno ljudsko premoženje vse nepremičnine in premičnine pa tudi pašne in druge pravice, ki so jih imele agrarne skupnosti in skupnosti upravičencev. Za upravljanje s tem imetjem so bili določeni krajevni ljudski odbori. Pašniki in planine so ostali še naprej skupni, pravico do paše so imeli vsi rejci živine na območju pašnikov in planin. Z gospodarskim načrtom naj bi določili obremenitev pašnikov in planin z živino. Zakon je ponujal možnost odpravljanja pašnih pravic po gozdovih, če bi paša negativno vplivala na tla in gozd (Ferčej, 1994).

Leta 1948 je Ministrstvo za kmetijstvo LRS imenovalo komisijo kmetijskih in gozdarskih strokovnjakov za urejanje zemljišč. Glavna naloga komisije je bila razmejitev gozdov in pašnikov z ureditvijo pravic do paše v gozdovih. Komisija je ugotavljala potrebe po planinski paši glede na krmno osnovo.

Po navedbah Petka (2005) se je po drugi svetovni vojni izvajal močan pritisk gozdarstva na kmetijska zemljišča. Izdelane so bile študije o vplivu in vrednosti planinskega pašništva in planin, s čimer so hoteli dokazati škodljivost planšarstva za gozdove. Zakon o prepovedi gozdne paše (1960) je povzročil izgubo večine pašne površine planin, s tem pa tudi njihovo vrednost. V nekaterih primerih se je spremenila tudi zemljiška kategorija parcel ali delov parcel iz pašnika v gozd. Zaradi tega je bila marsikatera planina opuščena. S skrčitvijo pašnih območij je bil pravzaprav skrčen tudi obseg dolinskih kmetij kot celote in tako je bila oslABLJENA njihova gospodarska moč.

Sprejeti so bili še novi zakoni o imetju nekdanjih agrarnih skupnosti in gospodarjenju s skupnimi zemljišči, vendar vsa zakonodaja ni prispevala k ureditvi prakse. Leta 1965 je bil sprejet Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (1965). Določbe zakona so veljale za vse premoženje bivših agrarnih skupnosti:

- za nepremično premoženje z vsemi pripadajočimi pravicami in premičninami in tudi premično premoženje, ki je pripadalo agrarnim skupnostim (podobčinam, vasem, srenjam, soseskam, korporacijam, urbarialnim in drugim podobnim skupnostim);
- za pravice do paše, lesa, gozdnih pridelkov, ki so pripadale skupnostim servitutnih upravičencev, ki so bile po svojem izvoru podobne agrarnim skupnostim.

Zakon je določal, da se premoženje agrarnih skupnosti, ki je bilo razglašeno za splošno ljudsko premoženje dodeli v upravljanje različnim organizacijam. Kultivirana kmetijska zemljišča so bila dodeljena kmetijskim organizacijam, gozdovi gozdnim gospodarskim in drugim organizacijam v skladu z določbami zakona o gozdovih. V 4. členu zakona je

določeno: »Premoženje bivših agrarnih skupnosti (pašniki, košenice, senožeti, ledine, planine, gozdnati pašniki, nekultivirana zemljišča ter poslopja in naprave na teh zemljiščih, kakor tudi pravice do paše in druge s pašo povezane pravice bivših agrarnih skupnosti na tujem svetu) se praviloma uporabi za ureditev skupnih pašnikov. Če je paša na določenih delih negospodarna, ali za zemljišče škodljiva ali, če je to potrebno za kmetijstvo, gozdarstvo ali turizem se posamezna zemljišča, poslopja in naprave dajo na razpolago za te namene, pravice pa odpravijo«.

Skupni pašniki se zaradi pospeševanja živinoreje ustanovijo za skupno pašo pašnih interesentov na določenem območju. Pašni interesenti so tiste kmetijske organizacije in zasebna kmečka gospodarstva na območju, za katero je skupni pašnik namenjen in ki redijo živino ter jim je skupna paša gospodarsko potrebna kot dopolnilo lastne krmne osnove. Zakon določa tudi gospodarjenje na skupnih pašnikih in izdelavo načrta gospodarjenja. V načrtu mora delovna organizacija predvideti ukrepe, da se prepreči uničevanje, izpiranje, preseganje zmogljivosti, ter vzdrževanje naprav, stavb in poti. Na zemljišču skupnega pašnika ni dovoljeno postavljati novih poslopij za individualno uporabo.

Po letu 1970 je strokovno vodenje pašništva prevzela kmetijska pospeševalna služba v zadrugah in pospeševalci specialisti na območnih kmetijskih in živinorejsko veterinarskih zavodih. Pašni interesenti združeni v pašne skupnosti, so nadaljevali tradicijo upravljanja pašnikov. Vsak pašnik je moral imeti statut, pašni red, po katerem so se ravnali vsi člani.

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da so po ukinitvi pašniških zadrug po letu 1948 na območju Zgornje Savinjske doline nastajale nove kmetijsko-gozdarske in tudi živinorejske zadruge. Znotraj teh je bil močan odsek za planinsko pašništvo, ki je imel nalogo urediti planine po novih načelih. Čeprav so zadruge dobro delovale, so se morale pod močnim pritiskom združiti v enotno Zgornje Savinjsko kmetijsko zadrugo Mozirje. Namen združitve je bila ločitev gozdarstva od kmetijstva. Z združitvijo manjših zadrug so bili ukinjeni tudi oddelki za planinsko pašo. Ime pašna skupnost se je pričelo uporabljati namesto ukinjene pašniške zadruge. Lastnik po vojni odvzetega premoženja je bila občina Mozirje.

Za ponovno oživljanje planinskih pašnikov so bila potrebna velika vlaganja, česar kmetje niso zmogli. Pomagali so si z dovoljenim posekom nekaterih dreves, vendar so za to morali pridobiti ustrezno dovoljenje, ki ga je posredovala pristojna gozdarska organizacija. Z močnim zaraščanjem so se pašniške površine močno zmanjšale v korist gozdov. Pri Živinorejskemu veterinarskemu zavodu v Celju so pričeli z ureditvenimi programi, ki so zajeli pašnike območij Gornjega Grada, Ljubnega, Luč in Solčave. Gozdno gospodarstvo je v svojem ureditvenem načrtu za desetletno obdobje 1953-1962 še imelo vse gozdne površine, ki so bile že pred vojno dodeljene takratnim pašniškim zadrugam, opredeljene kot nerešeno vprašanje planinske paše, s katero so bili obremenjeni predmetni gozdovi v obliki služnostnih pravic paše, kasneje imenovani pašni

gozdovi. Po mnenju Bezovška in sod. (2008) so imeli zagovorniki gozdarstva v tedanji politiki veliko večjo moč kot na drugi strani zagovorniki kmetijstva.

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da je konec sedemdesetih let na področju planšarstva vladalo mrtvilo in nezanimanje. V tem obdobju se je tradicionalni način kmetovanja spremenil, ker se je z industrializacijo uvajala kmetijska mehanizacija in zaradi selitev v mesta se je na kmetijah pojavilo pomanjkanje delovne sile. Ustanovljena je bila komisija za preglede planinskih pašnikov in ugotovitev dejanskega stanja na terenu. Naloga komisije je bila, da v letih 1981-1982 izvede ogled pašnikov in pripravi predlog ureditvenega načrta. Prišli so do zaključka, da se upoštevajo meje določene in označene v letih 1953-1957. V naravi je bilo stanje drugačno, primerjava s kartami iz leta 1973 je pokazala, da se pašne površine ne prekrivajo. Težava je bila v pomanjkanju denarja za obnovo in gradnjo pastirskih koč, postavitve ograj in obnovo, preskrbo z vodo. V teh letih so se povečale gozdne površine. Predstavniki pašnih skupnosti so želeli pridobiti nekaj pašnih gozdov v sklopu pašnikov, s katerimi bi lahko prosto gospodarili. Sprejet je bil načelen dogovor, ki pa ni bil dokončno potrjen. Ugotovitve komisije so bile, da je po zadnji kategorizaciji kmetijskih zemljišč preko 1.000 ha oz. 2 % celotnih površin občine uvrščenih v površine v zaraščanju. Posledica sprememb v načinu kmetovanja je bila med drugim tudi reja večjega števila govedi, kar je povzročilo, da je postala planinska paša zopet zanimiva.

Po ustanovitvi samostojne republike Slovenije je bil sprejet Zakon o denacionalizaciji, ki je vračal odvzeta zemljišča Nadškofiji Ljubljana, torej tudi planinske pašnike s katerimi gospodarijo nekatere pašne skupnosti. Pašne skupnosti so leta 1995 opravile registracijo, sprejele nove pravilnike, vložile zahtevek za vračilo pravic na pašnikih, katere so uporabljali njihovi predniki že več stoletij. Pašne skupnosti so večinoma podpisale dogovor z Nadškofijo Ljubljana o brezplačnem trajnem zakupu pašnikov s pašnimi gozdovi za potrebe planinske paše. Nadškofija Ljubljana je priznala pašnim skupnostim lastninsko pravico na vseh objektih in napravah, ki so jih njeni člani zgradili z lastnim delom. Pri novogradnjah je možno spreminjanje namembnosti samo s soglasjem nadškofije, ki ima tudi prost dostop in prehod preko zemljišč v zakupu (Bezovšek in sod., 2008).

2.3 PRAVNA UREDITEV PLANINSKEGA PAŠNIŠTVA V REPUBLIKI SLOVENIJI

2.3.1 Zakonske podlage

Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja (1994) je omogočil vrnitev lastništva planin agrarnim skupnostim. V skladu z zakonom so bile agrarnim skupnostim vrnjene lastninske pravice, ki so bile v zemljiški knjigi vpisane na agrarno skupnost in njene člane ter pravice do paše, nabiranje stelje, dračja, lesa, pravica do napajanja živine in druge tem podobne služnostne pravice na tuji stvari. V zakonu je opredeljena agrarna skupnost kot: »agrarna skupnost je skupnost fizičnih in pravnih oseb,

ni pravna oseba, vzpostavljena je z vpisom v register agrarnih skupnosti. Če prejšnji člani, njihovi dediči oziroma pravni nasledniki ne uveljavljajo vračanja lastninske pravice, ostanejo oziroma postanejo nepremičnine na območju bivše agrarne skupnosti last občine. Občina mora te nepremičnine v šestih mesecih od dneva pridobitve ponuditi v brezplačno rabo in upravljanje vaški oziroma krajevni skupnosti, na območju katere te nepremičnine ležijo. Postopek za vrnitev premoženja članom agrarnih skupnosti se začne na podlagi zahteve kateregakoli člana oziroma skupnega pooblaščenca. Rok za vložitev zahtevka za vrnitev premoženja članom agrarne skupnosti je bil do 30. 6. 2001«.

V Zakonu o kmetijskih zemljiščih (2011) so v 99. členu opredeljeni skupni pašniki: »Skupni pašniki so kmetijska zemljišča različnih lastnikov (pašniki, košenice, senožeti, ledine, planine, nekultivirana zemljišča pa tudi kultivirana zemljišča in slabši gozdovi, v katerih je paša po zakonu dovoljena), združena v kompleks in namenjena za skupno pašo živine pašnih interesentov na posameznem območju, ter poslopja in naprave na teh zemljiščih. Pašni interesenti po tem zakonu so člani ponovno vzpostavljenih agrarnih skupnosti in lastniki živine – fizične in pravne osebe, katerih obstoj in delovanje je pomembno povezano z rabo skupnih pašnikov kot dopolnilne krmne osnove. Občina in Republika Slovenija omogočata na zemljiščih v svoji lasti, vključenih v skupni pašnik, skupno pašo pašnim interesentom z območja, ki mu je skupni pašnik namenjen, glede na zmogljivost zemljišč, ki jih imata v skupnem pašniku«.

Za uporabo skupnega pašnika sprejme pašna skupnost pašni red, ki določa pravila rabe skupnega pašnika, in je obvezen za vse pašne interesente. K pašnemu redu je treba pridobiti soglasje upravne enote. Pašna skupnost mora v okviru možnosti skupnega pašnika zagotoviti pašne pravice tudi drugim pašnim interesentom. Ti pašni interesenti lahko postanejo člani skupnosti po pogojih in na način, določen z akti te skupnosti, lahko pa imajo zgolj pravico do paše na skupnih pašnikih. Pašne skupnosti, ki uporabljajo skupni pašnik, se vpišejo v register agrarnih skupnosti pri upravni enoti, ki ga ta vodi v skladu s predpisi o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti in vračilu njihovega premoženja in pravic.

Med drugimi pomembnimi poudarki iz Zakona o kmetijskih zemljiščih (2011) izpostavljamo še naslednje:

- Gospodarjenje s skupnim pašnikom mora potekati tako, da se prepreči spreminjanje okolja in uničevanje, izpiranje ter zakraševanje tal, da uporaba ne presega zmogljivosti, ter da se zemljišča in naprave na skupnem pašniku redno vzdržujejo in izboljšujejo (gnojenje, čiščenje, trebljenje, vzdrževanje stavb in poti ter podobno). Na zemljiščih skupnega pašnika je prepovedano postavljati nova poslopja za individualno rabo, razen če se s tem strinja pašna skupnost in je to predvideno v planskih aktih Republike Slovenije ali lokalne skupnosti. Uporaba doslej zgrajenih objektov in naprav na skupnem pašniku je dovoljena pašnim interesentom. Uporaba teh objektov in naprav za nekmetske namene je možna le s soglasjem pašne skupnosti in če je tak namen v skladu s planskimi akti občine.

- Lastnik skupnega pašnika oziroma pravice do paše in z njo povezanih pravic lahko proda ali da v zakup svoj delež v skupnem pašniku; pri tem ima prednostno pravico solastnik, zakupnik oziroma drugi pašni interesent, ki pase živino na tem skupnem pašniku.
- Razdružitev skupnega pašnika je dopustna le z dovoljenjem upravne enote, ki ga izda po predhodnem mnenju kmetijske svetovalne službe. Dovoljenja ni mogoče izdati, če bi se s tem poslabšala zagotovitev dopolnilne krmne osnove za pašne interesente, zavrl razvoj živinoreje, onemogočilo nadaljnje obdelovanje skupnega pašnika, povzročilo zaraščanje pašnika z gozdom ali kako drugače poslabšal položaj zemljišč, ki so v skupnem pašniku.

V Zakonu o kmetijstvu (2008) je v 7. členu opredeljeno kmetijsko gospodarstvo – planina kot oblika kmetijskega gospodarstva, kjer pašni interesenti del leta izvajajo pašo živali in ki obsega eno ali več planin. Kmetijsko gospodarstvo – planina je tradicionalna oblika individualne ali skupne rabe zemljišč v alpskem, predalpskem ali dinarskem svetu Slovenije in ima naslednje značilnosti:

- predstavlja geografsko zaokrožena zemljišča in gozd v upravljanju;
- na njej je organizirana sezonska paša živali brez vsakodnevnega vračanja živali;
- njena najnižja točka je na nadmorski višini najmanj 750 metrov ali na nadmorski višini najmanj 400 metrov, kadar je to utemeljeno iz geografskih, zgodovinskih ali drugih razlogov;
- lahko ima gospodarske objekte ter objekte in naprave za oskrbo ljudi in živali.

2.3.2 Pašni redi

Po 101. členu Zakona o kmetijskih zemljiščih (2011) je pašni red dokument, ki določa pravila rabe skupnega pašnika in je obvezen za vse pašne interesente za uporabo skupnega pašnika. Sprejeti ga morajo pašni interesenti, združeni v pašne, agrarne ali druge podobne skupnosti, ki se ustanovijo s pogodbo. V tej pogodbi in v pravilih pašne skupnosti se uredijo medsebojne pravice, obveznosti in odgovornosti v zvezi s skupnim pašnikom.

Pašni red je predpisan tudi kot zahteva pri izvajanju podukrepa kmetijsko okoljskega programa (KOP) Planinska paša, znotraj ukrepa Kmetijsko okoljska plačila, v PRP RS 2007-2013 (Program razvoja podeželja ..., 2007).

V pašnem redu so opredeljene površine planine, okvirni termin paše, število živali, število GVŽ. Določen je postopek volitev članov upravnega odbora pašne skupnosti in trajanje njihovega mandata. Določa pristojnosti za sklic in dinamiko sklicev občnega zbora pašne skupnosti, na katerem pašni upravičenci sprejmejo oz. potrdijo pašni red. V pašnem redu so navedene pristojnosti in dolžnosti upravnega odbora. Njegova glavna naloga je, da se pripravi letni plan dela na planini oz. gospodarski načrt za tekoče leto, ki vključuje tudi načrt porabe državne podpore za planinsko pašo. Podrobneje so določene naloge pašnih interesentov, dolžnosti pastirja in pravila za izvajanje paše. V pašnem redu je še določeno

vzdrževanje in obnova objektov. Morebitne spremembe morajo biti sprejete s soglasjem vseh članov skupnosti. Poskrbljeno mora biti za odstranitev zaraščanja, plevelov in kamenja. V skladu z Zakonom o gozdovih (1993) mora Zavod za gozdove Slovenije izdelati gozdnogojitveni načrt.

Po mnenju Slamerškove (2010) bi morala pri upravljanju planinskih pašnikov poleg lastnikov, upravljavcev, svetovalne službe pri KGZS sodelovati tudi naravovarstvena stroka. Predlaga, da se v pašne rede v skladu z določili Zakona o ohranjanju narave (2004) vključijo naravovarstvene vsebine. Predpiše naj se izdelava upravljaljskega načrta, ki bi vseboval ukrepe in način upravljanja za ohranjanje biotske raznovrstnosti in ohranjanja posebnih varstvenih območij (območij Natura 2000).

2.4 PRAVNE PODLAGE ZA OHRANJANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI NA PLANINAH

Načini kmetovanja v veliki meri vplivajo na biotsko raznovrstnost in krajinsko pestrost. Paša na planinah je ekstenzivni način kmetovanja in vpliva na ohranjanje biotske raznovrstnosti na različnih ravneh. V tem poglavju so predstavljeni dokumenti in predpisi, ki so povezani z ohranjanjem biotske raznovrstnosti v kmetijstvu ter Slovenijo zavezujejo k njenemu ohranjanju. Planinsko pašo osvetljujemo z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti. Glede na to, da so predmet raziskave planine na območju načrtovanega RPKSA, predstavljamo tudi opredelitev zavarovanih območij in območij Natura 2000 v Sloveniji. Ker se planine nahajajo v Alpah, izpostavljamo tudi Alpsko konvencijo in njen Protokol hribovsko kmetijstvo.

2.4.1 Konvencija o biološki raznovrstnosti

Republika Slovenija je z Zakonom o ratifikaciji CBD (1996) prevzela obveznost ohranjati biotsko raznovrstnost v Sloveniji.

Njeni glavni poudarki so:

- ohranitev biotske raznovrstnosti na državni in krajevni ravni ter trajnostna raba njenih sestavin, zlasti poštena in pravična delitev koristi od rabe genskih virov,
- vključevanje načel varstva narave v vse oblike delovanja na državni in lokalni ravni,
- ustrezno vključevanje javnosti v dejavnosti ohranjanja biotske in krajinske pestrosti (Hlad B. in Skoberne P., 2001).

Med drugim je v osmem členu CBD opredeljena obveznost posamezne pogodbenice, da spoštuje, varuje in ohranja znanje, inovacije in prakse domorodnih in lokalnih skupnosti s tradicionalnim načinom življenja, ki so pomembni za ohranitev in trajnostno uporabo biološke raznovrstnosti, in s privoljenjem in z vključevanjem nosilcev takšnega znanja, inovacij in praks pospešuje njihovo širšo uporabo ter spodbuja pravično delitev koristi od uporabe takšnega znanja, inovacij in praks.

Del Strategije ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji (Strategija ohranjanja ..., 2001) je tudi kmetijstvo, kot ena izmed dejavnosti trajnostne rabe sestavin in trajnostnega razvoja. Prvi cilj strategije s področja kmetijstva je uveljavitev ekološke in socialne funkcije kmetijstva, ki prispeva k ohranjanju podeželja, visoke biotske raznovrstnosti na kmetijskih območjih in temelji na sonaravnih oblikah kmetijstva ter trajnostnem razvoju. Poudarja pomen ustreznih instrumentov kmetijske politike in promocije ter podpore manj intenzivnim oblikam kmetovanja v naravovarstveno visoko ovrednotenih območjih, zlasti zavarovanih. Drugi cilj strategije na področju kmetijstva je ohranjanje genskega potenciala domorodnih sort in pasem. Med dejavnostmi so med drugim spodbujanje avtohtonih pasem domačih živali ter razvoj blagovnih znamk kmetijskih izdelkov. Tretji cilj strategije je vpliv politike trgovanja s kmetijskimi izdelki na kmetijsko proizvodnjo in rabo prostora, ki je posredno pomemben za ohranjanje biotske in krajinske pestrosti. K temu prispeva vzpostavitev in uveljavitev zakonodaje, ki ureja varstvo porabnika z označbami načinov pridelave, varstva geografskega porekla in opredelitve izvora.

2.4.2 Pojem visoka naravna vrednost

Pojem visoka naravna vrednost (VNV) priznava vzročnost med nekaterimi vrstami kmetijskih dejavnosti in „naravnimi vrednostmi“ (Baldock s sod., 1993, cit. po Final report ..., 2007).

Kmetijstvo visoke naravne vrednosti je krovni pojem in se nanaša na kmetijske površine VNV in kmetijske sisteme VNV. Kmetijske površine VNV so opredeljene glede na stanje VNV kot tako, razmejujejo pa pretežno statična območja kmetijskih zemljišč, medtem ko so kmetijski sistemi VNV označeni kot gonilne sile stanja VNV, ki so dinamične in se s časom spreminjajo (Final report ..., 2007). Kmetijske površine VNV vključujejo tista območja v Evropi, kjer je kmetijstvo glavna in običajno prevladujoča raba tal in kjer kmetijstvo podpira ali je povezano z veliko raznovrstnostjo na vrstni ali habitatni ravni ali so prisotne ogrožene vrste na evropski ravni ali oboje (Andersen s sod, 2003, cit. po Final report ..., 2007).

V skladu z navedeno definicijo je predlagana razvrstitev kmetijskih območij:

1. Kmetijske površine z visokim deležem pol-naravne vegetacije.
2. Kmetijske površine, kjer prevladuje ekstenzivno kmetijstvo ali mozaik pol-naravnih in kultiviranih zemljišč in malih značilnosti (omejki, grmovja, suhozidi, kali, grmovje, drevesa, potoki).
3. Kmetijske površine, ki podpirajo redke vrste ali velik delež ogroženih vrst na evropski ali svetovni ravni.

Ta definicija VNV kmetijskih površin je bila upoštevana v projektu vzpostavitve sistema prostorskih okoljskih kazalnikov kmetijstva IRENA (EEA, 2005).

Kmetijski sistemi VNV so praviloma sistemi nizke intenzivnosti, majhnega vnosa in pogosto velike strukturne raznolikosti. Poleg tega je bistvena značilnost teh sistemov uporaba pol-naravne vegetacije za rejne živali, pogosto v kombinaciji s prisotnostjo

drugih pol-naravnih elementov. Ti sistemi in z njimi povezane značilnosti ugodno vplivajo na biotsko raznovrstnost in podpirajo obstoj vrst in habitatov, ki jih je treba ohranjati v Evropi in/ali državah in/ali regijah. Definicija vključuje povezavo med kmetijskimi sistemi, kmetijskimi habitatmi, ki jih lahko enačimo s kmetijskimi zemljišči, in naravovarstvenimi zahtevami.

VNV sistemi so definirani z naslednjimi parametri:

1. intenzivnost rabe;
2. ekstenzivna paša z nizko obtežbo, pomembna za vzdrževanje trajnih pol-naravnih travnikov;
3. pol-naravna vegetacija in pol-naravne značilnosti (naravno travinje, grmovje, mejice, kali);
4. prisotnost mozaične krajine (prisotnost in raznovrstnost pokritosti tal).

2.4.3 Biotska raznovrstnost v živinoreji

Avtohtone pasme so po določilih tretjega člena prve točke Zakona o živinoreji (2002) tiste pasme domačih živali, ki so nastale na območju Republike Slovenije. V 68. členu (avtohtone pasme) istega zakona so v drugi alineji našteje avtohtone pasme domačih živali v Sloveniji in v naslednji alineji je določen postopek za priznavanje avtohtonih pasem (Šalehar A. s sod., 2003).

Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji (Program varstva ..., 2010) je predviden že v Strategiji ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji (Strategija ohranjanja ..., 2001) in ima pravno podlago v Konvenciji o biološki raznovrstnosti (CBD) ter v uskladitvi slovenskega pravnega reda s pravnim redom Evropske unije. Isti program vsebuje dolgoročni program ukrepov, ki zagotavlja varstvo in ohranjanje posamezne vrste, pasme in linije domačih živali v Republiki Sloveniji. Ohranjanje živinorejskih genskih virov v živem se v največji meri zagotavlja predvsem na kmetijskih gospodarstvih s srednjim do nizkim vložkom. Cilj programa varstva BRŽ je ohranjanje števila živali tistih slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem, ki niso ogrožene in povečevanje tistih slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem, ki so še vedno ogrožene, v obliki živih živali in genskih virov ex situ. Avtohtone pasme živali je potrebno ohranjati v avtohtonem tipu, v avtohtonem okolju ter izenačiti izgled celotne populacije posamezne pasme ob ohranjanju variabilnosti znotraj te pasme.

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da je na območju Kamniško-Savinjskih Alp po drugi svetovni vojni prihajalo do uveljavljanja novih pasem govedi. Tedanje marijadvorsko govedo je zamenjala sivo rjava pasma (Bezovšek s sod., 2008).

Iz podatkov o pasmah govedi, ki se pasejo na območju načrtovanega RPKSA, ki je predmet naše analize, je razvidno, da se redijo tudi živali cikaste pasme. Avtohtona pasma cikasto govedo (Cikasto govedo ..., 2012) je v slovenskem alpskem prostoru v tesni povezavi s planinsko pašo in planšarstvom. Živali cikaste pasme so majhnega okvirja s tankimi kostmi, skladnih telesnih oblik, nerobustne konstitucije in v mlečnem tipu.

Telesna masa odraslih krav je od 300-450 kg, višina vihra pa od 115-125 cm. Mlečni izdelki iz mleka, prirejenega na poletni visokogorski planinski paši, so izredno kakovostni in med potrošniki zelo cenjeni. Povpraševanje je praviloma večje od ponudbe. Veliko kmetij krave cikaste pasme redi tudi v sistemu krav dojilj za prirejo mesa. Prodaja mlečnih in mesnih proizvodov večinoma poteka na domu (Cikasto govedo ..., 2012).

Na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe ima reja jezersko-solčavske pasme dolgo tradicijo. Po navedbah Prodnikove in sod. (2011) je bila prva živinorejska razstava v Solčavi okrog leta 1890, na deželni razstavi Štajerske v Gradcu je slovenski rejec prejel zlato medaljo za ovce jezersko-solčavske pasme. Prodnikova in sod. (2011) navajajo, da so bili rejci s Solčave, Jezerskega ter dela Gorenjske, ožjega dela Zgornje Savinjske doline in dela Koroške začetniki selekcijskega dela in razvoja pasme.

Po navedbah Bezovška in sod. (2008) se je po drugi svetovni vojni deloma ohranila avtohtona jezersko-solčavska pasma, reja ovac je v tistem času skoraj povsem zamrla. Do poznih šestdesetih letih so na mnogih kmetijah redili večje število ovc. V naslednjih desetih letih na planinah ni bilo več ovc, ohranile so se le na nekaterih hribovskih kmetijah.

Pasma je trenutno razširjena po celi Sloveniji, ocenjeno število je 17.000 ovc jezersko-solčavske pasme. S področja Solčave so v kontrolo proizvodnje vključeni trije rejci, ki imajo 125 živali, iz Luč je vključenih 10 rej s 362 živalmi in s področja Ljubnega trinajst rej z 900 ovcami (Prodnik s sod., 2011).

Na tem območju je zelo aktivno Društvo rejcev ovc jezersko-solčavske pasme. Živali jezersko-solčavske pasme odlikujejo dobra plodnost, celoletna poliestričnost, dolgoživost in prilagodljivost na nizke temperature ter pašo na strmih planinskih pašnikih. Dvojčki niso redkost, tako je povprečna velikost gnezda 1,4 do 1,5 jagnjet. Prav zaradi rabe te pasme na planinskih pašnikih je njeno meso še posebej kakovostno. Je velikega okvira, ovce merijo v višino 65–67 cm, ovni več kot 70 cm. Ovce v povprečju dosežejo 65–75 kg telesne teže, v boljših rejah celo do 90 kg, ovni od 90–110 kg. Noge so dolge in čvrste. Glava ima značilno izbočeno nosno linijo. Volna je večinoma bele barve, obstajajo pa tudi rjavo obarvane živali. Tehnologija reje je tradicionalna z uporabo planinske paše v poletnih mesecih. Pasma je ohranila poliestričnost in ima lahke jagnjitve. Za gospodarnost reje je pasma primerna ob zmernih spremenljivih stroških in trenutnih cenah plemenskih jagnjet ter jagnjet za zakol (Jezersko-solčavska ..., 2012).

2.4.4 Krajinska pestrost

Anko (2011) ugotavlja, da je pojem krajinska pestrost v mednarodnih in tudi v slovenskih predpisih z vidika varstva narave neustrezno definiran. Navaja, da naj bi bili ekološki kompleksi prav krajine kot »sistemi ekosistemov«. Konvencija po njegovem mnenju ob genski, vrstni in ekosistemski pestrosti implicitno sicer priznava tudi krajinsko pestrost.

Zakon o ohranjanju narave (2004) v 35. členu definira krajino kot »prostorsko zaključen del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja določeno razporeditev krajinskih struktur«. Krajinska pestrost je v členu 35 (2) istega zakona opredeljena kot »prostorska strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov«. Anko (2011) predpostavlja, da so kot krajinski elementi mišljeni ekosistemi. Neopredeljena in le opisno opredeljiva je »prostorska strukturiranost«, katere vzroki so lahko naravni ali antropogeni. Naštete definicije krajine predstavljajo neustrezno podlago za njeno konkretno ohranjanje. Anko (2011) navaja, da se zdi najprimernejše krajinsko ekološko gledanje, ki krajino označuje kot »funkcionalno enoto med seboj delujočih ekosistemov - z drugimi besedami »ekološki sistem (ekosistemov) z razločno strukturo, delovanjem in trendi spremembe, pri čemer strukturo razumemo npr. število, vrste, biomaso, dolžino življenjskega cikla in prostorski razpored posameznih ekosistemov, ki krajino sestavljajo, pod delovanjem obseg in kakovost pretoka energije (energijski vhodi, izhodi, bilanca, učinkovitost, tokovi med ekosistemi) ter značilnost kroženja snovi (akumulacija snovi, nihanje biomase, snovna odprtost) in pod trendi sprememb premike v deležih ekosistemov, ki so bolj ali manj energetsko učinkoviti oziroma bolj ali manj odvisni od človekovih vlaganj«.

Po mnenju Anka (2011) je pojem pestrosti treba tudi v primeru krajine navezovati na določeno lastnost – pa naj bo to številčnost ekosistemov, njihova dolgoživost, energijska učinkovitost, mesto v »krajinski trofični piramidi« ali kakršna koli druga značilnost zgradbe, delovanja ali spreminjanja dane krajine.

Pojem krajinska pestrost obsega tako znotrajkrajinsko kot medkrajinsko pestrost, pri čemer je znotrajkrajinska pestrost prostorska strukturiranost krajinskih elementov (ekosistemov kot gradnikov krajine), medkrajinska pestrost pa pestrost med različnimi krajinami (Hlad B. in Skoberne P., 2001).

Vzroki za veliko krajinsko pestrost izhajajo iz geološke in reliefne raznolikosti, podnebnih razlik (alpskega, celinskega, sredozemskega podnebja) ter pedološke podlage in stičišča štirih biografskih regij, kar je botrovalo razvoju pestrih in raznolikih ekosistemov. Mozaičnost majhnih in raznolikih enot je posledica naravnih danosti ter večtisočletne stalne, a spreminjajoče se človekove rabe prostora - kmetijske in gozdarske rabe tal, ki sta se razvili v skladu z naravnimi danostmi, tradicionalnih poselitvenih vzorcev, v zadnjem času pa predvsem intenzivne urbanizacije in gradnje infrastrukture. Kulturna krajina ima najugodnejšo zgradbo takrat, ko so v njej uravnoteženi pridobitno-poselitveni, ekološki in kulturni vidiki, kar pomeni, da je gospodarsko učinkovita, prežeta z naravnimi prvinami in izkazuje skladno podobo (Hlad B. in Skoberne P., 2001).

2.4.5 Alpska konvencija

Alpska konvencija je mednarodna pogodba, ki so jo sklenile alpske države (Avstrija, Francija, Italija, Liechtenstein, Monako, Nemčija, Slovenija in Švica), ter EU, z namenom spodbujanja trajnostnega razvoja na območju Alp in zaščite interesov tam živečega

prebivalstva. Pogodba vsebinsko pokriva tako okoljsko, družbeno, gospodarsko kot tudi kulturno dimenzijo. Veljati je začela marca 1995, Slovenija je konvencijo ratificirala leta 2003 z Zakonom o ratifikaciji Protokolov o izvajanju Alpske konvencije (2003).

Protokoli Alpske konvencije vsebujejo posebne ukrepe za udejanjanje načel, oblikovanih v okvirni konvenciji, in opredeljujejo konkretne ukrepe za varstvo in trajnostni razvoj Alp. Eden izmed protokolov je Protokol hribovsko kmetijstvo. Cilj protokola v 1. členu: »Ta protokol določa ukrepe na mednarodni ravni, s katerimi bi ohranjali in spodbujali hribovsko kmetijstvo, primerno kraju in sprejemljivo za okolje, tako da bi trajno priznavali in zagotavljali njegov bistveni prispevek k ohranjanju poseljenosti in trajnostnih gospodarskih dejavnosti – zlasti s proizvodnjo značilnih kakovostnih izdelkov – k varstvu naravnega življenjskega okolja, preprečevanju naravnih nesreč, ohranitvi lepote in rekreacijskih vrednot naravne in kulturne krajine kot tudi h kulturi v alpskem prostoru«.

10. Člen govori o živinoreji, ki je na razpoložljivih površinah bistveni sestavni del hribovskega kmetijstva kot vir dohodka in tudi element krajinske in kulturne identitete. Zato je treba ohraniti živinorejo z njeno raznovrstnostjo značilnih pasem, vključno s tradicionalnimi domačimi živalmi ter z njihovimi značilnimi proizvodi; ta živinoreja mora biti primerna kraju, razpoložljivim površinam in biti sprejemljiva za okolje.

V skladu s tem je treba ohraniti potrebno strukturo poljedelskih, pašnih in gozdnih površin, pri čemer je ob pogojih ekstenzivne živinoreje treba upoštevati za posamezne kraje primerno razmerje med površinami za pridelavo krme in staležem živine. Poleg tega je treba zlasti pri raziskavah in strokovni pomoči sprejeti potrebne ukrepe za ohranjanje genetske raznolikosti živine in kulturnih rastlin.

2.4.6 Zavarovana območja in proces ustanavljanja regijskega parka na območju Kamniško-Savinjskih Alp

V Zakonu o ohranjanju narave (2004) so opredeljena Zavarovana območja kot ožja zavarovana območja in širša zavarovana območja:

- ožja zavarovana območja so: naravni spomenik, strogi naravni rezervat in naravni rezervat;
- širša zavarovana območja so: narodni, regijski in krajinski park.

Zavarovana območja v Sloveniji so leta 2012 obsegala 12,6 % (2.563,15 km²) državnega ozemlja. V navedeno površino so vključeni: 1 narodni park, 3 regijski parki, 44 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 54 naravnih rezervatov in 1.276 naravnih spomenikov (Zavarovana ..., 2012). Ena največjih groženj za slovenska zavarovana območja so spremembe v tradicionalni rabi (tako opuščanje kot intenzifikacija rabe). Poseben problem, predvsem v nižinskih zavarovanih območjih, je spreminjanje rabe kmetijskih zemljišč. V Sloveniji se kmetijstvo ne načrtuje na prostorski ravni, temveč le strateško za območje celotne države. Za spremembo rabe iz travnika v njive niso potrebna dovoljenja,

zato nad tem ni mogoč nadzor niti v zavarovanih območjih. Prav tako, razen ob vključitvi kmetov v kmetijsko okoljske ukrepe, tudi ni mogoče nadzirati gnojenja travniških površin, ki lahko v nekaj letih popolnoma spremenijo razmere na rastiščih (Kus Veenvliet in Sovinc, 2009, cit. po Program dela ..., 2011).

Prva prizadevanja za zavarovanje visokogorskega območja Kamniško-Savinjskih Alp so se začela s Spomenico izdano leta 1920 (Skoberne, 1995). Med upravo Dravske banovine in zvezno vlado v Beogradu je potekala živahna korespondenca glede ustanovitve zavarovanega območja v Kamniško-Savinjskih Alpah. Aktivnosti za zavarovanje Logarske doline z Okrešljem za narodni park (samo Okrešelj) so se začele pred letom 1941, Robanov kot je bil prvič zavarovan leta 1950.

Leta 1959 je dr. Angela Piskernikova, biologinja in slovenska naravovarstvenica podala predlog o narodnih parkih Kamniška Bistrica, Velika planina in Logarska dolina z Okrešljem (Strokovni predlog ..., 2006). Piskernikova (1965) je predstavila tudi predlog za bilateralni park, ki je bil poslan na CIPRA (Commission Internationale pour la Protection des Alpes), v obliki ideje o Jugoslovansko-Avstrijskem visokogorskem parku, v katerem podrobno opisuje območje in razloge za zavarovanje. Strokovni predlog ... (2006) navaja, da je bil v Kamniški Bistrici leta 1963 izdelan predlog za zavarovanje tako imenovanega Kamniškega narodnega parka, ki pa se ni uresničil. Leta 1965 je bila začasno zavarovana Velika planina, predvsem pastirska naselja kot ohranjena kulturna dediščina pred pritiski turističnega razvoja (smučišče). Leta 1968 je bil oblikovan predlog Jugoslovansko Avstrijskega krajinskega parka na območju Karavank in Savinjskih ali Kamniških Alp, ki sta ga pripravila tedanji Geodetski zavod Slovenije in Zavod za spomeniško varstvo Slovenije. V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bil pripravljen predlog za zavarovanje Krvavca pred razvojnimi težnjami smučišča. V devetdesetih letih so bile sprejete le krajinske zasnove za Krvavec. Na tem območju je bil v prostorskih aktih načrtovan Karavanško-Kamniško-Savinjski regijski park, ki je bil do sprejetja strategije prostorskega razvoja RS Slovenije, obvezno republiško izhodišče. Ta park je segal od Golice nad Jesenicami na zahodu do Uršlje gore na Koroškem na vzhodu (površina 803,24 km²).

V letu 2004 sta bili izdelani dve vzorčni SWOT analizi pozitivnih in negativnih dejavnikov, priložnosti ter dejavnikov, ki utegnejo razvoj ogroziti, v občini Solčava in na Veliki planini, kot pomemben način vključevanja deležnikov v proces oblikovanja parka. Analizi odsevata različni situaciji z različnimi razvojnimi problemi, vendar kažeta na skupno videnje priložnosti v kakovostnem turizmu, urejeni infrastrukturi, ohranjanju okolja in tradicije (Anko, 2004).

Leta 2005 je bil podpisan sporazum o ustanovitvi RPKSA med Ministrstvom za okolje in prostor, kot ustanoviteljem parka in nosilcem projekta ter občinami Jezersko, Kamnik, Luče, Preddvor in Solčava. Dodatno koordinacijo aktivnosti je opravljalo podjetje Logarska dolina d.o.o., ki že upravlja z zavarovanim območjem Krajinski park Logarska

dolina. Vlada Republike Slovenije je dne 9. julija 2009 določila besedilo osnutka Uredbe o Regijskem parku Kamniško-Savinjske Alpe (Osnutek Uredbe ..., 2009) za javno predstavitev v omenjenih občinah, ki ležijo znotraj predlaganega regijskega parka. Povzetki javnih predstavitev kažejo, da med lokalnimi prebivalci obstaja veliko zanimanje in skrb za bodočo usodo območja Kamniško-Savinjskih Alp. Lastniki velikih kmetij so izrazili skrb o načinu kmetovanja v bodočem parku. Prebivalci znotraj območja pričakujejo, da bodo imeli prednosti pri izkoriščanju obnovljivih virov energije. Prebivalci so na javnih predstavitvah pogrešali analizo prednosti in slabosti življenja v zavarovanem območju ter predhodni načrt upravljanja, ki bi natančneje opredelil posamezne varstvene režime znotraj bodočega regijskega parka.

V pripombah, ki so jih podali člani agrarnih skupnosti na Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) na predlog omenjene Uredbe o Regijskem parku Kamniško-Savinjske Alpe, so izrazili odločno nasprotovanje vključitvi Velike, Gojske in Male planine v načrtovani regijski park. V ustanovitvi parka vidijo le omejitve, ki bodo zavirale nadaljnji razvoj planšarstva in pastirskih običajev. Menijo, da se pašništvo ohranja in razvija že več stoletij, zato obstoječi predpisi že zagotavljajo ohranjanje planin. Predvsem je zanje nesprejemljiva predkupna pravica države do zemljišč, ki so v lasti agrarne skupnosti. Med drugim so izpostavili, da se območje Velike, Male in Gojske planine, glede na večstoletno pašno tradicijo in značilno pastirsko arhitekturo, bistveno razlikuje od ostalih delov parka. Predlagajo, da se pred morebitno ustanovitvijo parka izvede skrbna analiza prednosti in slabosti, ki bi se pojavile po ustanovitvi parka.

Navedene planine predstavljajo zaokroženo celoto, po površini in številu živali izrazito odstopajo od drugih. Po ugotovitvah Kopača (2006, cit. po Cevc, 2007) je bila do leta 1910 to skupna planina, ki se je kasneje zaradi sporov med kmeti razdelila na tri planine. Vsaka kmetija si je postavila pastirsko bajto z manjšo ogrado in tradicionalno so si sosedne kmetije v vasi, postavile tudi pastirske bajte na planini v soseščini.

2.5 PREGLED STRATEŠKEGA OKVIRA IN UKREPOV KMETIJSKE POLITIKE ZA PODPORO PLANINSKI PAŠI V SLOVENIJI

2.5.1 Strateška in programska izhodišča kmetijske politike Republike Slovenije po osamosvojitvi

Po osamosvojitvi je Slovenija sprejela Strategijo razvoja slovenskega kmetijstva (Strategija razvoja ..., 1992), v kateri so kmetijstvu poleg osnovne vloge pridelave kakovostne hrane, priznane tudi druge funkcije. Te so opredeljene v drugem cilju strategije kot »ohranjanje poseljenosti in kulturne krajine, ohranjanje kmetijske zemlje, varstvo kmetijskih zemljišč in voda pred onesnaževanjem in nesmotrno rabo«. Strategija opisuje pridelovalne razmere v Sloveniji in med drugim navaja, da je kar 70 % kmetijske zemlje v Sloveniji v območjih, na katerih so pridelovalne razmere omejene. Omejitve predstavljajo konfiguracija zemljišč, klimatske razmere v povezavi s talnimi kategorijami, oddaljenost kmetij od gospodarskih in administrativnih središč, dostopnost do kmetije in

nadmorska višina. V sklepnem delu strategije je zapisano, da je ena ključnih nevarnosti za razvoj Slovenije opuščanje kmetijske pridelave na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami, ker to vodi v zaraščanje teh zemljišč in bolj intenzivno pridelavo v nižinah. V strategiji zasledimo trditev: »kmetijska pridelava je temelj poseljenosti in razvoja drugih dejavnosti v odročnejših območjih. Poseljenost in kulturni izgled krajine je interes vseh Slovencev, zato moramo obdelanost vse zemlje prevzeti kot najpomembnejši cilj razvoja kmetijstva.«

V strategiji, planine (enako kot drugi načini rabe kmetijskih zemljišč) sicer niso eksplicitno omenjene, so pa med usmeritvami kmetijske politike v strategiji predvideni ukrepi strukturne politike na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami (Strategija razvoja ..., 1992). Planine so del teh območij in od leta 1993 so bili sprejeti ukrepi za podporo za živali na planinski paši.

V letih 1998-1999 je bila sprejeta reforma kmetijske politike v Sloveniji (Program reforme ..., 1998). Izhodišča za reformo so bila kompleksna in so temeljila na strateških dokumentih Vlade RS, pomemben del reforme je bila sprememba kmetijske politike in prilagoditev kmetijski politiki EU, kar naj bi omogočilo lažji prehod na programe podpor in koncept SKP ter uspešno pridobitev predpristopne pomoči. Reforma je sprožila spremembe pri ukrepih in v letu 2000 so se skoraj podvojila sredstva za podpore za izravnalna plačila za OMD in kmetijsko okoljski program. Operativni cilji reforme so bili med drugim prenos dela bremena podpor v kmetijstvu od potrošnikov na davkoplačevalce, kar pomeni prehod od politike tržno-cenovne zaščite na politiko proračunskih neposrednih plačil in ukrepe strukturne kmetijske politike. Eden izmed ciljev je tudi okoljska naravnost in podpora večnamenskosti kmetijstva (Erjavec s sod., 2001).

Ukrep izravnalnih plačil za OMD, ki je bil eden izmed osrednjih delov reforme kmetijske politike v Sloveniji in se je izvajal v obdobju 2000-2003, je predstavljal prehod proizvodno vezanih plačil na sistem proizvodno nevezanih plačil, to je plačil na hektar. Namen uvedenih plačil je bil usmerjen v zagotavljanje stabilne demografske strukture in poseljenosti, ohranjanje zemljiških potencialov, krajine ter naravne in kulturne dediščine podeželja. Spremembe, ki so bile sprejete na podlagi reforme so pomenile za planine možnost vključevanja v ukrepe OMD in kmetijsko okoljski program.

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »zagotovimo si hrano za jutri« (2011) podaja vizijo in cilje slovenskega kmetijstva in proizvodnje hrane v smeri razvoja trajnostnega kmetijstva. Trajnostno kmetijstvo vključuje poleg ekonomskega tudi okoljski in socialni vidik razvoja. Torej razvoj, ki ob ekonomski učinkovitosti omogoča ohranjanje okolja in dobrobit prebivalstva. Resolucija poudarja večnamenskost kmetijstva, ki poleg varne in kakovostne hrane ter varovanja kmetijskih zemljišč pomeni tudi zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja.

V isti resoluciji so predstavljene naslednje prednostne programske usmeritve:

1. zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo;
2. prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog;
3. ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč;
4. učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov;
5. krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine;
6. socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja;
7. večja vloga znanja in njegov učinkovitejši prenos.

Planinsko pašništvo lahko uvrstimo v okvir dveh programskih usmeritev resolucije. Ena je ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč, operativni cilj v okviru te usmeritve je preprečevanja zaraščanja kmetijskih zemljišč.

Druga usmeritev, ki podpira planinsko pašo, je krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine. Med operativnimi cilji pri tej usmeritvi so za planine pomembni naslednji cilji:

- ohranjanje kmetijske proizvodnje na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost;
- izvajanje kmetijskih praks, ki bodo ohranjale biotsko raznovrstnost, kakovost tal in voda;
- ohranitev pridelave avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin ter reje avtohtonih pasem domačih živali ter krepitev trženja izdelkov, ki izvirajo iz njih;
- ohranjanje območij s tipičnimi kulturnimi krajinskimi elementi.

2.5.2 Podrobnejši pregled javnofinančnih podpor za planinsko pašo od 1993 do 2000

Udovč (2001) navaja, da segajo začetki podpor za vzrejo živali na planinskih pašnikih v osemdeseta leta in veljajo za prve uvedene podpore v Sloveniji. Podpore za živali, vzrejene na kraških, hribovskih in gorsko višinskih območjih so bile opredeljene v letu 1993, torej že pred sprejetjem Slovenskega kmetijskega okoljskega programa v letu 2001.

V uredbah o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane, ki so bile sprejete v Sloveniji od leta 1993 do leta 2000, so bile poleg podpor za mleko in meso, uvedene podpore za živali na planinski paši. V uredbi za leto 1993 je bil uveden ukrep »1486 - Izravnava stroškov pridelave«, nameni ukrepa so bili naslednji: »pospeševanje kmetijske proizvodnje na kraških, hribovskih in gorsko-višinskih območjih z omejenimi proizvodnimi možnostmi za kmetijstvo, povečanje ekonomske privlačnosti kmetijske proizvodnje, ohranjanje poseljenosti in kmetijske proizvodnje, ponovno uvajanje in smotnejše izkoriščanje planinske paše, pospeševanje rajonizacije kmetijske proizvodnje«.

V uredbi iz leta 1995 so prvič zapisani bolj natančni pogoji za pridobitev sredstev za živali na planinski paši. Ukrep je bil namenjen pitancem in plemenskim živalim na

planinski paši, paši na skupnih pašnikih v gorsko višinskih območjih, hribovskih in kraških območjih. Minimalno trajanje paše na planini je bilo 80 dni, na skupnih pašnikih pa 120 dni. Obvezna priloga je bil dokumentiran zapisnik potrjenim od kmetijske svetovalne službe in gospodarja planine oziroma predsednika pašne skupnosti, iz katerega je razviden datum prigona živali na pašo, popis staleža z navedbo številke za posamezne živali, ter datum odгона s paše. Eden izmed pogojev za ukrep je bil, da so bili pašniki na seznamu skupnih pašnikov in planin, ki ga je objavila leta 1995 Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva. Za vse ostale skupne pašnike in planine, pa je bil potreben komisijski ogled območne svetovalne službe, kmetijske inšpekcije in predstavnika organa pristojnega za kmetijske zadeve pri upravni enoti, s priloženo kopijo zapisnika o razvrstitvi planine ali skupnega pašnika. Opredeljeni so bili še dodatni pogoji, ki jih je moral izpolnjevati planinski pašnik. Minimalna velikost planine je bila 5 ha absolutnih travnih površin in oddaljenost najmanj 15 minut peš hoje od zadnje kmetije. Vse živali so morale biti oštevilčene v skladu s predpisi. Maksimalne dovoljene zgornje obremenitve pašnih površin so bile 2,5 GVŽ/ha za planinsko pašo, 3 GVŽ/ha za gorsko višinske in kraške pašnike ter 3,5 GVŽ/ha za hribovske pašnike. Prejemniki sredstev so morali zagotavljati navodila svetovalne službe za izvajanje ukrepov na pašnih površinah, ki naj bi omogočili trajno rabo planin in skupnih pašnikov.

V letu 1996 so se ukrepi omejili le na planinske pašnike, ki so imeli status planine na seznamu ministrstva, kar pomeni, da so bili iz ukrepa izvzeti skupni pašniki. V letu 1998 je bil določen dodaten pogoj, in sicer najmanj 750 metrov n.v. in 80 dni paše oziroma 75 dni na planinah z minimalno n. v. 1.400 metrov. V letu 1999 se je naslov ukrepa spremenil v »kompenzacijska plačila v kmetijstvu«. Razširjena je bila opredelitev namena ukrepa »ponovno uvajanje in smotrnejše izkoriščanje planinske paše«. Dodan je bil stavek »ohranjanje kulturne krajine s pomočjo živali«. Ta dodatek je pomemben za razumevanje gospodarjenja na planinah, namreč planine se lahko vzdržujejo le s pašo živali s kmetij, ki so že tradicionalno vezane na te planine. V Uredbi iz leta 2000 se je ukrep Kompenzacijska plačila v kmetijstvu razdelil na ukrepa: 5850 Območja s težjimi razmerami – EKO 1 in 5851 Slovenski kmetijski okoljski program – EKO 2, EKO 3.

Preglednica 2: Pregled ukrepov za planinsko pašo v RS v obdobju od 1993 do 2000 (Uredba o uvedbi ..., 1993-2000)

Table 2: Review of measures for mountain pastures in RS from 1993 to 2000 (Regulation on the introduction of ..., 1993-2000)

Leto	Ukrep
1993-1997	1486 Izravnava stroškov pridelave
1998	1486 Živinoreja - Izravnava stroškov pridelave na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo,
1999	5535 Živinoreja Kompenzacijska plačila v kmetijstvu
2000	5850 območja s težjimi razmerami – EKO 1 5851 Slovenski kmetijski okoljski program - EKO 2, EKO 3

Pomembna sprememba je nastala pri upravičencih do ukrepov, in sicer so bili do leta 1999 upravičenci do ukrepov za planine rejci živali, v novem programu so bila sredstva prvič namenjena nosilcem planin. V ukrepu so bili na novo opredeljeni pogoji, ki jih mora izpolnjevati kmetijsko gospodarstvo planina: »Planina je tradicionalna oblika individualne ali skupinske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč v gorskem svetu Slovenije; predstavlja geografsko zaokroženo posest z gospodarskimi objekti (hlevi, mlekarne), stanovanjskimi objekti (stanovi, pastirske koče), lastno oskrbo z vodo za ljudi in živali (zajetja, vodnjaki, kali), s planinskimi pašniki in gorskim gozdom, ločeno od matičnega kmetijskega gospodarstva; ima krajšo vegetacijsko dobo, pestre klimatske in talne razmere, raznovrstni živalski in rastlinski svet; na njej je organizirana sezonska paša živali brez vsakodnevne vračanja živali v domačo oskrbo; višina sredstev je določena na posamezno žival, ki se je pasla na planinah vsaj 80 dni na nadmorski višini najmanj 750 m, na minimalno 5 ha absolutnih travnatih površinah.« Sredstva so bila dodeljena planinam glede na število živali na planinski paši. Kot pogoj za pridobitev sredstev je bil prvič zahtevan pašni red, ki je moral biti v primeru skupne uporabe potrjen na občnem zboru pašne skupnosti. Dovoljena obtežba pašnih površin v obdobju planinske paše je bila od 0,5 do 2 GVŽ/ha.

Iz preglednice 3 je razvidno, da so bila v letu 1993 izplačila definirana na kg žive teže na pašni dan, kar je pomenilo na primeru mladega pitanega goveda pri končni teži 300 kg ob zaključku paše, pri prirastu na paši v 90-ih dneh za 37 kg (Roblek, 2007), 333 EUR na žival.

Preglednica 3: Plačila na enoto za ukrepe za planinsko pašo na območju RS v obdobju od 1993 do 2000 (Uredba o uvedbi ..., 1993-2000)

Table 3: Payments per unit for measures for mountain pastures in RS from 1993 to 2000 (Regulation on the introduction of ..., 1993-2000)

Kategorije in vrste živali	1993 EUR/kg prirasta ž.t./pašni dan	1995 EUR/žival	1996 EUR/žival	2000 EUR/žival
Molzne krave, kobile z žrebeti	MPG ¹ 0,10	52,03	45,59	37,83
Presušene krave, MPG, telice, konji	Konji ² 0,14	37,16	31,34	26,00
Mlečna drobnica	0,07	15,48	8,55	7,09
Mesna drobnica	0,07	7,43	5,70	4,73

¹ znesek v letu 1993 mlado pitano govedo

² znesek v letu 1993 za konje

V preglednici 4 so predstavljena izplačila v obdobju od 1992 do 2000, podatki se nanašajo na ukrepe podpore reje živali na planinskih pašnikih za koledarsko leto, v katerem so bila izplačila izvršena. Podatkov za subvencijsko leto nismo prejeli. V tem obdobju so bili zamiki pri izplačilih glede na leto uredbe še razmeroma majhni, večina je bila izplačana že v tekočem letu.

Najvišji zneski podpor so bili v letih 1993 in 1994, takrat so se podpore izplačevale na kg žive teže na pašni dan. V letu 1995 so se uvedla plačila na glavo živali in do leta 2000 so se zneski za podpore zmanjševali. V uredbi iz leta 1996 je bil uveden dodatni pogoj minimalne nadmorske višine 750 m, kar pomeni, da skupni pašniki v nižjih predelih odtelej niso bili upravičeni do ukrepov za planinsko pašo. Izrazito se je znesek dodeljenih plačil zmanjšal v letu 1999, čemur je verjetno botrovalo zmanjšanje števila živali na planinski paši.

Preglednica 4: Plačila za živali na planinskih pašnikih na območju RS v obdobju od 1992 do 2000 (Volk, 2012)

Table 4: Payments for livestock on mountain pastures in RS from 1992 to 2000 (Volk, 2012)

	1992*	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Plačila (000 EUR)	164,1	1011,4	927,4	618,1	502,6	467,3	410,9	13,5	18,0

*1992: na kg prirasta, doseženega na paši

2.5.3 Podrobnejši pregled javnofinančnih podpor za planinsko pašo po letu 2001

V letu 2001 se je začel poskusno izvajati Slovenski kmetijsko okoljski program (SKOP), podrobnosti so bile predpisane v Uredbi o Slovenskem ... (2001).

Program je bil namenjen spodbujanju kmetijske pridelave, ki bi ustrezala potrebam potrošnikov ter varovala zdravje ljudi, zagotavljala trajnostno rabo naravnih virov in omogočala ohranjanje biotske pestrosti ter značilnosti slovenske krajine.

Nosilci planin so se lahko vključili v ukrep II/1 - planinska paša, ki sodi v drugo skupino ukrepov SKOP. Poleg navedenega ukrepa so nosilci planin lahko uveljavljali ukrep izravnalna plačila za OMD. Kmetijsko gospodarstvo planina je moralo izpolnjevati pogoje, ki so bili podrobneje določeni v SKOP-u. Višina neposrednega plačila za travinje na planinah, se v primeru obtežbe vsaj 1 GVŽ/ha obračuna tako, da se upošteva dejanska površina travinja prijavljenega na zahtevku za neposredna plačila na površino. Če obtežba ne dosega 1 GVŽ/ha, se višina neposrednega plačila obračuna le za površine, za katere je zagotovljena obtežba 1 GVŽ/ha.

V Programu razvoja podeželja RS za 2004-2006 se je v okviru kmetijsko okoljskih plačil nadaljeval ukrep II/1 - planinska paša (planinska paša s pastirjem- PPP, planinska paša brez pastirja- PP), poleg tega so planinska gospodarstva lahko uveljavljala ukrep izravnalna plačila za OMD.

V Programu razvoja podeželja 2007-2013 je za kmetovanje na planinah relevanten zlasti nabor aktivnosti 2. osi, ki je razdeljena na dva sklopa ukrepov:

- ohranjanje kmetijstva na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost; ki vključuje Ukrep 211, 212 – območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko dejavnost;
- spodbujanje okolju prijaznih kmetijskih praks, ki vključuje Ukrep št. 214 - kmetijsko okoljska plačila.

V 2. os PRP so uvrščena plačila, ki podpirajo cilje kot so varovanje okolja, ohranjanje kulturne krajine ter ohranjanje biotske raznovrstnosti. Namen ukrepov druge osi je ohranjanje kmetovanja na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD) in spodbujati okolju prijazne kmetijske prakse tudi na območjih NATURA 2000 in območjih, ki so za ohranjanje biodiverzitete posebnega pomena. Prav tako naj bi ti ukrepi pripomogli k izboljšanju stanja okolja in voda, podpirali trajnostno rabo kmetijskih zemljišč in sonaravne oblike kmetovanja (Program razvoja ..., 2007).

Nosilci planin so v okviru PRP 2007-2013 lahko uveljavljali naslednje ukrepe:

- Ukrep 211, 212 - območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD);
- Podukrep 214-II/1 - planinska paša (PPP, PP).

Pogoji, ki jih mora izpolnjevati kmetijsko gospodarstvo planina za upravičenost do ukrepov so podrobneje opisani v Prilogi B.

Sredstva prejmejo nosilci planin, ki so pri skupnih planinah lahko registrirane agrarne skupnosti ali skupnosti, ki sklenejo pogodbo, pri individualnih planinah pa običajno tisti, ki so lastniki planine. Razdelitev sredstev je opredeljena v pašnem redu in običajno se sredstva porabijo za vzdrževanje in ohranjanje planine. To je na primer čiščenje zarasti, plevelov, ograjevanje pašnih površin, ureditev čredink, ureditev napajališč ali vzdrževanje planinskih objektov.

Nosilci planin, ki so v okviru PRP 2004-2006 uveljavljali ukrep II/1 - planinska paša (PPP, PP), so se v letu 2007 lahko odločili za dve možnosti. Lahko so zaključili petletno obdobje v istem programu, lahko pa so se na novo vključili v Podukrep 214-II/1 - planinska paša (PPP, PP) za novo petletno obdobje. Tisti, ki so se odločili za prvo možnost, se po izteku petletnega programa v okviru PRP 2004-2006 niso mogli na novo vključiti V PRP 2007-2013, ker je bil ukrep zaprt.

V okviru prvega stebra SKP lahko nosilci planin od leta 2007 dalje, uveljavljajo ukrep neposredna plačila za travinje (PP-T). V prvi steber ukrepov kmetijske politike sodijo neposredna plačila, ki se praviloma izplačujejo na enoto površine, v primeru proizvodno vezanih plačil pa na glavo živali. Pred reformo SKP leta 2003 je bila večina neposrednih plačil proizvodno vezanih. Po reformi je Slovenija prešla iz standardne sheme neposrednih plačil na nov sistem neposrednih plačil, ki temelji na regionalnem plačilu z zgodovinskimi dodatki. Le v manjši meri se še ohranjajo proizvodno vezana plačila. Večina neposrednih plačil, ki so se izvajala do vključno leta 2006 je bila nadomeščena s plačilnimi pravicami, ki so se dodeljevale v letu 2007, po tem je možno dobiti plačilno pravico le iz nacionalne rezerve ali s prenosom. Plačilna pravica predstavlja pravico do plačila na hektar upravičene površine in je sestavljena iz regionalnega plačila in

morebitnih dodatkov in je enaka 1 hektarju upravičene površine. Plačilne pravice Od leta 2007 dalje je višina zneska za neposredna plačila za travinje 108,70 EUR/ha.

Iz preglednice 5 je razvidno, da se ukrepi za planine vse od uvedbe SKOP v letu 2000 vsebinsko niso bistveno spreminjali z izjemo uvedbe neposrednih plačil za travinje v okviru 1. stebra SKP v letu 2007. Bistveno pa so se spreminjali upravičeni zneski, in sicer so se izrazito zvišali zneski plačil s pristopom v EU oz. z začetkom izvajanja podpor v okviru Programa razvoja podeželja 2004-2006 in 2007-2013. Zaradi spremembe načina izračuna v letu 2010 je razvidno zmanjšanje zneska za ukrep OMD. Plačila so se razdelila na fiksni del, ki predstavlja 55 % in variabilni del. Fiksni del za planine je 114,45 EUR/ha, variabilni del pa se določi s posebnim točkovanjem.

Preglednica 5: Plačila na enoto za ukrepe za planinsko pašo v RS v obdobju od 2001 do 2010 (Poročilo o stanju ..., 2011)

Table 5: Payments per unit for measures for mountain pastures from 2001 to 2010 (Status report ..., 2011)

Ukrep EUR/ha	SKOP			PRP 2004-2006				PRP 2007-2013	
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007-2010	2007-2009	2010
Planinska paša brez pastirja	18,42	17,68	17,12	61,00	61,00	61,00	36,60	61,09	61,09
Planinska paša s pastirjem	18,42	30,94	29,95	82,00	82,00	82,00	49,20	72,57	72,57
Izravnalna plačila za OMD	36,80	38,90	81,30	185,30	201,60	201,60	185,30	183,45	114,45
Neposredna plačila za travinje							108,70	108,70	108,70

Z namenom primerjave zneskov dodeljenih planinam z naslova ukrepov SKP, v preglednici 6 predstavljamo izračun sredstev, ki naj bi jih prejela hipotetična planina s površino 49,5 ha, kjer naj bi se paslo 49,5 GVŽ (na primer 20 molznih krav, 50 glav mladega pitanega goveda, 10 konjev in 50 glav drobnice), torej pri obtežbi 1GVŽ/ha. Podlaga za izračun so bili zneski izplačil na enoto iz preglednice 3 in 5. Za obdobje od 2001 do 2010 smo predpostavili, da je planina uveljavlja vse tri ukrepe: planinska paša, izravnalna plačila za OMD in neposredna plačila za travinje. Če primerjamo znesek izplačil na hektar planine med letoma 1995 in 2009, lahko vidimo, da se je se je izplačilo za hipotetičen primer planine povečal približno za 6 krat.

Preglednica 6: Znesek plačil na hektar za hipotetično planino v RS v obdobju od 1995 do 2010

Table 6: Amount of payments per hectare for hypothetical mountain pasture in RS from 1995 to 2010

	1995	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2009	2010
Plačila EUR/ha	61,69	51,23	42,51	55,22	69,84	111,25	267,3	283,6	364,72	295,72

Preglednica 7 prikazuje vključene površine in dodeljena sredstva za ukrep izravnalna plačila za OMD, ukrepe za planinsko pašo v okviru SKOP od 2001 dalje, ukrepe v okviru PRP 2004-2006 in 2007-2013 ter ukrep prvega stebra neposredna plačila za travinje, do katerega so planine upravičene od leta 2007. Za prikazano obdobje se podatki nanašajo na plačila na hektar planinskih pašnikov za subvencijsko leto, kar pomeni leto v katerem so se uveljavljali ukrepi, ne glede na leto izplačila. Opozoriti moramo, da se podatki o površini upravičeni do posameznih ukrepov prikazani v preglednici 7 nekoliko razlikujejo od podatkov predstavljenih v nadaljevanju na sliki 3, ker so podatki pridobljeni iz dveh različnih virov. Razlog je v času zajema podatkov pri posameznem viru. Celotna izplačila za posamezna subvencijska leta se namreč lahko izplačajo z zamikom, zato so podatki odvisni od dneva pridobivanja podatkov.

Iz podatkov v preglednici 7 je razvidno, da se je površina pri ukrepu OMD od leta 2001 zmanjšala za 11 %, površina pri ukrepu neposredna plačila za travinje se od leta 2007 bistveno ne zmanjšuje. Velika sprememba se kaže pri ukrepu planinska paša, ki se je izvajal v okviru SKOP in v nadaljevanju KOP, saj se je površina od leta 2001 zmanjšala za več kot polovico.

Preglednica 7: Površina vključena v posamezne ukrepe in dodeljena sredstva za planinske pašnike v RS po posameznih ukrepih v obdobju od 2001 do 2010 (Poročilo o stanju ..., 2011¹, ARSKTRP ..., 2011²)

Table 7: Area connected to different measures and allocated resources for mountain pastures in RS from 2001 to 2010 (Status report ..., 2011¹, AAMRD ..., 2011²)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
OMD										
Površina (ha)	6.706	6.502	5.850	6.048	5.932	5.624	5.725	6.158	6.136	5.977
Plačila (000 EUR)	247,0	251,4	475,6	1.118,8	1.196,6	1.132,9	1.032,9	1.099,0	1.089,4	1.044,9
SKOP/KOP										
Površina (ha)	9.744	9.383	7.290	8.857	7.989	5.778	6.496	5.778	4.203	4.428
Plačila (000 EUR)	173,8	258,6	208,5	682,5	614,4	428,4	402,7	356,9	280,4	301,1
PP-T										
Površina (ha)							7.600	7.400	7.200	7.200
Plačila (000 EUR)							825,3	808,9	786,8	783,7

Število planin, ki uveljavljajo sredstva za planinsko pašo se je zmanjšala iz 186 v letu 2004 na 112 v letu 2010. To razliko prikazuje preglednica 8, iz katere je razvidno, da se

kar 64 planin v letu 2007 ni odločilo za vstop v nov KOP, temveč so zgolj nadaljevale in zaključile ukrepe SKOP.

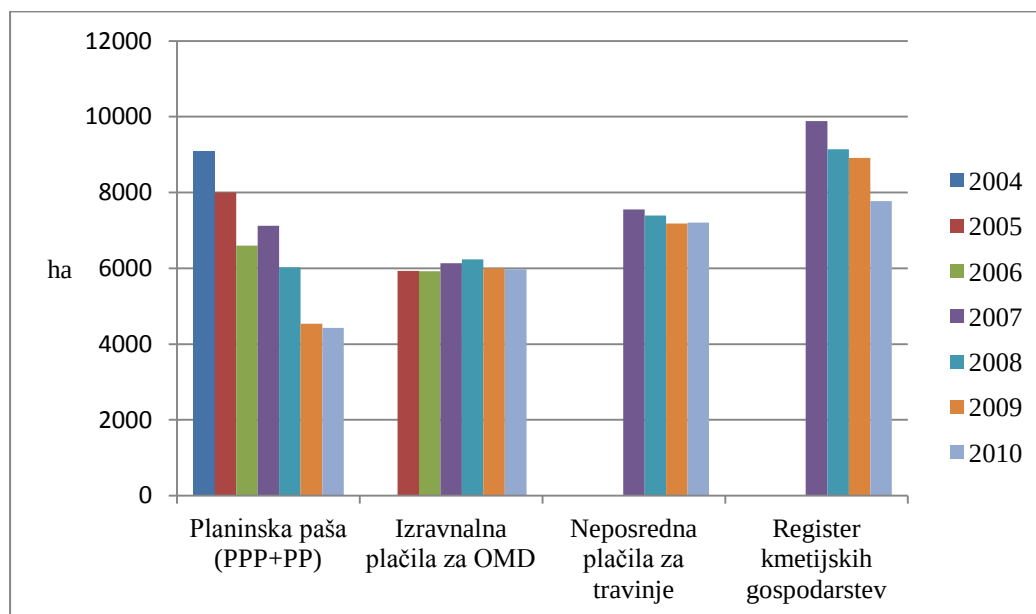
Preglednica 8: Število planin vključenih v ukrepe za planinsko pašo s pastirjem in brez pastirja (PPP+PP) v SKOP in KOP v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 8: Number of mountain pastures included in measures mountain pasture with shepherd and without shepherd (PPP+PP) in the Slovenian Rural Development Programme (SKOP, KOP) from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Leto	SKOP	KOP	Skupaj
2004	186		
2005	186		186
2006	163		163
2007	64	114	178
2008	56	105	161
2009	3	106	109
2010		112	112

Na slikah 3 in 4 je prikazana sprememba površine in števila planin po posameznih ukrepih od leta 2004 do 2010 v primerjavi s spremembo površine in števila planin registriranih v Registru kmetijskih gospodarstev od 2007 do 2010. Podatki kažejo, da se je površina pri ukrepu planinska paša med letoma 2004 in 2010 zmanjšala za nekaj več kot polovico.

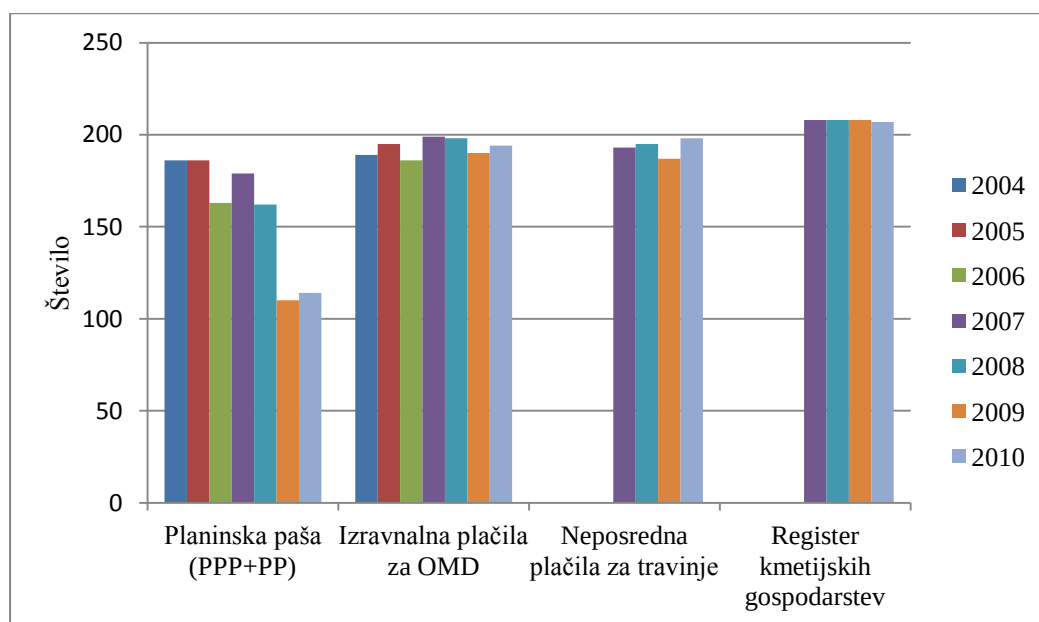
Iz slike 3 lahko vidimo, da se površina vključena v ukrep izravnalna plačila za OMD med letoma 2004 in 2010 ni bistveno spremenila. V splošnem je pri ukrepu OMD površina manjša kot površina registrirana v Registru kmetijskih gospodarstev, na primer v letu 2007 je površina za OMD znašala 6.132 ha, v RKG pa 9.880 ha. Upravičene površine do ukrepa izravnalna plačila za OMD so omejene z minimalno obtežbo 1 GVŽ/ha. V primeru manjše obtežbe, je upravičena le preračunana površina z obtežbo nad 1 GVŽ.

Slika 3: Površina planin v RS vključena v ukrepe SKP in površina planin v Registru kmetijskih gospodarstev (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)

Figure 3: Area of mountain pastures in RS eligible for different measures of CAP and the area registered in the register of agricultural holdings (AAMRD ..., 2011, MAE-RAH ..., 2012)

Iz slike 3 je pri ukrepu neposredna plačila za travinje razvidno, da se površina bistveno ne spreminja, čeprav ne dosega celotne registrirane površine. Ista slika prikazuje tudi zmanjšanje površine planin registrirane v Registru kmetijskih gospodarstev od leta 2007 do 2010. Po navedbah (MKO-RKG ..., 2012) je zmanjšanje površine planin posledica večje natančnosti zajema, prijave in kontrole podatkov. V letih 2004 in 2005 so se uporabljali podatki o površini KZU na podlagi katastrskih podatkov. V letu 2006 so se uvedli GERKi, grafični zajem podatkov je temeljil na letalskih digitalnih orto-foto posnetkih. Nova orto-foto snemanja so v Sloveniji potekala od leta 2009 do 2011. Bolj natančne metode merjenja so povzročile zmanjšanje površin GERKov, pri čemer se pri večjih planinah pojavlja bolj izrazito zmanjšanje. V januarju 2010 je bil izveden tako imenovan »zlati rez«, presek rabe za celotno Slovenijo. Odpravljeni so bili mostički, ceste, gozdovi, minimalna površina je bila 0,1 ha. Večja natančnost vseh naštetih ukrepov naj bi botrovala izmeri dejanske površine planin. Torej zmanjševanje površine planin v Registru kmetijskih gospodarstev ne predstavlja zaraščanja planin, temveč naj bi se administrativno izmerjena površina v letu 2010 bolj približala dejanski površini planin.

Slika 4: Število planin v RS vključenih v ukrepe SKP in število planin v Registru kmetijskih gospodarstev (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)

Figure 4: Number of mountain pastures in RS eligible for different measures and number of mountain pastures registered in the register of agricultural holdings (AAMRD ..., 2011, MAE-RAH ..., 2012)

Slika 4 ponazarja spremembe števila planin pri posameznih ukrepih in v Registru kmetijskih gospodarstev. Število planin je konstantno, izjema je le število planin upravičenih do ukrepa planinska paša, ki se je v obdobju 2009-2010 bistveno zmanjšalo. V letu 2004 je bilo v ukrep vključenih 186 planin, vetu 2010 pa le 114.

Preglednica 9 ponazarja razmerje med površino in številom planin med ukrepoma planinska paša s pastirjem (PPP) in planinska paša brez pastirja (PP). Iz preglednice je razvidno, da se razmerje bistveno ne spreminja. Ukrep PPP uveljavlja med 83 % in 90 % planin, površina planin za isti ukrep znaša med 89 % in 94 %.

Preglednica 9: Primerjava površine in števila planin med ukrepoma planinska paša s pastirjem (PPP) in brez pastirja (PP) v obdobju 2004-2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 9: Comparison between the area and number of mountain pastures for measures mountain pasture with shepherd (PPP) and without shepherd (PP) from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

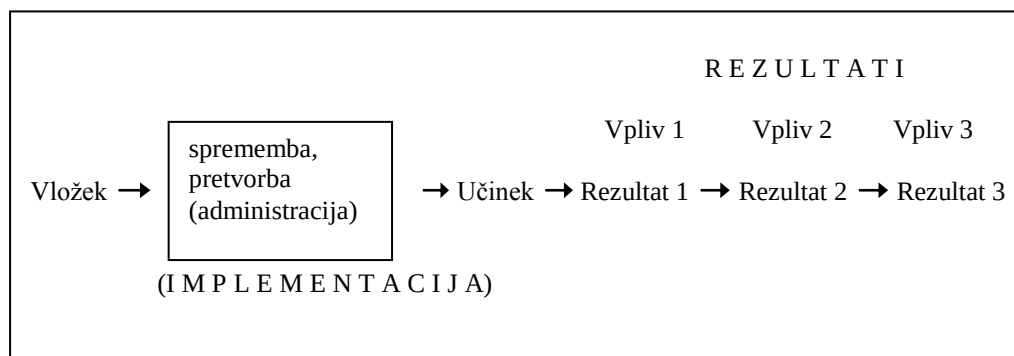
LETO	% od površine planin za oba ukrepa		Površina		% od števila planin za oba ukrepa		Število	
	PPP %	PP %	PPP ha	PP ha	PPP %	PP %	PPP število	PP število
2004	92	8	8.414	683	86	14	160	26
2005	94	6	7.534	469	90	10	167	19
2006	92	8	6.044	554	88	12	143	20
2007	92	8	6.482	590	87	13	156	23
2008	88	12	5.320	694	83	17	135	27
2009	89	11	3.704	455	88	13	91	13
2010	89	11	3.233	380	89	11	86	11

2.6 VREDNOTENJE JAVNIH INTERVENCIJ

2.6.1 Splošna načela

V sodobni družbi država s sprejemanjem politik in vladnih programov uravnava različna področja, kot so sociala, energetika, okolje, kmetijstvo, naravni viri, zdravje, promet in številna druga. Za potrebe spremljanja, razvrščanja in ocenjevanja državnih posegov (politik, programov, ukrepov) je bila razvita posebna analitična metoda vrednotenja. Vedung (2000) definira vrednotenje kot natančno retrospektivno oceno vrednosti, učinkov in rezultatov vladnih programov, ki vpliva na prihodnje ukrepe v praksi. Vrednotenje pomeni določen pogled nazaj z namenom izboljšanja nadaljnjega delovanja programov. Namen vrednotenja je prispevati k konstruktivni javni razpravi in s tem posredno tudi na nove politične odločitve. Če poenostavimo, je cilj vrednotenja omogočiti presoje, ki temeljijo na empiričnih podatkih in vplivajo na proces odločanja v prihodnje.

Celoten proces vrednotenja Vedung (2000) pojmuje kot del administrativnega retrospektivnega kontrolnega sistema. Posamezne faze tega sistema so: priprava odločitev, odločitve, implementacija, vrednotenje in povratni vpliv na pripravo novih odločitev. Vrednotenje kot del tega sistema predstavlja refleksijo zadnjih faz v procesu posameznih programov. Pri pripravi odločitve je pomembno opredeliti naravo problema, to pomeni cilje, sredstva, stroške, koristi, možnost implementacije in vrednotenja. Na podlagi opredelitve se sprejme formalna odločitev, ki se realizira prek administracije, ki pripravi programe in intervencije za določene ciljne skupine. To so lahko uredbe, pravilniki, davki, subvencije, različne spodbude in priporočila. Rezultati nastopijo, ko učinki dosežejo ciljne skupine, vključno z njihovim odzivom ter širšimi vplivi na družbo. Razlikujemo med kratkoročnimi, srednjeročnimi in končnimi rezultati. Implementacija predstavlja spremembo in učinek skupaj.

Slika 5: Sistemski model vrednotenja vladnih programov (Vedung, 2000)

Figure 5: System model for evaluation of government programmes (Vedung, 2000)

Vrednotenje je način proučevanja vladnih programov, pri katerih sistematsko zbiranje podatkov in druge operacije igrajo pomembno vlogo, vendar se vrednotenje razlikuje od drugih vrst raziskav, ker je pri vrednotenju potrebno opredeliti probleme, s katerimi se je potrebno soočiti pri pripravi vrednotenja. Vedung (2000) navaja, da je potrebno pri izdelavi vrednotenja upoštevati osem ključnih problemov oziroma vprašanj:

1. Namen vrednotenja: kaj so cilji izdelave vrednotenja?
2. Organizacija: kdo naredi vrednotenje in kako se organizira?
3. Analiza programa: kaj se vrednoti; ali je to vladna politika oziroma določen program ali posamezne komponente programa, storitev ali dobrin?
4. Konverzija: kako poteka izvedba od formalne pobude programa do končnih rezultatov?
5. Rezultati: kaj so rezultati in učinki programa - kratkoročni, srednjeročni in dolgoročni?
6. Vpliv: katere nepredvidljive posledice, ki jih vključuje program, pojasnjujejo rezultati?
7. Kriteriji: s kakšnimi kriteriji se vrednotijo učinki programa; na podlagi katerih standardov se določijo kriteriji, ki vrednotijo uspeh ali neuspeh ali zadovoljivo izvajanje; kaj so dejanske vrednote programa?
8. Uporabnost: zakaj se vrednotenje dejansko uporablja?

Po navedbah Vedunga (2000) je osnovni namen vrednotenja izboljšanje kakovosti vladnih programov, ki jih je potrebno preveriti na različnih ravneh. Preverijo se glede na zanesljivost pri upoštevanju predpisov in zadovoljivost pri dokumentiranju sredstev. Potrebno je preveriti, če program prinaša pričakovane rezultate ter kakšne so koristi glede na stroške. Spremljanje predstavlja empirična preverjanja z namenom ugotoviti, če je program dosegel končne uporabnike kot je bilo predvideno v formalni odločitvi oziroma če je program dosegel vse predvidene deležnike. Osredotočiti se je potrebno na ovire, ki se postavljajo pri izvedbi programa. Vrednotenja so lahko zelo različna glede na predmet vrednotenja, zato se pri analizi natančno določi predmet vrednotenja. Lahko se vrednotijo celotni programi, lahko le del programov, ki so ozko usmerjeni na lokalno raven. Pri

vrednotenju je pomembna uporaba različnih virov podatkov, kot so statistični podatki, intervjuji, obiski na terenu, priporočljiva je kombinacija različnih metod. Glede na končne posledice programov, je možno podati zaključke in priporočila glede prihodnjih ukrepov. Če učinki programov niso zadovoljivi, razloge običajno najdemo v ovirah pri implementaciji, v nepopolnem razumevanju izvedbe implementacije, nejasnih ciljih programa, neizkušenem osebju, predolgi verigi pri izvedbi implementacije. Na rezultate lahko istočasno vplivajo tudi drugi vladni programi. Potrebno je postaviti kriterije, ki vključujejo postopke in načine merjenja za doseganje ciljev, zadovoljstvo deležnikov in realizacijo ciljev.

Splošne usmeritve posameznega vrednotenja navaja dokument EU (Evaluating EU ..., 2004), ki med drugim poudarja, da je v okviru vrednotenja potrebno obravnavati naslednje ravni:

- ustreznost: v kakšni meri so cilji programa v skladu z dejanskimi potrebami?
- učinkovitost: ali so bili cilji doseženi z razumnimi stroški?
- uspešnost: v kakšni meri so cilji doseženi?
- koristnost: ali je program dosegel potrebe ciljne skupine, ki ji je bil namenjen?
- trajnost: kako dolgo so pozitivni učinki trajali po zaključku programa?

Owen in Rogersova (1999) opisujeta vrednotenje kot proces, ki vsebuje:

- pogajanja o načrtu vrednotenja;
- zbiranje in analiza podatkov, na podlagi katerih pridemo do ugotovitev;
- posredovanje ugotovitev ciljnim skupinam:
 - o opis in razumevanje predmeta, ki ga vrednotimo;
 - o izdelava presoje oz. odločitve o predmetu vrednotenja.

V ugotovitve pri vrednotenju so vključeni (Owen in Rogersova, 1999):

- podatki in dejstva, zbrani med vrednotenjem;
- zaključki predstavljajo sintezo podatkov in informacij, ki jih interpretiramo skozi analizo podatkov; zaključki izvirajo iz analitičnega procesa obdelave podatkov;
- presoje predstavljajo ovrednoteni zaključki; izbrani so kriteriji na podlagi katerih se program vrednoti;
- priporočila: namenjena so politikom, upravljavcem programov, ki na podlagi podatkov in zaključkov priporočajo nadaljnje ukrepe.

2.6.2 Skupni okvir spremljanja in vrednotenja za Program razvoja podeželja

Države članice v svojih programih razvoja podeželja, ki so predmet skupne krovne zakonodaje in skupnega financiranja, navedejo aktivnosti in pogoje izvajanja teh aktivnosti na tak način, da je izkazan prispevek programa k doseganju strateških ciljev Skupnosti na področju razvoja podeželja. Za spremljanje teh aktivnosti je v krovni zakonodaji predpisan nabor kazalnikov, imenovan skupni okvir za spremljanje in vrednotenje (SOSV), ki podaja enotni okvir za spremljanje in vrednotenje vseh posegov za razvoj podeželja z uporabo petih nizov kazalnikov.

Strateški cilj Skupnosti v zvezi s kmetijstvom in gozdarstvom visoke naravne vrednosti (na katere se nanašajo tudi kmetijske površine za planinsko pašo) navaja: „...za varstvo in povečanje naravnih virov EU in krajine podeželskih območij morajo viri, namenjeni osi 2, prispevati k trem prednostnim področjem na ravni EU: biotski raznovrstnosti in ohranjanju ter razvoju sistemov kmetijstva in gozdarstva visoke naravne vrednosti in tradicionalnih kmetijskih krajin, vodi in podnebnim spremembam“ (Sklep Sveta 2006/144/ES, UL L 55/20).

V izvedbeno uredbo (Uredba Komisije 1974/2006) je vključena tudi vrsta kazalnikov SOSV. Podrobneje predstavljamo kazalnike 2. osi politike razvoja podeželja, ki so najbolj relevantni za predmet našega raziskovanja (planinska paša):

- **Osnovni kazalniki, povezani s ciljem.** Ti so neposredno povezani s širšimi cilji programa. Uporabljajo se pri razvoju analize SWOT v zvezi s cilji iz uredbe. Uporabljajo se tudi kot podlaga (ali sklicevanje), glede na katero bo ocenjen vpliv programov. Osnovni kazalniki prikazujejo stanje na začetku programskega obdobja in gibanje v časovnem obdobju. Ocena vpliva mora izražati del spremembe v časovnem obdobju, ki se lahko pripiše programu, potem ko so upoštevani osnovno gibanje in drugi vmesni dejavniki. (Razvoj ..., 2006b).
- **Kazalniki vložka.** Ti so povezani s proračunskimi ali drugimi sredstvi, dodeljenimi na vsaki stopnji pomoči. Kazalniki finančnega vložka se uporabljajo za spremljanje napredka pri (letni) dodelitvi sredstev in plačilu sredstev, ki so na voljo za katero koli dejavnost, ukrep ali program, glede na upravičene stroške. Primer kazalnika vložka: izdatki za posamezen ukrep.
- **Kazalniki učinka.** Ti merijo dejavnosti, ki so neposredno uresničene v programih. Te dejavnosti so prvi korak do uresničitve operativnih ciljev posredovanja in se merijo v naravnih ali denarnih enotah. Primer kazalnikov učinka: število organiziranih usposabljanj, število kmetij, ki prejemajo podporo za naložbe, skupni znesek naložbe.
- **Kazalniki rezultata.** Ti merijo neposredne in takojšnje posledice posredovanja. Zagotavljajo informacije na primer o spremembah obnašanja, zmogljivosti ali uspešnosti neposrednih upravičencev in se merijo v fizičnih ali denarnih enotah. Primer kazalnikov rezultata: skupno število ustvarjenih delovnih mest, uspešni rezultati usposabljanj.
- **Kazalniki vpliva.** Ti so povezani s koristmi programa, ki presegajo takojšnje posledice za neposredne upravičence in se kažejo na stopnji posredovanja ter tudi splošneje na področju programa. Povezani so s širšimi cilji programa. Običajno so izraženi kot „neto“ vrednost, kar pomeni, da so odvzete posledice, ki jih ni mogoče pripisati posredovanju (npr. dvojno štetje, obremenilni učinki), in upoštevane posredne posledice (prerazporeditev in multiplikatorji učinkov). Primer kazalnika vpliva: večja zaposlenost na podeželskih območjih.

3 MATERIAL IN METODE

3.1 IZBIRA IN OPIS OBMOČJA, VKLJUČENEGA V RAZISKAVO

3.1.1 Določitev meja parka

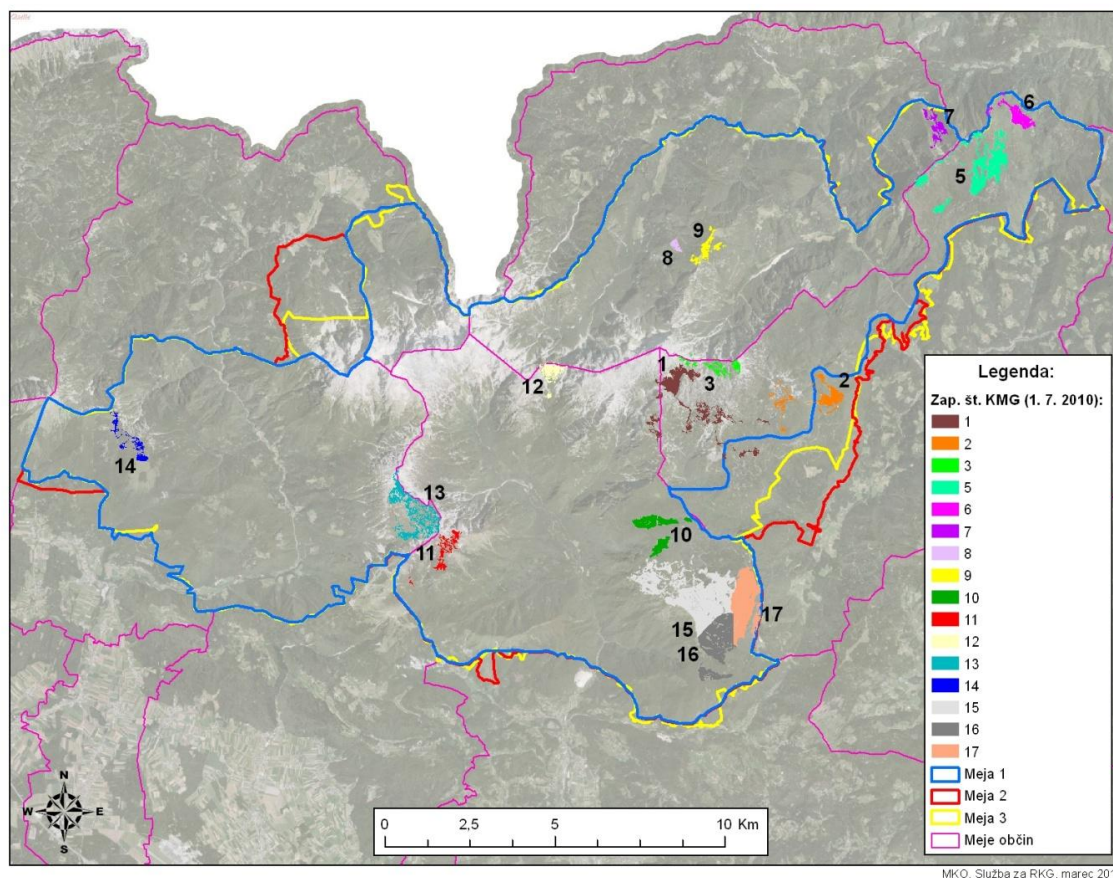
V nalogi, smo se omejili na planine, ki se nahajajo na območju načrtovanega RPKSA. Strokovni predlog ... (2006) opisuje Kamniško-Savinjske Alpe kot samostojno geotektonsko enoto Južnih Apneniških Alp. Predstavljajo njihov skrajni odrastek oziroma podaljšek na slovenskem ozemlju. Ležijo med Zahodnimi Karavankami na severozahodu, Vzhodnimi Karavankami na severu, Velenjskim hribovjem na severovzhodu, Ložniškim gričevjem in Savinjsko ravnjo na vzhodu ter razgibanim Posavskim hribovjem in Savsko ravnjo na jugu.

Cilj in namen ustanovitve parka je varovanje naravnih vrednot, predvsem pa ohranjanje biotske raznovrstnosti, kar hkrati pomeni izpolnjevanje obveznosti, ki izhajajo tako iz domače zakonodaje kot tudi mednarodnih konvencij in drugih dokumentov. Območje predlaganega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe je območje številnih naravnih vrednot državnega in lokalnega pomena, ekološko pomembnih območij in posebnih varstvenih območij - območij Natura 2000 (Strokovni predlog ..., 2006).

Osnova za ustanavljanje regijskega parka ter za pripravo uredbe o ustanovitvi parka je Strokovni predlog za ustanovitev RPKSA (Strokovni predlog ..., 2006), ki ga je pripravil Zavod RS za varstvo narave (ZRSVN) in vsebuje obstoječa zavarovana območja v predlaganem območju parka ter vse naravne vrednote, tako državnega kot lokalnega pomena. Predlagana so varstvena območja ter pravila ravnanja. Meje parka so okvirne in še ne dokončne. Osnovne meje so predlagale občine leta 2004 kot okvirno območje, ki bi ga bilo smiselno vključiti v regijski park. Na podlagi predlogov občin je ZRSVN pripravil strokovne podlage z opredelitvijo varstvenih režimov in hkrati predlagal vključitev določenih območij, ki so že vključena v sistem varstva kot območja Natura 2000. V procesu ustanavljanja parka se meje še lahko spreminjajo. Glavno odločitev glede poteka meja naj bi imele lokalne skupnosti in ljudje, ki živijo v teh območjih. V razpravi pri ustanavljanju parka so se oblikovale tri različice meje, ki so na sliki 6 označene z modro, rdečo in rumeno barvo. Na število planin vpliva le modra različica meje, pri kateri bi del planine Veža Ravni, ki leži na Dleskovški planoti izpadel iz parka. Prvotno sta bili v razpravi različici označeni z modro in rdečo barvo, dodatno je bila izdelana še ena različica meje (Prašnikar, 2009), ki naj bi bila najbolj verjetna in je na sliki 6 označena z rumeno barvo. Iz slike 6 so razvidne meje med občinami Solčava, Luče, Kamnik, Preddvor in Jezersko, ki so vključene v predlagano območje parka.

Na sliki 6 so prikazane planine na območju načrtovanega parka, razen planine Veliki vrh (4), ker na dan 1. 7. 2010 ni bila več registrirana v Registru kmetijskih gospodarstev. Planina Kamniško sedlo (12) kljub opustitvi, še ni bila izbrisana iz RKG.

Različica meje raziskovanega območja, ki je na sliki 6 označena z rumeno barvo (Prašnikar, 2009), je najbolj verjetna, zato jo uporabljamo tudi v vseh nadaljnjih prikazih.

Slika 6: Planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, GERKi na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Figure 6: Mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park, data on 1 July, 2010 (MAE-RAH ..., 2012)

V preglednici 10 je predstavljenih 17 planin znotraj meja načrtovanega RPKSA.

Preglednica 10: Seznam planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe (MKO-RKG ..., 2012)

Table 10: List of mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park (MAE-RAH ..., 2012)

Zap. št.	Ime planine	Zap. št.	Ime planine	Zap. št.	Ime planine
1	Veža Podvežak	7	Grohot	13	Dolge njive za Krvavcem
2	Veža Ravni	8	Plesnikova planina	14	Dolga njiva za Zaplato
3	Molička planina	9	Strelovec	15	Velika planina
4	Veliki vrh	10	Planina Dol	16	Mala Planina
5	Raduha Javorje	11	Košutna	17	Gojška planina
6	Vodole Mrčiše	12	Kamniško sedlo		

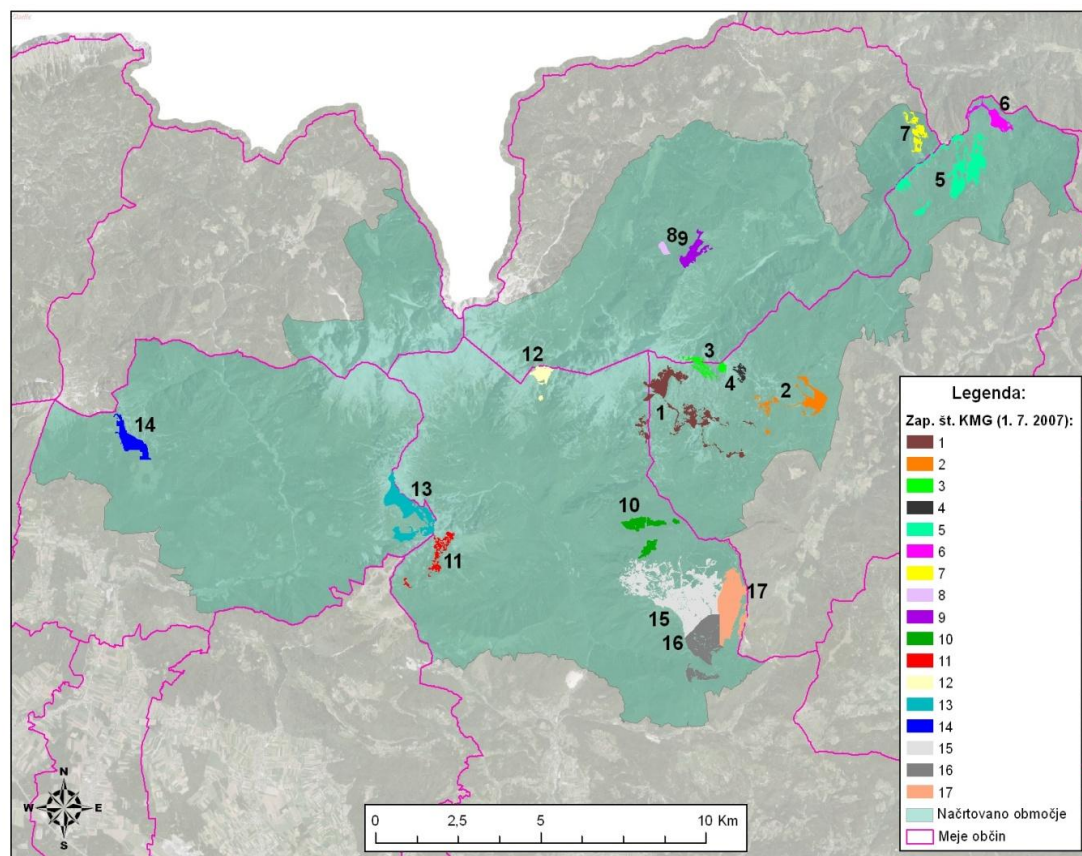
3.1.2 Podatki o planinah, vključenih v raziskavo

Od 17 planin, ki ležijo v mejah analiziranega območja, smo v raziskavo vključili 12 planin. Velika, Mala in Gojška planina so bile izločene zaradi več razlogov.

Navedene planine izrazito odstopajo po površini in številu živali od drugih na območju načrtovanega parka. Lastniki objektov na planini so posamezni kmetje, pri drugih skupnih planinah na območju načrtovanega regijskega parka pa so objekti večinoma skupni, za živali pa skrbi pastir. Navedene tri planine so tudi odločno nasprotovale vključitvi v park. Ker te tri planine predstavljajo določeno zaokroženo celoto in se bistveno razlikujejo od drugih planin na tem območju, smo se odločili, da jih bomo iz raziskave izključili. Odločili smo se, da bomo raziskali ostale planine na tem območju, ki so manjše in manj prepoznavne.

Dve planini na tem območju sta bili opuščeni. Ena izmed obeh je planina Veliki vrh (4), na kateri se je v letu 2008 paslo še 38 ovc, od leta 2009 dalje pa v Registru kmetijskih gospodarstev ni več podatka o površini. Na planini so se pasle živali iz treh kmetij. Prav tako je bila opuščena planina Kamniško sedlo (12). To je bila individualna planina, v letu 2008 se je paslo 33 ovc. V RKG je bila do leta 2010 sicer še vpisana površina planine (25 ha), vendar planina od leta 2009 dalje dejansko ni bila več aktivna (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012).

Slika 7 prikazuje planine v mejah načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe na dan 1. 7. 2007. Na sliki so prikazane vse planine, tudi tiste, ki so bile kasneje opuščene.

Slika 7: Planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, GERKi na dan 1. 7. 2007 (MKO-RKG ..., 2012)

Figure7: Mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park, data on 1 July, 2007 (MAE-RAH ..., 2012)

Preglednica 11 predstavlja podatke o planinah iz Registra kmetijskih gospodarstev na dan 1. 7. 2010. Plesnikova planina (8) in Košutna (11) sta individualni planini. Druge planine so v skupni lasti, od teh 6 planin vodijo agrarne skupnosti. Nosilci štirih planin so pooblaščen s strani nosilcev kmetij, ki pasejo svoje živali na planini in niso registrirani kot agrarna skupnost. Po površini sta največji planina Raduha Javorje, ki je v letu 2010 obsegala 111 ha in Veža Podvežak s površino 92 ha. Površina najmanjše Plesnikove planine, meri le 6 ha. Govedo in drobnico skupaj pasejo na planinah Veža Podvežak, Veža Ravni, Raduha Javorje in Košutna. Te smo poimenovali mešane planine, pri opredelitvi mešanih in čistih planin nismo upoštevali konjev. Goveje planine so Vodole Mrčiše, Plesnikova planina in planina Dol. Drobnico pasejo na Molički planini, Strelovcu, Dolgih njivah za Krvavcem in Dolgi njivi za Zaplato.

Podatek o nadmorski višini je bil na voljo za posamezne GERKe, grafične enote rabe kmetijskega gospodarstva, na katere so razdeljene planine. V preglednici 11 je predstavljena nadmorska višina planine kot povprečje nadmorske višine vpisanih GERKov za posamezno planino. Planine se nahajajo med 1.400 do 1.900 m nadmorske višine.

Preglednica 11: Osnovni podatki o izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Table 11: Basic data of mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park, data on 1 July 2010 (MAE-RAH ..., 2012)

Zap. št.	Ime planine	Nosilec	Vrsta	Površina ha	Nadm. višina m	G ¹ št.	D ² št.	K ³ št.	GVŽ št.	Kmetije št.
1	Veža Podvežak	PS Veža Podvežak	SPL	92	1759	99	30	0	74	20
2	Veža Ravni	PS Veža Ravni	SPL	45	1651	32	84	7	43	19
3	Molička planina	Moličnik Dejan	SPL	20	1909	0	48	0	7	3
4	Veliki Vrh	opuščena planina	SPL	0	1917	0	0	0	0	0
5	Raduha Javorje	PS Raduha-Javorje	SPL	111	1738	87	130	4	84	27
6	Vodole Mrčiše	PS Vodole	SPL	31	1419	62	0	0	42	14
7	Grohot	PS Grohot	SPL	21	1433	26	12	0	17	9
8	Plesnikova planina	Gregor Plesnik	IPL	6	1329	6	0	0	4,6	1
9	Strelovec	Domen Matk	SPL	23	1671	0	106	0	16	7
10	Planina Dol	PS Dol	SPL	49	1441	68	0	9	52	11
11	Košutna	Ambrož Krt	IPL	23	1802	21	1	1	16	1
12	Kamniško Sedlo	opuščena planina	IPL	0	1633	0	0	0	0	0
13	Dolge Njive za Kravcem	Marko Kuhar	SPL	72	1899	0	128	7	25	8
14	Dolga Njiva za Zaplato	Franc Valter	SPL	20	1726	0	72	0	11	4

G¹ - govedo

D² - drobnica

K³ - konji

Preglednica 12 prikazuje podatke o opremljenosti planin, kar je pomemben dejavnik pri ohranjanju pašne rabe planin. Nekatere planine so dostopne le peš, kar otežuje oskrbo živali in pastirjev. Iz preglednice 12 so razvidni podatki o prisotnosti objektov (hlevi, koče), o oskrbi z vodo in elektriko, dostopnosti, prisotnosti pastirjev oziroma sirarjev. Na dveh planinah ni stalnega pastirja, lahko pa za živino skrbijo in se izmenjavajo lastniki živali. Planine se ne ukvarjajo z izdelavo sira, saj na nobeni od planin ni sirarjev.

Preglednica 12: Podatki o opremljenosti izbranih planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, na dan 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Table 12: Equipment of mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park on 1 July, 2010 (number of holdings, stables, shepherds, water supply, electricity) (MAE-RAH ..., 2012)

Zap. Št.	Ime planine	Hlevi	Koče	Drugi obj.	Elekt rika	Voda	Dostop	ELP ¹	P ²	S ³	Vrsta
1	Veža Podvežak	3	2	0	lastna	vodovod	kamion	Ne	1	0	visokogorska
2	Veža Ravni	1	3	2	lastna	vodovod	kamion	Da	1	0	planina
3	Molička planina	0	1	0	ni	vodovod	peš	Ne	1	0	visokogorska
4	Veliki Vrh	0	0	0	ni	zajetje	peš	Ne	1	0	visokogorska
5	Raduha	3	2	0	lastna	studenec	terensko vozilo	Da	2	0	visokogorska
6	Vodole Mrčiše	1	1	0	lastna	vodovod	kamion	Da	1	0	planina
7	Grohot	0	1	0	omrežje	zajetje	kamion	Da	1	0	planina
8	Plesnikova planina	1	1	0	ni	studenec	traktor	Ne	1	0	visokogorska
9	Strelovec	0	2	0	ni	studenec	peš	Ne	1	0	visokogorska
10	Planina Dol	1	5	0	ni	vodovod	kamion	Da	1	0	planina
11	Košutna	1	2	0	ni	studenec	peš	Ne	1	0	visokogorska
12	Kamniško Sedlo	0	0	0	ni	zajetje	traktor	Ne	0	0	planina
13	Dolge Njive za Krvavcem	1	1	0	ni	studenec	tovorne živali	Ne	0	0	planina
14	Dolga Njiva za Zaplato	0	0	0	ni	studenec	peš	Ne	0	0	planina

ELP¹ - električni pastir

P² - pastirji

S³ - sirarji

3.2 PODATKOVNE OSNOVE ZA RAZISKAVO

3.2.1 Statistični in upravni viri

Podatke o mejah načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe smo prejeli od podjetja Logarska dolina d.o.o., ki je sodelovalo pri pripravi strokovnih podlag za ustanovitev parka. Najprej smo prejeli podatke o dveh različicah meje, ki sta na sliki 5 označeni z modro in rdečo barvo (Prašnikar, 2009). Ker do določitve uradne meje ni prišlo, smo od istega vira prejeli še eno različico meje, ki je na sliki 5 označena z rumeno barvo. To različico meje smo upoštevali v nalogi.

Slike 6, 7 in 11 so bile izdelane v Službi za vodenje Registra kmetijskih gospodarstev. Na slikah je prikazano stanje GERKov v RKG na dan 1. 7. 2007 in 1. 7. 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Podatke o planinah registriranih v Registru kmetijskih gospodarstev v letu 2004 in v obdobju 2007-2010 smo pridobili od Službe za vodenje RKG. Podatki so izpisani na dan 1. 7. v posameznem letu (MKGP-RKG ..., 2009, MKO-RKG ..., 2012).

Podatke o površini, dodeljenih sredstvih po posameznih ukrepih SKP za posamezna subvencijska leta in podatke iz zapisnika o Prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik za obdobje 2004-2010 smo pridobili od ARSKTRP (ARSKTRP ..., 2011).

Podatki o pasmah govedi, ki se pasejo na planinah, smo pridobili iz Centralnega registra govedi, ki ga vodi Sektor za identifikacijo in registracijo živali. Za posamezna leta so izpisani podatki na dan 1. 7. (MKO-CRG ..., 2012).

Podatke smo obdelovali s programom MS Excel.

3.2.2 Anketiranje nosilcev planin in kmetij

Sestavili smo dva tipa vprašalnikov, ki so bili namenjenim nosilcem planin (A) in nosilcem kmetij (C), ki pasejo na planinah. Namen vprašalnikov (prikazanih v celoti v Prilogi A) je bil ugotoviti pogled nosilcev planin in kmetij, ki pasejo na planinah na trenutno stanje in na prihodnost planinske paše. Z vprašalnikom smo želeli ugotoviti stališča nosilcev planin do naslednjih sklopov vprašanj:

- prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, povezane s pašno rabo njihovih planin;
- ukrepi SKP, ki jih prejemajo nosilci planin;
- ustanovitev Regijskega parka na območju planin.

Vprašalniki so bili razdeljeni osebno nosilcem planin ali s pomočjo svetovalne službe. Nosilcem kmetij so vprašalnike posredovali svetovalci na terenu.

Izpolnjene vprašalnike smo prejeli od svetovalcev oziroma po pošti (od decembra 2010 do aprila 2011).

K izpolnjevanju vprašalnika A smo povabili nosilce 12 aktivnih planin na analiziranem območju. Prejeli smo 11 izpolnjenih vprašalnikov. Vprašalnik C, je bil posredovan nosilcem vseh 123 kmetij, ki so pasle živali na planinah v letu 2010. Prejeli smo 55 izpolnjenih vprašalnikov.

Vprašalnike smo obdelali s programom SPSS; v relevantnih primerih (primerjava frekvenc odgovorov), smo uporabili hi-kvadrat test za ugotavljanje statističnih razlik med odgovori posameznih skupin anketirancev.

3.2.3 Poskus vrednotenja ukrepov SKP, ki jih uveljavljajo planine na analiziranem območju

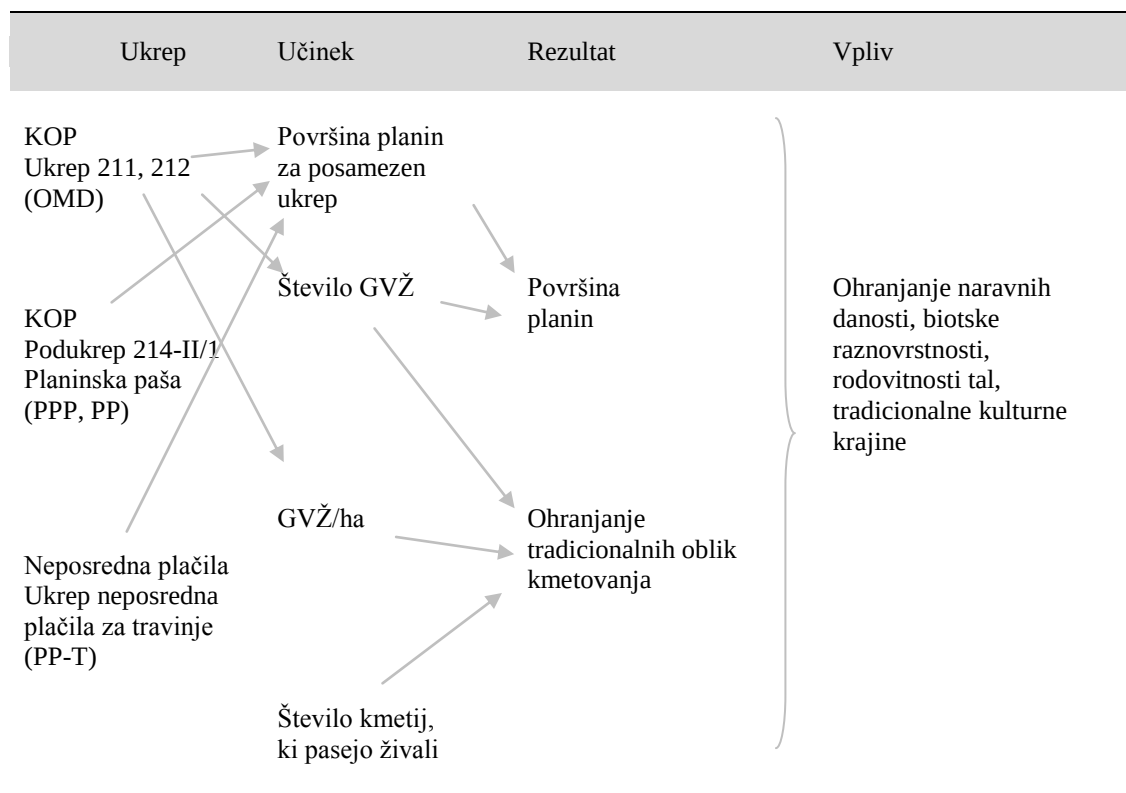
Uporabili smo metodo vrednotenja programov javnih politik. Ker je izvedba vsakega vrednotenja zelo specifična in ni splošnih pravil, smo se pri pripravi vrednotenja ravnali v skladu s ključnimi problemi pri izdelavi vrednotenja, ki jih predstavlja Vedung (2000) in v skladu z navodili v dokumentu Evropske komisije (Evaluating EU ..., 2004).

V naši raziskavi smo izbrali vmesni tip vrednotenja, ki se uporablja pri programih oziroma politikah, ki še trajajo, ne glede na to ali so časovno omejeni ali obdobje trajanja politik ni točno določeno. V primeru politik, ki trajajo daljše obdobje, kot v primeru SKP, ima vmesno vrednotenje veliko elementov sklepnega (ex-post) vrednotenja. Pomembna vloga vmesnega vrednotenja je, da predstavlja direkten odziv na proces implementacije in s tem pripomore k izboljšanju obstoječih programov. Ukrepe namenjene planinskim pašnikom smo proučevali predvsem z namenom, da bi ugotovitve prispevale k izboljšanju prihodnjih programov. Z vrednotenjem ukrepov, ki jih lahko uveljavljajo planine na analiziranem območju smo želeli ugotoviti, ali ukrepi SKP prispevajo k ohranjanju površine planin in tradicionalnega načina kmetovanja na planinah. Izdelano je bilo vmesno vrednotenje za obdobje od 2004 do 2010.

Zanimalo nas je, če so rezultati v skladu s splošnimi, specifičnimi in operativnimi cilji kmetijske politike, ki se nanašajo na planinsko pašo. Uporabili smo podatke o dodeljenih sredstvih za planine, površinah upravičenih do ukrepov, številu GVŽ, številu kmetij in podatke iz vprašalnika, ki so ga izpolnili nosilci planin in nosilci kmetij, ki pasejo živali na planinah.

Ukrepi SKP, do katerih so upravičene planine:

- Kmetijsko okoljska plačila, del II. stebra SKP:
 - o Ukrep 211, 212 – OMD; v obdobju 2004-2006 ukrep izravnalna plačila za OMD;
 - o Podukrep 214-II/1 Planinska paša (PPP, PP); v obdobju 2004-2006 ukrep Ukrep II/1- PPP, PP.
- Neposredna plačila, del I. stebra SKP:
 - o Ukrep neposredna plačila za travinje (PP-T); v veljavi od leta 2007.

Slika 8: Logični diagram učinkov ukrepov SKP za planine na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe

Figure 8: Logical diagram of effects of CAP measures for mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park

Opredelitev učinkov ukrepov SKP, ki se izvajajo na planinah, smo skušali opredeliti na podlagi standardne hierarhije ciljev ukrepov:

- Operativni cilji - učinki ukrepov; v raziskavi smo vrednotili površino planin vključeno v posamezne ukrepe, število GVŽ in obtežbo GVŽ/ha ter število kmetij, ki pasejo na planinah.
- Specifični cilji – rezultati; ohranjanje površine planin s tradicionalnim načinom rabe.
- Splošni cilji – srednjeročni in dolgoročni vplivi; ohranjanje biotske raznoverstnosti in krajinske pestrosti, ohranjanje rodovitnosti tal ter tradicionalnih običajev.

V okviru druge osi Programa razvoja podeželja smo izbrali dva izmed temeljnih kazalnikov povezanih s ciljem:

- Temeljni kazalnik 18: Biotska raznoverstnost: kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti, izmerjene kot kmetijsko zemljišče v uporabi (KZU) kmetijskega zemljišča VNV, v hektarjih.
- Temeljni kazalnik 9: Območja ekstenzivnega kmetijstva, v hektarjih.

Izbrali smo naslednje kazalnike učinka:

- kazalnik učinka 1: površina planin za ukrep OMD, v hektarjih;
- kazalnik učinka 2: površina planin za ukrep PPP, v hektarjih,
- kazalnik učinka 3: površina planin za ukrep PP, v hektarjih,
- kazalnik učinka 4: površina planin za ukrep PP-T, v hektarjih;
- kazalnik učinka 5: število GVŽ;
- kazalnik učinka 6: število GVŽ/ha;
- kazalnik učinka 7: število kmetij, k pasejo na planinah.

V vrednotenju smo izbrali kazalnik rezultatov, ki je opredeljen v SOSV za zemljišča visoke VNV:

- kazalnik rezultatov 6: območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biološki raznovrstnosti in kmetovanju/gozdarstvu visoke naravne vrednosti, izmerjeno kot skupno območje uspešnega upravljanja kmetijskih in gozdarskih površin VNV, v hektarjih.

Za namene pričujočega vrednotenja smo kot kazalnik vpliva uporabili:

- kazalnik vpliva 5 (SOSV): Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti, izmerjeno kot spremembe površin visoke naravne vrednosti in opredeljeno na podlagi količinskih in kakovostnih sprememb.

Preglednica 13: Opredelitev evalvacijskih vprašanj

Table 13: Definition of evaluation questions

	Vprašanje	Kriterij	Ciljna raven	Kazalnik učinka	Kazalnik rezultata	Kazalnik vpliva
1	Ali ukrepi SKP vplivajo na ohranjanje površine planin na območju RPKSA?	Ohranjanje površine planin vključene v ukrepe	Površina v RKG se ne zmanjšuje	Površina planin vključena v ukrepe	Sprememba površine planin	Ohranjanje kmetijske površine VNV
2	Ali ukrepi SKP vplivajo na število GVŽ na planinah na območju RPKSA?	Ohranjanje staleža živali na planinah	Število GVŽ se ne zmanjšuje	Število GVŽ	Sprememba števila GVŽ	Ohranjanje tradicionalne rabe planin
3	Ali ukrepi SKP spodbujajo ekstenzivno rejo na planinah na območju RPKSA	Ohranjanje ekstenzivne reje	Število GVŽ/ha je od 0,5 do 1,9	GVŽ/ha	Ekstenzivna reja, prisotnost avtohtonih pasem	Ohranjanje biotske raznovrstnosti
4	Ali ukrepi SKP vplivajo na Število kmetij, ki pasejo živali na planinah na območju RPKSA?	Ohranjanje števila kmetij	Število kmetij se ne zmanjšuje	Število kmetij	Sprememba števila kmetij	Ohranjanje tradicionalne rabe planin

4 REZULTATI

4.1 OHRANJANJE POVRŠINE PLANIN

V nadaljevanju predstavljamo gibanje površine planin vključene v posamezne ukrepe. V Preglednici 14 so podrobneje predstavljene spremembe površine planin vključenih v ukrep izravnalna plačila za OMD, ki je eden izmed pokazateljev pašne rabe planin.

Preglednica 14: Površina planin vključena v ukrep OMD na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2004 do 2010 v ha (ARSKTRP ..., 2011)

Table 14: Area of mountain pastures included in measure LFA in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Zap. št.	Planina	2004 ha	2005 ha	2006 ha	2007 ha	2008 ha	2009 ha	2010 ha	2010/2004	2010/2007
1	Veža Podvežak	65	66	57	70	63	65	74	1,14	1,07
2	Veža Ravni	44	37	0	32	45	42	43	0,98	1,33
3	Molička planina	15	18	13	13	0	12	6	0,40	0,46
5	Raduha Javorje	112	93	79	97	98	96	81	0,73	0,84
6	Vodole Mrčiše	30	30	31	33	32	32	31	1,04	0,96
7	Grohot	15	15	13	18	19	13	17	1,13	0,93
8	Plesnikova planina	3	4	6	6	6	6	5	1,53	0,74
9	Strelovec	17		20	18	20	17	16	0,94	0,87
10	Planina Dol	54	49	48	48	49	48	49	0,90	1,01
11	Košutna	12	11	12	13	14	16	16	1,33	1,24
13	Dolge Njive za Krvavcem		22	24	35	29	29	25	1,14*	0,70
14	Dolga Njiva za Zaplato	17	13	11	13	12	12	11	0,64	0,86
	Skupaj	384	383	313	396	388	389	373	0,97	0,94

*Indeks izračunan glede na leto 2005

Iz preglednice 14 je razvidno, da se je površina planin, vključenih v ukrep izravnalna plačila za OMD v obdobju od 2004 do 2010 v povprečju zmanjšala za 3 %, v obdobju od 2007 do 2010 pa za 6 %. Največje odstopanje navzgor je pri Plesnikovi planini (8), in sicer za 53 %, za 33 % se je površina povečala pri planini Košutna (11), pri planinah Veža Podvežak (1) in Grohot (7) se je površina za ukrep OMD povečala za 14 % oziroma za 13 %. Povečanje površine se kaže tudi pri planini Dolge njive za Krvavcem (14), vendar pri tej planini za leto 2004 ni bilo podatka, tako je indeks izračunan glede na leto 2005. Največje zmanjšanje površine za ukrep OMD se kaže pri Molički planini (3) za 60

% in planini Dolga njiva za Zaplato (14) za 36 %. Pri planinah, ki imajo obtežbo manjšo od 1 GVŽ, bi se ob povečanju števila živali na planini, povečala tudi površina, upravičena do ukrepa OMD.

Če izračunamo delež površine planin upravičenih do ukrepa izravnalna plačila za OMD glede na površino registrirano v Registru kmetijskih gospodarstev, ta predstavlja v letu 2007 65 %, v letu 2010 pa 73 %, kar gre na račun povečane obtežbe zaradi zmanjšanja površin v Registru kmetijskih gospodarstev.

O trendih pašne rabe planin lahko sklepamo tudi iz podatkov o vključenosti površin v kmetijsko okoljski podukrep planinska paša (PPP, PP), ki je prikazan v preglednici 15. Ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) uveljavlja 11 nosilcev planin in vse so vključene v KOP 2007-2013.

Preglednica 15: Površina planin vključena v ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 15: Area of mountain pastures included in measure mountain pasture with shepherd (PPP) in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Zap. št.	Planina	2004 ha	2005 ha	2006 ha	2007 ha	2008 ha	2009 ha	2010 ha	2010/ 2004	2010/ 2007
1	Veža Podvežak	100	100	57	93	95	95	92	0,92	0,99
2	Veža Ravni	91	91	0	32	45	45	45	0,49	1,38
3	Molička planina	26	26	26	25	0	19	0	0,00	0,00
5	Raduha Javorje	135	135	79	111	110	110	110	0,82	0,99
6	Vodole Mrčiše	30	30	31	33	32	32	31	1,04	0,96
7	Grohot	26	26	27	20	22	22	21	0,82	1,09
8	Plesnikova planina	7	7	8	8	6	6	6	0,89	0,82
9	Strelovec	48	32	41	18	23	23	23	0,48	1,25
10	Planina Dol	59	50	48	48	49	49	49	0,82	1,01
11	Košutna	50	43	38	25	25	25	23	0,45	0,90
	Skupaj	572	540	353	413	406	425	400	0,70	0,97
	RKG skupaj				468	438	430	421		

Površina planin vključena v ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) kaže pri vseh planinah trend zmanjševanja, le pri planini Vodole Mrčiše (6) se je površina rahlo povečala. Indeks 2010/2007 kaže na 3 % zmanjšanje površine vseh planin vključenih v ukrep PPP, kar predstavlja 13 ha. Večje zmanjšanje površine vključene v ukrep PPP se kaže od leta 2004 do 2010, površina se je zmanjšala za 30 %.

Pri treh planinah Veža Ravni (2), Strelovec (9) in Košutna (11) se je površina vključena v ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) od 2004-2010 zmanjšala za polovico. Največji

padec površine je pri večini planin do leta 2006, izjemoma pri planinah Strelovec (9) in Košutna (11) do leta 2007, po tem se je površina večine planin ustalila. Večja nihanja so pri Molički planini (3) pri kateri se je površina za ukrep PPP od 2004 do 2009 zmanjšala za približno 30 %, za leto 2010 pa podatka o površini ni bilo na voljo. V tem primeru še ne moremo trditi, da je planina opustila ukrep planinska paša s pastirjem (PPP), obstaja možnost, da so bile ugotovljene morebitne nepravilnosti v letu 2010 in je planina nato nadaljevala z ukrepom.

Površina za ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) se je od leta 2007 do 2010 zmanjšala za 3 %, če pogledamo delež površin za ukrep PPP glede na površine v Registru kmetijskih gospodarstev, se je ta od 2007 iz 88 %, do leta 2010 povečal na 95 %. Razlog za to je zmanjšanje površine planin v Registru kmetijskih gospodarstev. Pri izračunu smo od površine v RKG odšteli površino dveh planin, ki nista uveljavljali ukrepa planinska paša s pastirjem (PPP).

Dve planini sta bili vključeni v okoljski podukrep planinska paša brez pastirja (PP). Nosilec planine Dolge njive za Krvavcem (13) je uveljavljal ukrep PP do leta 2007, nosilec planine Dolga njiva za Zaplato (14) pa do leta 2009.

Planine so od leta 2007 dalje upravičene do uveljavljanja neposrednih plačil v okviru 1. stebra SKP in v nadaljevanju predstavljamo površino planin, vključenih v sistem neposrednih plačil na travinju. Podatki v preglednici 16 kažejo, da se od 2007-2010 površina planin vključena v ukrep neposredna plačila za travinje ni bistveno spremenila, povečala se je za 4 %. Delež površine, za katere so uveljavljali plačilne pravice za travinje, se je v primerjavi s površino registrirano v Registru kmetijskih gospodarstev, od leta 2007 do leta 2010 povečal za 9 %.

Preglednica 16: Površina planin vključena v ukrep neposredna plačila za travinje na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 16: Area of mountain pastures included in measure direct payments for grasslands in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2007 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Zap. št.	Planina	2007 ha	2008 ha	2009 ha	2010 ha	2010/2007
1	Veža Podvežak	78	92	92	92	1,18
2	Veža Ravni	32	42	42	42	1,30
3	Molička planina	0	0	19	14	
5	Raduha Javorje	111	110	110	110	0,99
6	Vodole Mrčiše	31	29	31	31	1,00
7	Grohot	20	22	22	21	1,09
8	Plesnikova planina	8	6	6	6	0,82
9	Strelovec	18	23	23	23	1,25
10	Planina Dol	48	49	49	49	1,01
11	Košutna	25	24	25	23	0,90
13	Dolge Njive za Krvavcem	90	70	75	71	0,79
14	Dolga Njiva za Zaplato	21	21	21	20	0,96
	Skupaj	482	488	513	502	1,04

Doslej smo obravnavali površino planin po posameznih ukrepih, v preglednici 17 prikazujemo gibanje površine planin registrirane v Registru kmetijskih gospodarstev v obdobju od 2007 do 2010. V letu 2007 je skupna površina planin znašala 609 ha, v letu 2010 pa 513 ha.

Površina večine planin v Registru kmetijskih gospodarstev se v obdobju od 2007 do 2010 zmanjšuje, v povprečju se zmanjšala za 16 %. Ohranila se je le na planini Dol (10). Najbolj se je površina zmanjšala pri planini Dolga njiva za Zaplato, za več kot polovico.

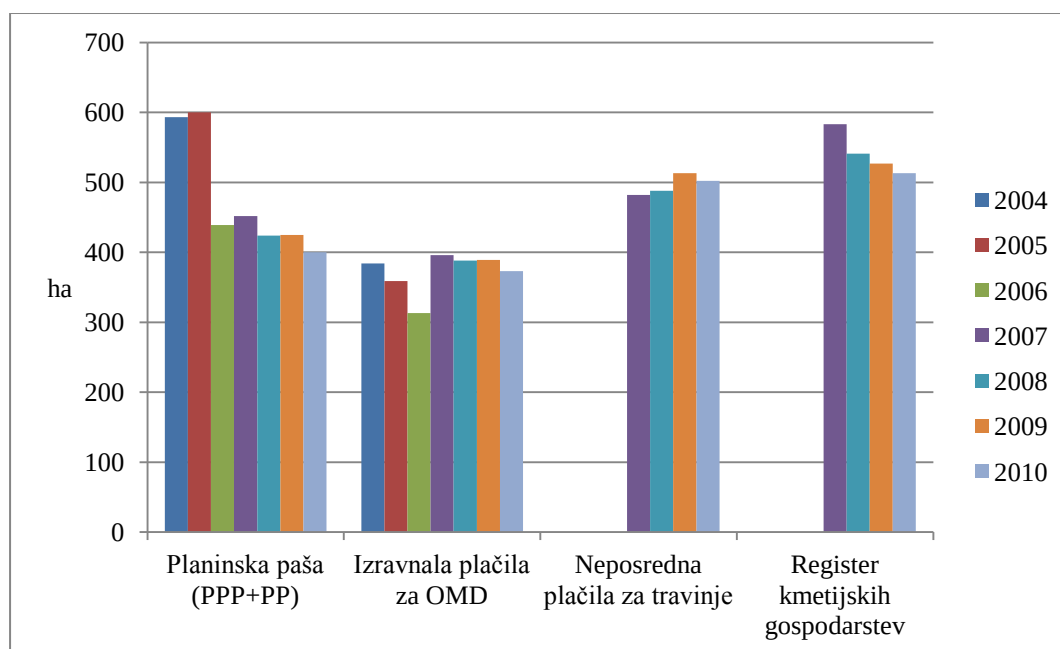
Preglednica 17: Površina planin evidentirana v Registru kmetijskih gospodarstev na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Table 17: Area of mountain pastures in the register of agricultural holdings in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2007 to 2010 (MAE-RAH ..., 2012)

Zap. št.	Planina	2007 ha	2008 ha	2009 ha	2010 ha	2010/2007
1	Veža Podvežak	101	96	96	92	0,91
2	Veža Ravni	50	45	45	45	0,90
3	Molička planina	25	25	21	20	0,78
5	Raduha Javorje	121	111	111	111	0,91
6	Vodole Mrčiše	33	33	32	31	0,96
7	Grohot	25	22	22	21	0,85
8	Plesnikova planina	8	8	6	6	0,82
9	Strelovec	32	23	23	23	0,73
10	Planina Dol	48	49	49	49	1,01
11	Košutna	25	26	25	23	0,90
13	Dolge Njive za Krvavcem	94	82	76	72	0,76
14	Dolga Njiva za Zaplato	47	21	21	20	0,43
	Skupaj	609	541	527	513	0,84

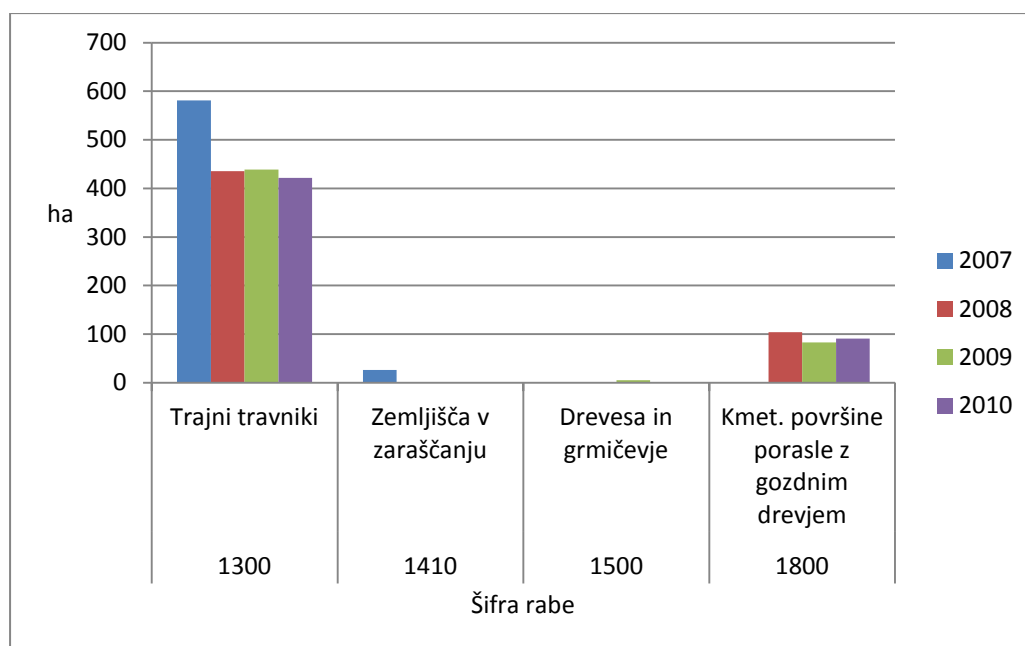
Slika 9 ponazarja gibanje površine za vse ukrepe, ki jih uveljavljajo planine na analiziranem območju in gibanje površine registrirane v RKG. Iz slike 9 je razvidno, da so površine za ukrep planinska paša in za izravnalna plačila za OMD manjše od površine registrirane v Registru kmetijskih gospodarstev, površini v RKG se najbolj približuje površina za ukrep neposredna plačila za travinje, kar se sklada z zahtevami posameznih ukrepov.

Pri ukrepih planinska paša in izravnalna plačila za OMD zasledimo upad površine do leta 2006, v letu 2007 se je površina pri ukrepih povečala, kar verjetno lahko pripišemo vstopu v nov Program razvoja podeželja 2007-2013. Pri tem je potrebno poudariti, da so vse tri ukrepe uveljavljale vse planine, razen ukrepa planinska paša brez pastirja (PP), ki sta ga od leta 2009 dalje planini Dolge njive za Krvavcem in Dolga njiva za Zaplato opustili.

Slika 9: Površina planin na območju regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe vključena v posamezne ukrepe in površina v Registru kmetijskih gospodarstev 2004-2010 (ARSKTRP ..., 2011, MKGP-RKG ..., 2009, MKO-RKG ..., 2012)

Figure 9: Area of mountain pastures included in the CAP measures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2004 to 2010 (AAMRD..., 2011, MAFF-RAH..., 2009, MAE-RAH ..., 2012)

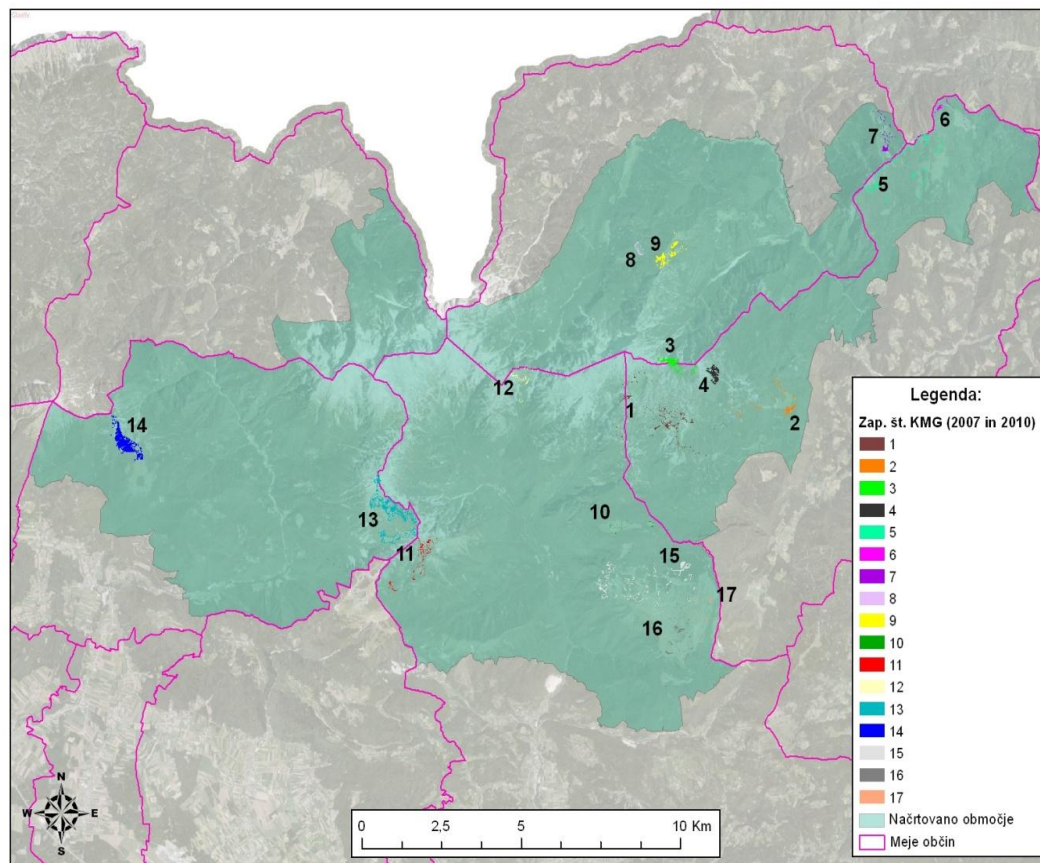
Slika 10: Površina planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe glede na rabo v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Figure 10: Area of different land use on mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park during the period from 2007 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Slika 10 prikazuje podatke o vrsti rabe površine planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe. V Pravilniku o evidenci dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (2008) je bil določen nov šifrant in opis vrst dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč. Pred sprejetjem pravilnika so bile planine uvrščene v kategorijo 1330 - gorski pašniki. Bolj natančna obrazložitev šifranta rabe je navedena v Prilogi C.

Površine z oznako rabe 1300 - Trajni travniki in 1800 - Kmetijske površine porasle z gozdnim drevjem se štejejo med kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) in so upravičena do sredstev. Ni razviden porast rabe 1410 - Zemljišča v zaraščanju oz. rabe 1500 - Drevesa in grmičevje, kar lahko pomeni, da ta raba ni evidentirana in se v primeru zaraščanja GERKi enostavno zmanjšajo. To si lahko razložimo, da se v primeru kontrole na kraju samem ugotovijo zemljišča v zaraščanju, imetniki planin v naslednjih letih zmanjšajo površine GERKov in prijavijo manj površin oziroma samo tiste, ki se ne zaraščajo in ustrezajo rabi 1300 in 1800.

Na sliki 11 je nazorno prikazana razlika med površino registrirano v RKG v letu 2007 in 2010, torej izgubljena površin planin, ki ni več v uporabi in ni več vključena v GERKe. Planine na območju načrtovanega zavarovanega območja so se zmanjšale za površino, ki je prikazana na sliki in skupno za vse planine znaša 96 ha.

Slika 11: Izgubljena površina planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe med letoma 2007 in 2010 (MKO-RKG ..., 2012)

Figure 11: Lost area of mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park during the period from 2007 to 2010 (MAE-RAH ..., 2012)

4.2 ŽIVINOREJA NA PLANINAH

4.2.1 Ohranjanje staleža živali na planinah

Število živali na planini je eden izmed pokazateljev ohranjanja tradicionalne pašne rabe planin. Gibanje staleža živali na planinah smo ugotavljali na podlagi podatkov (ARSKTRP ..., 2011), ki so pridobljeni iz Zapisnika o prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik (Priloga D), iz katerega smo uporabili koeficiente za preračun v GVŽ, prikazani v preglednici 18.

Preglednica 18: Koefficienti za izračun GVŽ za posamezne vrste in kategorije rejnih živali (Zapisnik o prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik)

Table18: Coefficients for the calculation of LU for each type and category of livestock (Minutes on livestock on pastures)

Vrste in kategorije rejnih živali	Šifra	Koefficient GVŽ
Govedo do 1 leta	G1	0,3
Govedo od 1 do 2 leti	G1-2	0,6
Krave molznice	MOL	1,0
Krave dojlje	DOJ	1,0
Plemenski biki	PLB	1,4
Drugo govedo 2 leti in več	G2	1,0
Žrebe do 1 leta	ŽR	0,5
Mule, mezgi, osli, poniji	M	0,5
Kobile/konji	K	1,0
*Ovce/ovni – mlečne pasme	OML	0,15
*Ovce/ovni – mesne pasme	OME	0,15
*Koze/kozli – mlečne pasme	KML	0,15
*Koze/kozli – mesne pasme	KME	0,15

*Drobnica mora biti stara najmanj 12 mesecev oziroma je morala vsaj enkrat jagnjiti ali jariti

Preglednica 19 ponazarja, da se stalež živali na posameznih planinah zelo spreminja, tako v pozitivno, kot v negativno smer. V splošnem se je v obdobju od 2004 do 2010 število GVŽ zmanjšalo za 10 %. Iz preglednice 19 je razvidno največje povečanje staleža za 39 % na Plesnikovi planini (8) in na planini Košutna (11) za 33 %. Najbolj se je zmanjšal stalež živali na Molički planini (3) za 52 % in planini Dolga njiva za Zaplato za 38 %.

Pri odgovorih na vprašanje, ki smo ga postavili nosilcem kmetij »Ali se število živali (v GVŽ), ki jih pasete na planini v zadnjih letih zmanjšuje?«, obstajajo statistično značilne razlike med kmetijami, ki pasejo na večjih in tistimi, ki pasejo na manjših planinah. Pri planinah z večjimi čredami nad 50 GVŽ jih 11,5 % meni, da se število živali v GVŽ zmanjšuje ($p=0,003$), pri mešanih planinah enako meni 19,4 % vprašanih ($p=0,035$), pri večjih planinah nad 51 ha pa 16 % ($p=0,029$). Iz teh odgovorov lahko sklepamo, da število živali bolj upada na planinah z manjšimi čredami, na planinah z manjšo površino ter na planinah, kjer se pase samo drobnica ali samo govedo.

Preglednica 19: Gibanje staleža živali na analiziranih planinah (v GVŽ) v obdobju od 2004 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 19: Change in number of livestock on the surveyed pastures in livestock units (LU) from 2004 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Zap. št.	Planina	2004 GVŽ	2005 GVŽ	2006 GVŽ	2007 GVŽ	2008 GVŽ	2009 GVŽ	2010 GVŽ	2010/2004	2010/2007
1	Veža Podvežak	68,4		72,4	69,6	63,3	65,4	74,2	1,08	1,07
2	Veža Ravni	50,6	52,2	46,4	41,6	45,1	41,6	43,0	0,85	1,03
3	Molička planina	15,0	17,9	12,6	13,1	14,6	12,0	7,2	0,48	0,55
5	Raduha Javorje	120,2	95,0	100,7	96,9	97,6	96,3	84,3	0,70	0,87
6	Vodole Mrčiše	38,9	45,3	36,4	34,1	34,6	41,8	42,2	1,08	1,24
7	Grohot	14,7	14,6	0,3	21,2	19,0	13,3	16,9	1,15	0,80
8	Plesnikova planina	3,3	4,2	6,5	6,2	6,7	6,5	4,6	1,39	0,74
9	Strelovec	18,9	26,3	19,7	23,4	20,1	17,3	15,9	0,84	0,68
10	Planina Dol	54,4	48,8	55,2	52,8	50,8	49,2	52,3	0,96	0,99
11	Košutna	12,0	11,2	12,0	12,9	14,3	15,8	16,0	1,33	1,24
13	Dolge Njive za Krvavcem	20,6	22,5	24,0	35,1	29,2	29,4	24,7	1,20	0,70
14	Dolga Njiva za Zaplato	17,4	13,2	11,1	12,6	12,2	11,9	10,8	0,62	0,86
	Skupaj	434,4	351,1	397,2	419,5	407,2	400,2	392,1	0,90	0,93

V preglednici 20 so predstavljeni odgovori na vprašanja o pogledih nosilcev planin in kmetij na prihodnost planin. 81,8 % vprašanih nosilcev planin meni, da se stanje v prihodnjih petih letih ne bo spremenilo, pri nosilcih kmetij je posredovalo enak odgovor 58,2 % vprašanih.

V prihodnjih petih letih 9,1 % nosilcev planin ter 18,2 % nosilcev kmetij pričakuje celo izboljšave. Nosilci planin ne predvidevajo zmanjšanja obsega reje, medtem ko 10,9 % nosilcev kmetij pričakuje zmanjšanje staleža v prihodnjih petih letih. Nosilci planin vidijo v prihodnjih petih letih planine tržno zanimive, nosilci kmetij pa niso navedli te možnosti.

Preglednica 20: Stanje na planinah čez 5 let po mnenju anketiranih

Table 20: Status on the mountain pastures in 5 years time, according to respondents

Kako vidite planino, na kateri se pasejo vaše živali čez 5 let?				
Vrste odgovorov	Nosilci planin		Nosilci kmetij	
	%	Število	%	Število
Ni odgovora	0	0	7,3	4
Enako kot sedaj	81,8	9	58,2	32
Predvidene izboljšave	9,1	1	18,2	10
Zmanjšanje obsega reje	0	0	10,9	6
Tržno zanimiva	9,1	1	0	0
Ne vem	0	0	5,5	3
Skupaj	100,0	11	100,0	55

Glede videnja planin čez 20 let, so odgovori predstavljeni v preglednici 21. 36,4 % nosilcev planin in 12,7 % nosilcev kmetij meni, da bodo planine ostala enake. Nosilci planin ne predvidevajo zaraščanja, medtem ko 34,5 % nosilcev kmetij vidi planine bolj zaraščene. Odvisnost planin od ukrepov SKP navaja 18,2 % nosilcev planin in 7,3 % nosilcev kmetij. Če pogledamo skupaj odstotek vprašanih, ki niso odgovorili oz. se niso opredelili, ta znaša pri nosilcih planin 36,4 % in pri nosilcih kmetij 40 %.

Preglednica 21: Stanje na planinah čez 20 let po mnenju anketiranih

Table 21: Status on the mountain pastures in 20 years time, according to respondents

Kako vidite planino, na kateri se pasejo vaše živali čez 20 let?				
Vrste odgovorov	Nosilci planin		Nosilci kmetij	
	%	Število	%	Število
Ni odgovora	9,1	1	18,2	10
Enako kot sedaj	36,4	4	12,7	7
Predvidene izboljšave	9,1	1	5,5	3
Bolj zaraščeno	0	0	34,5	19
Obstoj odvisen od ukrepov SKP	18,2	2	7,3	4
Ne vem	27,3	3	21,8	12
Skupaj	100,0	11	100,0	55

4.2.2 Ohranjanje ekstenzivne reje na planinah

Ekstenzivna reja živali na planinah je kriterij ohranjanja tradicionalne rabe planin, ki se je ohranila skozi stoletja. Prekomerna obtežba povezana z intenzivno proizvodnjo, bi negativno vplivala na ohranjanje biotske raznovrstnosti. Na podlagi pridobljenih podatkov smo izračunali obtežbo na planinah in jo primerjali s pogoji zapisanimi v SKOP 2007-2013.

Vidrih (2005) govori o primerni obtežbi na pašnikih v hribovitem svetu. Z dovolj visoko obtežbo preko pašne sezone je mogoče doseči dober izkoristek ruše, s čimer se hitreje izboljša njena botanična sestava in hranilna vrednost zelinja za pašo. Vidrih (2005) navaja, da so dosedanje izkušnje pokazale, da z obtežbo od 0,8 do 2,0 GVŽ/ha zagotovimo ustrezen prirast žive mase živine na paši in postopno izboljšanje ruše hribovitega sveta.

V programu razvoja podeželja je pri ukrepu planinska paša določena obtežba od 0,5 do 1,9 GVŽ/ha, kar je eden izmed pogojev za dodelitev sredstev za ta ukrep.

Preglednica 22: Obtežba na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2007 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011, MKO-RKG ..., 2012)

Table 22: LU/ha on mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park from 2007 to 2010 (AAMRD ..., 2011, MAE-RAH ..., 2012)

Zap. št.	Planina	2007 GVŽ/ha	2008 GVŽ/ha	2009 GVŽ/ha	2010 GVŽ/ha	2010/2007
1	Veža Podvežak	0,69	0,66	0,68	0,80	1,17
2	Veža Ravni	0,83	1,00	0,93	0,96	1,15
3	Molička planina	0,52	0,58	0,56	0,37	0,71
5	Raduha Javorje	0,80	0,88	0,87	0,76	0,95
6	Vodole Mrčiše	1,05	1,04	1,32	1,35	1,29
7	Grohot	0,84	0,86	0,61	0,79	0,94
8	Plesnikova planina	0,81	0,87	1,02	0,73	0,90
9	Strelovec	0,74	0,86	0,74	0,69	0,93
10	Planina Dol	1,09	1,03	1,00	1,07	0,98
11	Košutna	0,51	0,55	0,64	0,70	1,37
13	Dolge Njive za Krvavcem	0,38	0,36	0,39	0,35	0,92
14	Dolga Njiva za Zaplato	0,27	0,58	0,57	0,53	1,99
	Povprečje	0,69	0,75	0,76	0,76	1,11

V preglednici 22 je prikazana obtežba v GVŽ po posameznih planinah in gibanje obtežbe od leta 2007 do 2010. Vse planine so pod dovoljeno mejo obtežbe 1,9 GVŽ/ha, dve planini celo pod mejo 0,5 GVŽ/ha, torej zadostujejo kriteriju ekstenzivne reje. Pri petih planinah se je število GVŽ/ha od leta 2007 povečalo, vendar iz tega indeksa ni razvidno, ali je razlog povečanje števila GVŽ ali zmanjšanje površine planine. Iz preglednice 25 je med drugim razvidna povprečna obtežba planin v letu 2010 in znaša 0,76 GVŽ/ha, kar pomeni, da je obtežba skoraj na spodnji meji 0,5 GVŽ/ha, kar je minimalna zahteva obtežbe pri podukrepu planinska paša, ki je del kmetijsko okoljskih plačil.

4.2.3 Ohranjanje avtohtonih pasem živali

V skladu s Programom varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji (Program varstva ..., 2010) so avtohtone pasme primerne za rejo na kmetijah z majhnim vložkom ter za pašno rejo, saj so zelo dobro prilagojene na razmere na planinski paši. Preverili smo podatke o

reji cikastega goveda, ki so zabeleženi v Centralnem registru govedi. Podatki o številu govedi cikaste pasme ali križancev so predstavljeni v preglednici 23.

Preglednica 23: Število govedi cikaste pasme na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v letu 2010 (MKO-CRG ..., 2012)

Table 23: Number of cika cattle animals on mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alpe Regional park in the year 2010 (MAE-CRBA ..., 2012)

Zap. št.	Planina	Število govedi cikaste pasme	Število govedi križancev s cikasto pasmo
1	Veža Podvežak	0	2
5	Raduha Javorje	2	0
7	Grohot	3	2
6	Vodole Mrčiše	1	0
10	Planina Dol	6	0
	Skupaj	12	4

V Centralnem registru drobnice pasme ovc niso zabeležene, zato nimamo podatkov o številu ovc jezersko-solčavske pasme na izbranih planinah.

Nosilce planin smo v anketi spraševali o njihovih stališčih do reje živali avtohtonih pasem. 6 od 11 nosilcev planin podpira rejo avtohtonih pasem. Podobno razmerje je pri nosilcih kmetij, 58,2 % je odgovorilo pritrdilno. Štirje nosilci planin so predlagali rejo obeh pasem, dva nosilca pa rejo jezersko-solčavske pasme. Od pozitivnih odgovorov nosilcev kmetij, jih 23,6 % predlaga rejo ovc jezersko-solčavske pasme, 10,9 % rejo cikastega goveda, 21,8 % obe pasmi, 43,6 % ni predlagalo nobene avtohtone pasme.

4.2.4 Ohranjanje števila kmetij, ki pasejo živali na planinah

Planinska paša je odvisna od obstoja kmetij, ki pasejo živali na planinah v poletnem času, zato smo raziskali podatke o številu kmetij, ki pasejo na planinah in njihove morebitne spremembe.

Iz preglednice 24 je razvidno, da se število kmetij, ki pasejo živali na planinah bistveno ne spreminja, od leta 2006 do leta 2010 se je zmanjšalo le na planinah Raduha Javorje (5) in Vodole Mrčiše (6). Na Molički planini (3), planini Dolge njive za Krvavcem (4), planini Veža Ravni (2) ter Veža Podvežak (1) se je število kmetij glede na leto 2006 povečalo.

Preglednica 24: Število kmetij, ki pasejo živali na izbranih planinah na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe v obdobju od 2005 do 2010 (ARSKTRP ..., 2011)

Table 24: Number of farms delivering livestock to mountain pastures in the area of planned Kamniško-Savinjske Alpe Regional park from 2007 to 2010 (AAMRD ..., 2011)

Zap. št.	Planina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006	2010/2007
1	Veža Podvežak*		19	19	17	17	20	1,05	1,05
2	Veža Ravni	17	18	18	18	17	19	1,12	1,06
3	Molička planina	2	4	4	4	4	3	1,50	0,75
5	Raduha Javorje	31	32	30	29	29	27	0,87	0,90
6	Vodole Mrčiše	19	19	14	12	17	14	0,74	1,00
7	Grohot	8	7	10	8	7	8	1,00	0,80
8	Plesnikova planina	1	1	1	1	1	1	1,00	1,00
9	Strelovec	7	8	9	8	7	7	1,00	0,78
10	Planina Dol	11	11	12	11	10	11	1,00	0,92
11	Košutna	1	1	1	1	1	1	1,00	1,00
13	Dolge Njive za Krvavcem	5	7	8	9	8	8	1,60	1,00
14	Dolga Njiva za Zaplato	4	4	4	4	4	4	1,00	1,00
	Skupaj	110	135	134	123	122	123	0,91	0,95

*indeks izračunan 2010/2006

Tudi iz odgovorov anketiranih nosilcev kmetij je razvidno, da se zanimanje za pašo na planinah v zadnjih petih letih ni zmanjšalo, tako je odgovorilo 70 % nosilcev kmetij.

Statistično značilne razlike se pojavljajo pri odgovorih med nosilci kmetij, ki pasejo živali na večjih planinah in tistimi, ki pasejo na manjših planinah. Pri večjih planinah (nad 50 GVŽ) 88,5 % rejcev meni, da se zanimanje za pašo v zadnjih letih ne zmanjšuje ($p=0,007$). Podobno ugotavljamo pri planinah s površino nad 50 ha, 92 % rejcev meni, da zanimanje za pašo ne upada ($p=0,002$). Zanimanje za planinsko pašo upada pri rejcih, ki pasejo na manjših planinah.

V anketi smo rejce spraševali tudi o vključenosti njihovih kmetij v ukrepe SKP. Rezultati kažejo, da je 81,8 % kmetij, ki pasejo na izbranih planinah, vključenih v ukrepe KOP in 69,1 % v shemo neposrednih plačil za živali. Pri uveljavljanju KOP ukrepov se pojavljajo statistično značilne razlike ($p=0,026$) med mešanimi planinami in tistimi, kjer se pase le govedo ali drobnica. Nosilci kmetij, ki pasejo na mešanih planinah so odgovorili, da so

vključeni v KOP v 93,5 %, rejci, ki pasejo na planinah, ki redijo le drobnico ali govedo pa 66,7%.

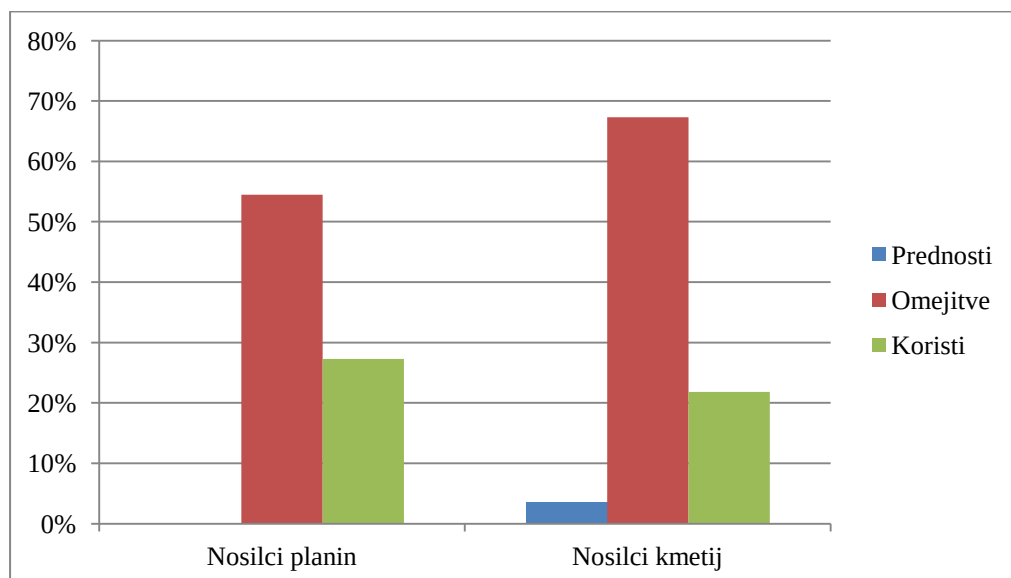
Posebno premijo za bike in vole uveljavlja 32,7 % vprašanih. Pri odgovorih so statistično značilne razlike ($p=0,043$) med kmetijami, ki pasejo na večjih planinah (nad 50 GVŽ) in med tistimi, ki pasejo na manjših planinah. Kmetije na manjših planinah v večji meri (44,8 %) uveljavljajo posebno premijo za bike in vole, na večjih planinah premije za bike in vole uveljavlja le 19,2 % kmetij. Iz tega lahko sklepamo, da se kmetije, ki pasejo na manjših planinah v večji meri ukvarjajo s pitanjem govedi. Od vseh kmetij uveljavlja dodatno plačilo za ekstenzivno rejo ženskih govedi približno polovica vprašanih.

4.3 STALIŠČA ANKETIRANIH ČLANOV PAŠNIH SKUPNOSTI

4.3.1 Ustanovitev načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe

Za območje raziskave smo izbrali planine, ki se nahajajo na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe. Glede na dejstvo, da park še ni ustanovljen, smo anketirance spraševali tudi o njihovih stališčih do ustanovitve parka. Javna razprava o ustanovitvi parku je potekala v letu 2009, kjer so imeli deležniki možnost izraziti svoja mnenja o parku. Želeli smo izvedeti še stališča udeležencev planinske paše glede ustanovitve regijskega parka in s tem povezanih prednosti, omejitev in koristi.

Iz slike 12 lahko razberemo izrazito negativna stališča udeležencev paše do ustanovitve parka. Za nobenega od nosilcev planin ustanovitev parka ne pomeni prednosti, za več kot polovico vprašanih nosilce predstavlja park omejitev, koristi pa vidi le četrtnina vprašanih. Le 3,6 % nosilcev kmetij vidi prednosti, 67,3 % vidi v ustanovitvi parka omejitev, za 21,8 % anketiranih nosilcev kmetij bi pomenila ustanovitev parka koristi. Na vprašanje je odgovorilo 11 nosilcev planin in 55 nosilcev kmetij.

Slika 12: Delež pozitivnih odgovorov anketiranih na vprašanje o prednostih, omejitvah in koristih ustanovitve parka

Table 12: Percentage of positive responses to the question about advantages, limitations and benefits regarding the establishment of the park

Glede vrste omejitev, več kot polovica vprašanih ni podala odgovora, ostali vidijo poglobitve prepreke pri omejitvi gradenj, vzdrževanju pašnikov ter v povečanju administrativnih ovir.

Preglednica 25: Odgovori anketiranih po vrstah omejitev, ki naj bi jih povzročila ustanovitev regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe

Table 25: The respondents' answers regarding the limitations caused by the establishment of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional park

Odgovor	Nosilci planin (%)	Nosilci kmetij(%)
Ni odgovora	54,5	58,2
Omejitev gradenj	18,2	9,1
Omejitev vzdrževanja pašnikov	9,1	10,9
Administrativne omejitve	18,2	21,8
Skupaj	100	100

4.3.2 Nadaljevanje pašne rabe planin

Nosilci planin so v 90,9 % pritrdili, da prejeta sredstva z naslova SKP vplivajo na ohranjanje planinske paše. Enako meni 76,4 % anketiranih nosilcev kmetij.

Nosilce planin smo vprašali, če bi nadaljevali s planinsko pašo tudi, če ne bi prejeli subvencij in prejeli 72,3 % pritrdilnih odgovorov.

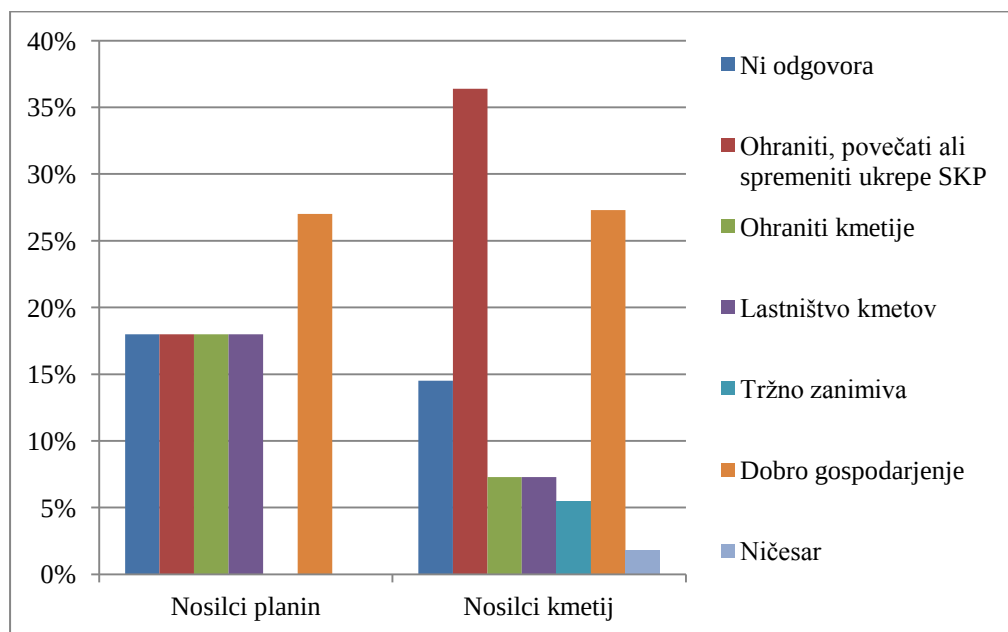
V preglednici 26 so predstavljeni odgovori nosilcev planin glede porabe sredstev, ki jih prejemajo planine z naslova ukrepov SKP. Največkrat navedeni odgovor je bil, da se sredstva porabijo za vzdrževanje objektov (36,7 %), nato za odpravo zaraščanja (30,0 %) ter za plačilo pastirja (20,0 %).

Preglednica 26: Dejavnosti na planinah, za katere so po mnenju anketiranih nosilcev planin subvencije najbolj potrebne

Table 26: Activities on the mountain pastures most entitled to subsidies, according to the representatives of the mountain pastures

Dejavnost	Nosilci planin	
	%	Število odgovorov
Vzdrževanje in obnova objektov	36,7	11
Odprava zaraščenosti	30,0	9
Delovna sila, pastir	20,0	6
Oskrba z vodo	10,0	3
Plačilo najemnine	3,3	1
Skupaj	100,0	30

Odgovori anketiranih na vprašanje »Kaj je potrebno storiti, da bi se planina ohranila?« so predstavljeni na sliki 13. Odgovorilo je 11 nosilcev planin in 55 nosilcev kmetij. Nosilci kmetij postavljajo na prvo mesto (36,4 %) ukrepe SKP, na drugo mesto dobro gospodarjenje (27,3 %) sledi ohranitev kmetij, lastništvo kmetov in trženje planine. Enak odstotek nosilcev planin kot nosilcev kmetij meni, da je pomembno dobro gospodarjenje. V odgovorih navajajo še ohranitev kmetij, lastništvo in tržno usmeritev.

Slika 13: Potrebni ukrepi za ohranjanje planin po mnenju anketiranih nosilcev planin in nosilcev kmetij

Figure 13: Necessary measures for the conservation of mountain pastures, according to representatives of mountain pastures and farms

Imetnike planin in kmetij smo vprašali o največjih težavah povezanih s planinsko pašo, ki so predstavljeni v preglednici 27. Za nosilce planin predstavlja največjo težavo opremljenost planin, nato sledijo razdrobljenost in velikost planine ter zaraščanje. Za nosilce kmetij predstavlja največjo težavo oddaljenost kmetij od planin, nato zaraščanje ter velikost in razdrobljenost planine. Na četrtem mestu je kakovost in količina paše. Sledijo še pomanjkanje vode, opremljenost, bolezni živali, obiskovalci, težave z lastništvom, zveri, slabo upravljanje ter administracija.

Preglednica 27: Največje težave povezane s pašo na planini po mnenju anketiranih nosilcev planin in nosilcev kmetij

Table 27: Greatest difficulties regarding the pasture on the mountain pastures, according to representatives of mountain pastures and farms

Katere so največje težave povezane s pašo na planini?		Nosilci planin		Nosilci kmetij	
Odgovor		%	Število	%	Število
1	Zaraščanje	16,7	4	12,1	14
2	Pomanjkanje vode	12,5	3	7,8	9
3	Oddaljenost	4,2	1	17,2	20
4	Opremljenost (stavbe, ograje, cesta/dostop)	20,8	5	7,8	9
5	Zveri	4,2	1	5,2	6
6	Kakovost in količina paše	0	0	8,6	10
7	Obiskovalci (povzročanje škode, vklj. s psi)	0	0	6,0	7
8	Lastništvo	8,3	2	6,0	7
9	Slabo upravljanje	8,3	2	5,2	6
10	Bolezni živali	4,2	1	7,8	9
11	Administracija, delitev sredstev	4,2	1	4,3	5
12	Razdrobljenost, zahteven teren, velikost planine	16,7	4	12,1	14
	SKUPAJ	100,0	24	100,0	116

Iz preglednice 28 razberemo, da je pri nosilcih planin najpogostejši razlog za pošiljanje živali na planino dodatna krmna površina (60,3 %), nato boljša kondicija živali (17,6 %), manjša delovna obremenitev na kmetiji (11,8 %), sledita možnost reje večjega števila živali ter tradicija.

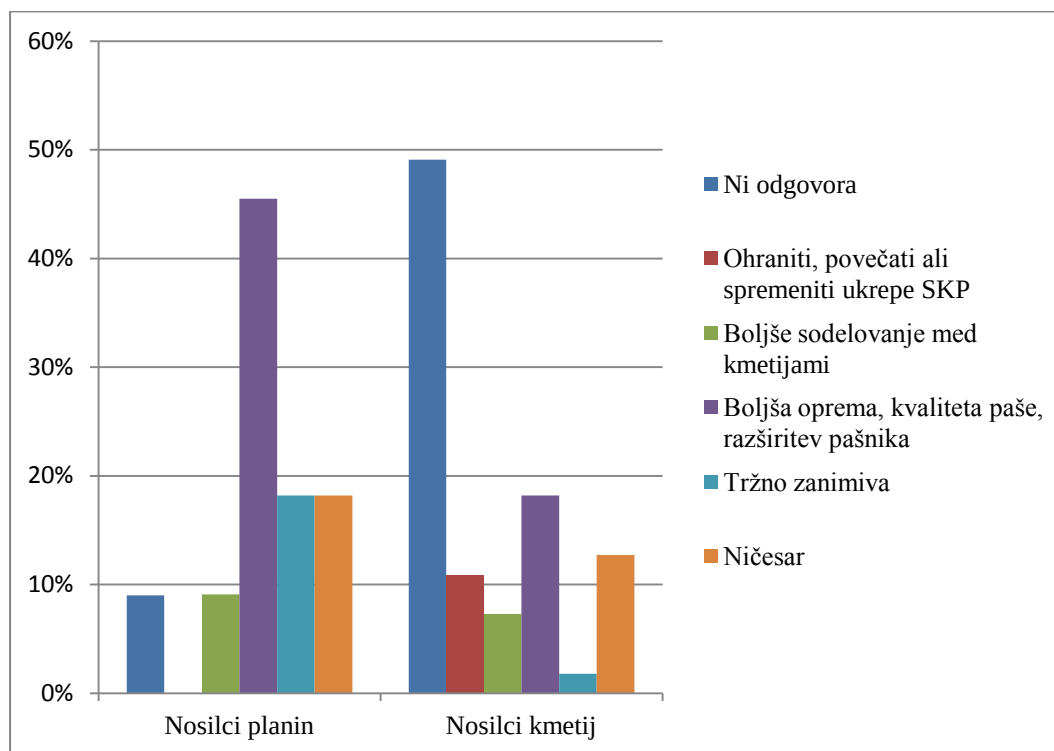
Preglednica 28: Razlogi anketiranih nosilcev kmetij za pašo živali na planinah

Table 28: Reasons for pasturing livestock on the mountain pastures, according to the representatives of the farms

Zakaj pošiljate živali na planino?			
Odgovor		Nosilci kmetij	
		%	Število
1	Dodatna krmna površina	60,3	41
2	Boljša kondicija živali	17,6	12
3	Manjša delovna obremenitev na kmetiji	11,8	8
4	Tradicija	4,4	3
5	Reja večjega števila živali	5,9	4
	Skupaj	100,0	68

Glede stališč do ohranjanja planin smo udeležence planinske paše vprašali, kaj bi si želeli spremeniti v prihodnje. Slika 14 ponazarja rezultate, iz katerih je razvidno, da si nosilci planin želijo (45,5 % odgovorov) izboljšati opremo, kvaliteto paše in razširiti pašnik.

Nosilci kmetij so ravno tako na prvo mesto postavili željo po izboljšanju opreme (18,2 %), kar predstavlja poleg neodgovorjenih najvišji odstotek. 18,2 % nosilcev planin in 12,7 % nosilcev kmetij si ne želijo sprememb. Zanimivo je, da si nosilci planin želijo bolj tržno naravnane planine (18,2 %), nosilci kmetij pa povečanje in spremembo sredstev z naslova SKP (10,9 %). Manj kot desetina vprašanih si želi boljše sodelovanje med kmetijami.

Slika 14: Želene spremembe glede paše v prihodnje po mnenju anketiranih

Figure 14: The required changes regarding the pasture in the future, according to respondents

V raziskavi smo želeli ugotoviti katere možnosti poleg ukrepov SKP vidijo nosilci planin in kmetij za planinsko pašo. Odgovori na vprašanje o tradicionalnih običajih povezanih s planinsko pašo so predstavljeni v preglednici 29. Najpogostejši odgovor je prigon na pašo oziroma odgon s paše, tako imenovan likof. Omenjena je bila tudi pridelava in prodaja mlečnih izdelkov na planini.

Preglednica 29: Tradicionalni običaji povezani s planinsko pašo po mnenju anketiranih

Table 29: Traditions connected to mountain pasturing, according to respondents

Kateri so tradicionalni običaji povezani s planinsko pašo?	Nosilci planin (%)		Nosilci kmetij (%)	
	%	Število	%	Število
Ni odgovora	27,3	3	34,5	19
Prigon/odgon (likof)	45,5	5	52,7	29
Pridelava in prodaja mlečnih izdelkov	18,2	2	5,5	3
Ni običajev	9,1	1	7,3	4
Skupaj	100	11	100	55

V vprašalniku smo jim ponudili možnosti, navedene v preglednici 30 in jih prosili, da se do njih opredelijo. Pri reji avtohtonih pasem in ekskurzijah šolskih otrok smo pri nosilcih planin zabeležili 54,5% pritrdilnih odgovorov. Do prodaje mlečnih izdelkov na planini se je pozitivno opredelilo 45,5 % anketiranih nosilcev planin, v 36,4 % so podprli razvoj blagovne znamke mesa živali, vzrejenih na planini in v 18,2 % za dan odprtih vrat za turiste.

Nosilci kmetij so v večji meri podprli možnost prodaje mlečnih izdelkov, 70,9 % jih je odgovorilo pozitivno, 61,8 % jih podpira razvoj blagovne znamke mesa ter 58,2 % rejo avtohtonih pasem. Prodaje mleka preko mlekomata niso podprli.

Preglednica 30: Dodatne možnosti za dejavnosti na planini po mnenju anketiranih

Table 30: Additional possibilities for activities on the mountain pastures, according to the respondents

Ali se vam zdi katera od spodaj naštetih možnosti zanimiva za planino na kateri se pasejo vaše živali?	Nosilci planin (%)			Nosilci kmetij (%)		
	Ni odg.	Da	Ne	Ni odg.	Da	Ne
Prodaja mlečnih izdelkov na planini turistom	0	54,5	45,5	0	70,9	29,1
Prodaja mleka preko mlekomata v bližnjem kraju	5,5	0	94,5	5,5	1,8	92,7
Razvoj blagovne znamke mesa živali, vzrejenih na planini	9,1	36,4	54,5		61,8	38,2
Reja avtohtonih pasem	0	54,5	45,5	3,6	58,2	38,2
Ekskurzije šolskih otrok-prikaz dela na planini	0	45,5	54,5	/	/	/
Dan odprtih vrat za turiste	0	18,2	81,8	/	/	/

V rubriki dodatne možnosti so nosilci planin podali še naslednje predloge:

- turistične prireditve, razvoj turizma;
- nabiranje zdravilnih zelišč, prodaja čaja iz zelišč;
- prodaja ostalih izdelkov s kmetij;
- jagnjetina in izdelki iz ovčjega mesa;
- trženje planinskih koč v času, ko ni pastirja;
- paša koz na delih planine, ki se zaraščajo;

- vzreja čebel na planini in prodaja medu pridelanega na planini;
- mlečni izdelki: kislo mleko, skuta, sir, mohovt, maslo, sirnek.

Na koncu vprašalnika smo nosilce kmetij prosili za dodatna mnenja in predloge in jim dali na razpolago nekaj praznih vrstic. Prejeli smo nekaj zanimivih odgovorov, ki jih v nadaljevanju navajamo dobesedno:

»Malih kmetij, posejanih pod gorami nikakor ni mogoče primerjati s kmetijami v ravnini, v kolikor država želi ohraniti poseljenost gorskega sveta, bi bilo dobro, da bi visoki uradniki prišli na teren in se seznanili s težavami ljudi in peljali politiko, ki bo zagotavljala preživetje in razvoj.«

»Kmetije, ki kmetujejo samo zato, da ostaja kulturna - očiščena krajina in niso več tržno naravnane, nimajo interesa pošiljati svojih živali na planine. Če bodo pridelki planin (mleko, meso) dosegli višje cene, se bo planšarstvo ohranilo, sicer ne.«

»Planin naj ne bi obravnavali isto kot travnike. Če planine ne bi bile strme, grde, bi jih kosili, zato pustimo pašo kravam. Me moti, ker tam ne sme biti nobenega velikega kamna ali ostankov štorov od smrek, da ne govorimo enoletno grmovje, ki ga bi ga ena koza spravila. Vse to šteje negativno za subvencije in nam trgajo in krčijo pašnik, mislim na hektare.«

»Brezposelne, ki jih je v našem okolju mnogo, zaposliti pri čiščenju planine, ta material pa bi lahko uporabili za kurjavo - biomasa. Zagotoviti boljšo ceno živine, da bodo kmetije lahko preživele brez subvencij, ker so le te dolgoročno gledano katastrofa za kmetijstvo.«

»Menim, da bi škofija, ki je lastnik zemljišč, morala biti bolj prizanesljiva do nas, ki pasemo.«

»Planinski pašnik je zato, da se srce umiri in oko počije, družba se skup dobi, telo se namuči in se v miru počije.«

5 RAZPRAVA

5.1 PRISPEVEK UKREPOV SKP K OHRANJANJU PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA

5.1.1 Vpliv ukrepov SKP na ohranjanje površine planin

V raziskavi smo presojali ukrepe, ki so jih uveljavljali nosilci planin na območju načrtovanega zavarovanega območja v obdobju od 2004 do 2010. Ukrepa izravnalna plačila za OMD in planinska paša sta uvrščena v drugi steber SKP, ukrep neposredna plačila za travinje je opredeljen v okviru prvega stebra.

Že v Strategiji razvoja slovenskega kmetijstva (MKGP, 1992) je bilo izpostavljeno, da je 70 % kmetijske zemlje v Sloveniji na območjih z omejenimi pogoji za kmetijsko pridelavo. Ohranjanje obdelanosti vse zemlje in s tem poseljenost in ohranjanje kulturne krajine je bil v strategiji izpostavljen kot najpomembnejši cilj razvoja kmetijstva. V letu 1993 so bili uvedeni prvi ukrepi za podporo živali na planinski paši, v letu 1999 so se ukrepi preimenovali v kompenzacijska plačila v kmetijstvu, njihov namen je bil ponovno uvajanje in smotrnejše izkoriščanje planinske paše ter ohranjanje kulturne krajine s pomočjo živali. Do leta 2000 so se ukrepi izvajali v obliki plačil na žival na planinski paši, od leta 2001 pa na hektar. Izrazit padec podpor za planine v Sloveniji se kaže v letu 1999 (iz 410.000 EUR v letu 1998 na 13.500 EUR v letu 1999). Eden izmed razlogov za zmanjšanje izplačil v letu 1999 bi lahko bila omejitev ukrepov v letu 1996 le na planinske pašnike, predhodno so bili do podpor upravičeni tudi skupni pašniki. Izrazito zmanjšanje plačil bi lahko povzročilo zmanjšanje števila živali na planinski paši. V letu 2000 je potekal prehod na novo shemo plačil, upravičenci so bili po novem nosilci planin. Ukrepi za planinsko pašo so se nadaljevali v SKOP, bistveno so se zneski podpor na hektar zvišali v PRP 2004-2006 in nadaljevali v obdobju od 2007 do 2013. V letu 2007 se so planine lahko dodatno uveljavljale ukrep prvega stebra neposredna plačila za travinje. V letu 2010 je lahko planina, ki je uveljavila vse tri ukrepe (OMD, planinska paša in PP-T), prejela približno 360 EUR/ha. Ukrepi se vsebinsko niso spreminjali in kljub kontinuiteti ukrepov od leta 1993, se je površina planin v Sloveniji od leta 1993 do 2010 zmanjšala skoraj za polovico, medtem ko je število konstantno.

V preglednici 6 smo izračunali podatke za hipotetično planino in za ta primer ugotovili, da se je znesek plačil na ha planine od leta 1995 do leta 2009 povečal približno za 6 krat. Kljub zmanjševanju površine, se skupni obseg plačil namenjen planinam zvišuje. Na podlagi zgornjih ugotovitev, smo podrobneje analizirali ukrepe na izbranem območju načrtovanega parka od leta 2004 dalje.

Najprej bomo ukrepe osvetlili z vidika doseganja ciljnih skupin, ki so jim ukrepi namenjeni. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da so bile v ukrepa izravnalna plačila za OMD in neposredna plačila za travinje vključene vse planine na analiziranem območju.

V ukrep planinska paša (PPP) je bilo vključenih 10 nosilcev planin, vsi v KOP 2007-13. Dve planini sta bili vključeni v ukrep PP v okviru SKOP 2004-2006 in nista nadaljevali z ukrepi KOP. Če primerjamo podatke o spremembi števila upravičencev do ukrepa planinska paša na analiziranem območju s podatki na območju celotne Slovenije, se v Sloveniji kaže izrazit osip števila upravičencev od leta 2004 do 2010, število se je zmanjšalo iz 186 na 112 planinskih gospodarstev, površina vključena v ukrep se je zmanjšala za več kot polovico. Od 186 nosilcev planin, ki so uveljavljali ukrep II/1 planinska paša v obdobju od 2004 do 2006, se 64 planin v letu 2007 ni odločilo za vstop v novo shemo plačil 2007-2013 za petletno obdobje, temveč so zgolj nadaljevale in zaključile ukrepe SKOP. Po zaključku se niso mogli vključiti v novo shemo v okviru KOP, ker ukrep planinska paša ni bil razpisan. Leta 2007, ko so lahko izbirali med dvema možnostma, še ni bilo znano, da se ne bodo mogli vključiti v novo shemo plačil. Po navedbah (MKO-RKG ..., 2012) ob zaprtju KOP za ukrep planinska paša v tistem času niso prejeli večjega števila pritožb.

Lahko ugotovimo, da je prišlo do zmanjšanja upravičencev do ukrepa planinska paša v Sloveniji zgolj zaradi administrativne spremembe v shemi plačil in ne zaradi vsebine oziroma pogojev določenih v ukrepu. Torej lahko zaključimo, da prehod med dvema shemama plačil ni bil zadovoljivo izveden, ker se planinska gospodarstva po zaključku stare sheme niso mogla vključiti v novo in s tem ni bila zagotovljena kontinuiteta ukrepov. Verjetno bi bilo smiselno ukrep ohraniti v programskem obdobju od 2014 do 2020.

Razpravo nadaljujemo z odgovori glede spremembe površine planin za posamezne ukrepe. Iz rezultatov analize je razvidno, da se je površina planin za ukrep izravnalna plačila za OMD na območju načrtovanega zavarovanega območja v obdobju 2004-2010 v povprečju zmanjšala za 3 %, najbolj se je površina zmanjšala v letu 2006. Izrazit padec se kaže pri treh večjih planinah Veža Podvežak, Raduha Javorje in Veža Ravni, ki v letu 2006 ni bila upravičena do sredstev. V letu 2007 je površina za ukrep OMD narasla, ker so se upravičenci vključili v nov program KOP 2007-2013. V obdobju od 2007 do 2010 pa se je površina za ukrep OMD zmanjšala za 6 %, kar lahko pojasnimo z zmanjšanjem števila GVŽ za 7 %. Ukrep OMD sicer spodbuja povečanje števila GVŽ nad 1,0 GVŽ/ha, vendar se na analiziranem območju število GVŽ ni povečalo.

Na ravni Slovenije se je površina za ukrep OMD v obdobju 2007-2010 povečala za 4 %, kar lahko pripišemo naraščanju števila GVŽ v Sloveniji.

Poleg ugotovitev o zmanjšanju površine za ukrep OMD na območju predvidenega regijskega parka, je potrebno izpostaviti še podatke o spremembi deleža površine za ukrep OMD od celotne površine planin, ki se je od 2007 do 2010 povečal iz 65 % na 73 %. Povečanje deleža lahko pojasnimo z dejstvom, da se je površina planin evidentiranih v RKG od 2007 do 2010 zmanjšala za 16 %, zato se je delež površine upravičene do ukrepa OMD povečal.

Pri ukrepu planinska paša na analiziranem območju zaznamo večji padec površine v obdobju od 2004 do 2010 za 30 % (v Sloveniji za 50 %), v obdobju 2007-2010 pa le za 3 %. Kot smo že ugotovili, je v letu 2007 10 planin vstopilo v novo shemo, v kateri so se zavezale k izpolnjevanju obveznosti za novo petletno obdobje. Potrebno je poudariti, da sta 2 planini opustili ukrep PP, kar je prispevalo k zmanjšanju površin pri ukrepu planinska paša. Izrazit padec površine vidimo v letu 2006, kar sovpada z uvedbo GERKov v istem letu, ki so temeljili na letalskih digitalnih orto-foto posnetkih. Uvedle so se bolj natančne evidence in bolj stroge kontrole rabe kmetijskih površin, površine so se zmanjševale zaradi neizpolnjevanja pogojev določenih za posamezno rabo. Kljub padcu površine planin vključenih v ukrep planinska paša, se je delež površin za ukrep PPP glede na površine v RKG povečal iz 88 % v letu 2007 na 95 % v letu 2010. Razlog za to je zmanjšanje površine planin v RKG.

Rezultati analize ukrepa 1. stebra neposredna plačila za travinje kažejo, da se na analiziranem območju od leta 2007 do 2010 površina planin vključena v ukrep PP-T ni bistveno spremenila, povečala se je za 4 %. V Sloveniji se je površina za ukrep PP-T zmanjšala za 5 %.

Kljub ukrepom, ki jih uveljavljajo planinska gospodarstva, se je v obdobju od 2007 do 2010 površina planin na analiziranem območju evidentirana v RKG zmanjšala za 16 %, iz 609 ha na 513 ha.

Ugotovili smo, da je zmanjševanje površine planin v RKG posledica administrativnih omejitev pri merjenju upravičene površine do ukrepov, kjer naj bi se izmerjena površina v letu 2010 bolj približala definirani upravičeni površini planin. Cilji in aktivnosti druge osi KOP 2007-2013 naj bi podpirali sonaravne načine kmetovanja, ki med drugim prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti, krajinske pestrosti, tradicionalnega kmetovanja ter s tem povezano kulturno dediščino in tipično slovensko krajino. Glede na ugotovitve, da so do ukrepov upravičene le površine porasle s travinjem, planinski pašniki pa kriterijev za travinje v celoti ne izpolnjujejo, se posledično površine za planinsko pašo zmanjšujejo.

Bistvo planinske paše je vzdrževanje tradicionalne rabe, ki se je ohranila skozi stoletja in omogočila obstoj planin v današnjem stanju. Tradicionalni način kmetovanja pomeni trajnostno rabo površin, pašo omejenega števila živali, ohranjanje in obnovo objektov za namen planinske paše in ohranjanje biotske raznovrstnosti nastalih habitatov za mnoge rastlinske in živalske vrste. Poudariti je potrebno, da naj bi cilji ukrepov spodbujali tradicionalno rabo planin, kar pa ne sovpada z izločanjem površin, ki ne ustrezajo rabi trajni travnik. Kriteriji za rabo planinskih pašnikov bi se morali razlikovati od kriterijev za druge vrste travinja. Torej se postavlja vprašanje o novi definiciji rabe za GERKe na planinah. Zahteve za GERKe na planinskih pašnikih, ki so enake kot za trajno travinje, za planine niso sprejemljive. Na planinah so prisotni skale, grmovje in drevesa, melišča, borovničevje, kar sodi v tradicionalno rabo planinskih pašnikov in z njihovo izločitvijo ne prispevamo k ohranjanju planin. Kriterij o dovoljenem številu dreves, grmovja in mejic ni

primeren, moral bi zagotavljati ohranjanje ekstenzivnega pašništva in definirati uporabo zemljišč za namen planinske paše in hkrati določiti minimalno rabo. Pri planinskih pašnikih bi bilo smiselno ponovno uvesti rabo gorski pašnik in ji določiti kriterije v skladu z načinom rabe planinskih pašnikov.

Na vprašanje do kolikšne mere ukrepi vplivajo na ohranjanje površine planin lahko odgovorimo, da se z ustreznejšo definicijo rabe GERKov na planinah preprečili nadaljnje zmanjševanje površine planin.

Preglednica 31: Do kolikšne mere ukrepi SKP vplivajo na ohranjanje površine planin?

Table 31: To what extent the CAP measures influence on the protection of the area of mountain pastures?

Kriterij	Sprememba površine planin vključene v ukrep		
	2010/2004	2010/2007	Odgovor
Izravnalna plačila za OMD	0,97	0,94	Površina se ne ohranja
Planinska paša s pastirjem	0,70	0,97	Površina se ne ohranja
Planinska paša brez pastirja	0	0	Površina se ne ohranja
Neposredna plačila za travinje	/	1,04	Površina se ohranja
Register kmetijskih gospodarstev	/	0,84	Površina se ne ohranja

5.1.2 Vpliv ukrepov SKP na stalež živali na planinah

Na vprašanje v kakšni meri ukrepi SKP vplivajo na število GVŽ na analiziranem območju, smo prišli do naslednjih ugotovitev. Število GVŽ se je na analiziranem območju v obdobju od 2004 do 2010 zmanjšalo za 10 %, v obdobju od 2007 do 2010 pa za 3 %. Pri gibanju števila GVŽ trend spremembe ni v skladu s podatki za Slovenijo, na slovenskih planinah se je število GVŽ v obdobju 2004-2009 povečalo za 12 %.

Na podlagi analize rezultatov vprašalnika smo ugotovili statistično značilne razlike med večjimi in manjšimi planinami ter mešanimi in planinami, kjer se pase le govedo ali le drobnica (na obeh so lahko pasejo tudi konji). Med 80 do 90 odstotkov nosilcev kmetij, ki pasejo na večjih in mešanih planinah meni, da se število GVŽ v zadnjih letih ne zmanjšuje. Torej se število GVŽ bolj zmanjšuje na manjših in čistih planinah.

Tudi rezultati pridobljeni iz Zapisnika o prigonu živali na pašo na planino ali skupni pašnik (ARSKTRP ..., 2011) potrjujejo, da se na manjših planinah število GVŽ bolj zmanjšuje, kot na večjih planinah. V obdobju od 2007 do 2010 smo zaznali največji padec GVŽ na Molički planini, planini Strelovec, Plesnikovi planini, planini Grohot in planini Dolga njiva za Zaplato. Izjema je planina Dolge njive za Krvavcem, ki je med večjimi planinami in število GVŽ upada. Med naštetimi planinami na treh pasejo samo drobnico, na eni govedo, ena je mešana planina.

Kljub temu, da ukrep OMD spodbuja povečanje števila GVŽ na planinah, ki imajo obtežbo pod 1 GVŽ/ha, se pri manjših in čistih planinah število GVŽ zmanjšuje. Razlog za zmanjšanje ni v neprimernosti ukrepov, predvsem ukrepa izravnalna plačila za OMD, temveč v upadu števila živali, ki jih kmetije pošiljajo na manjše in goveje oz. ovčje planine.

Preglednica 32: Ali ukrepi SKP vplivajo na stalež živali na planini?

Table 32: Do CAP measures influence on the number of LU on mountain pastures?

Kriterij	2010/2004	2010/2007	Odgovor
Ohranjanje števila GVŽ	0,90	0,93	Število GVŽ se zmanjšuje

5.1.3 Vpliv ukrepov SKP na ekstenzivno rejo živali na planinah

Naslednje vprašanje, ki smo si ga zastavili je ali ukrepi vplivajo na ohranjanje ekstenzivne rabe planin. Povprečna obtežba v letu 2010 je na planinah na analiziranem območju znašala 0,76 GVŽ/ha, pri čemer je bila najmanjša obtežba 0,35 GVŽ/ha na planini Dolge Njive za Krvavcem, največja obtežba pa 1,35 GVŽ/ha na planini Vodole Mrčiše. Zmogljivost planin glede števila živali je še neizkoriščena, obtežba bi se lahko povečala do 1,9 GVŽ/ha. V letu 2010 se je na planinah v analiziranem območju paslo 392 GVŽ, zgornja meja obtežbe bi bila dosežena pri 583 GVŽ. V obdobju od 2007 do 2010 je obtežba v povprečju sicer narasla za 11 %, vendar ne zaradi povečanja GVŽ temveč zaradi zmanjšanja površine planin. Potencial planin glede obremenitve živali ni v celoti izkoriščen.

V raziskavi nismo ugotavljali vpliva obtežbe na raznovrstnost travne ruše pri posameznih planinah. Smiselno bi bilo določiti primerno obtežbo, ki bi omogočala ohranjanje biotske raznovrstnosti in to vključiti v pašne rede za planine

Podatki kažejo, da je bila na manjših planinah v letu 2010 praviloma tudi obtežba manjša, na primer na Plesnikovi planini (0,73 GVŽ/ha), Dolgi njivi za Zaplato (0,53 GVŽ/ha), Molički planini (0,37 GVŽ/ha) in planini Strelovec (0,69 GVŽ/ha). Ugotovili smo, da obremenitev planin še zdaleč ne dosega zgornje meje in trenutno na analiziranem območju ni nevarnosti, da bi se na planinah izvajala intenzivna reja. Vendar le ukrep planinska paša postavlja zgornjo mejo obtežbe živali, kar ne velja za druga dva ukrepa. Planine, ki bi presegle predpisano obtežbo pri ukrepu planinska paša, ne bi bile upravičene do sredstev. Ukrep planinska paša vpliva na ohranjanje ekstenzivne reje, če bi planine uveljavljale le ukrepa OMD in PP-T, bi lahko prišlo tudi do prevelike obremenitve površin na planinah.

Preglednica 33: Ali ukrepi SKP spodbujajo ekstenzivno rejo na planinah?

Table 33: Do CAP measures encourage extensive agriculture?

Kriterij	2010/2004	2010/2007	Odgovor
Ohranjanje obtežbe - GVŽ/ha	/	1,11	Obtežba se ohranja

5.1.4 Vpliv ukrepov SKP na število kmetij, ki pasejo živali na planinah

V rezultatih ugotavljamo, da se je število kmetij, ki pasejo na planinah na območju regijskega parka v ustanavljanju v obdobju od 2006 do 2010 zmanjšalo za 9 %, v obdobju od 2007 do 2010 pa za 5 %.

V anketi smo postavili vprašanje ali zanimanje za pašo živali na planini v zadnjih 5 letih upada. Statistično značilne razlike so med odgovori kmetij, ki pasejo na večjih in tistimi, ki pasejo na manjših planinah. Na večjih planinah jih večina meni, da se zanimanje za pašo ne zmanjšuje. Na podlagi odgovorov lahko sklepamo, da so bolj perspektivne večje planine.

Že Spiller-Muys in sod. (1926) ugotavljajo, da bi takratni planinski zakoni morali zaščititi tudi minimalno kmečko posest kmetijskih gospodarstev v dolini. Brez obstoja kmetij, ki so pasle živali na planini, se planine po njegovem mnenju ne bi ohranile. Blaznik (1970) navaja, da so se ob koncu 19. stoletja kljub poskusom razdelitve pašnikov od srednjega veka dalje v veliki meri obdržale stare posestne razmere tako v pravicah do servitutne paše na veleposestvih, kot v uživanju skupnih srenjskih planin, ki so ostale v splošnem skozi stoletja povezane z istimi naselbinami in istimi gospodarskimi enotami. Po drugi svetovni vojni je bila lastnina agrarnih skupnosti razglašena za splošno ljudsko premoženje, leta 1994 je bil sprejet nov zakon, ki je omogočil vrnitev lastništva agrarnim skupnostim. Vrnjene so bile lastninske pravice vpisane v zemljiški knjigi na agrarno skupnost in njene člane ter pravice do paše, nabiranja stelje, lesa, napajanja živine ter druge služnostne pravice. Ker so se pašne pravice določenih kmetij ohranile skozi stoletja in so del živinorejskega kroga, kot imenujemo selitve živali na planine v poletnem času, so močno zakoreninjene in bi jih bilo smiselno ohraniti.

Podatki o dodeljenih sredstvih na ha planine kažejo občutno povečanje zneska na hektar planine od leta 1995 do 2010, a povečanje sredstev ne vpliva na povečanje števila živali na planinski paši. Predlagamo uvedbo novega ukrepa za kmetije, ki bi spodbujal rejo živali vzrejenih na planinski paši. S tem bi omogočili povečanje kapacitete kmetij, ki pasejo živali na planinah, predvsem za kmetije, ki pasejo na manjših planinah.

Ugotovili smo statistično značilne razlike med rejci na mešanih planinah in na čistih planinah pri uveljavljanju ukrepov KOP. Rejci na mešanih planinah v večji meri uveljavljajo ukrepe KOP, kot rejci na čistih planinah. Pri posebni premiji za bike in vole smo ugotovili statistično značilne razlike med večjimi in manjšimi planinami. Posebno premijo za bike in vole uveljavlja več kmetij, ki pasejo na manjših planinah. Te kmetije se ukvarjajo s pitanjem govedi, ki je bolj intenzivna iz česar lahko sklepamo, da živali pitajo doma, na planino pa pošljejo le manjše število živali.

Preglednica 34: Ali ukrepi SKP vplivajo na število kmetij, ki pasejo živali na planinah?

Table 34: Do CAP measures influence on the number of farms engaged in livestock on mountain pastures?

Kriterij	2010/2006	2010/2007	Odgovor
Ohranjanje števila kmetij	0,91	0,95	Število kmetij se zmanjšuje

5.2 OHRANJANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI Z REJO AVTOHTONIH PASEM

Tradicionalni način kmetovanja na planinah vključuje tudi rejo avtohtonih pasem, K njihovem ohranjanju nas zavezujejo številni sprejeti dokumenti. Eden izmed ciljev Strategije ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji (Strategija ohranjanja ..., 2001) je ohranjanje genskega potenciala avtohtonih pasem.

V Programu varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji (Program varstva ..., 2010) so sprejeti ukrepi, katerih cilj je dolgoročno zagotavljanje varstva in ohranjanja posamezne vrste, pasme in linije domačih živali v Republiki Sloveniji.

V 10. členu Protokola hribovsko kmetijstvo, ki je del Alpske konvencije (2003) je navedeno, da je živinoreja bistveni sestavni del hribovskega kmetijstva kot vir dohodka in tudi element krajinske in kulturne identitete. Zato je treba ohraniti živinorejo z njeno raznovrstnostjo značilnih pasem, vključno s tradicionalnimi domačimi živalmi ter z njihovimi značilnimi proizvodi.

Iz navedenih dokumentov izhaja, da je planinska paša posebej primerna za rejo avtohtonih pasem v naravnem okolju in s tem smo se posredno zavezali k ohranjanju planinske paše.

Po navedbah v brošuri Cikasto govedo (2012) je avtohtona pasma cikasto govedo v slovenskem alpskem prostoru v tesni povezavi s planinami. Zaradi primerne konstitucije in prilagojenosti na pašne razmere, je zelo primerna za planinsko pašo. Izdelki iz mleka cik vzrejenih na planinski paši so kakovostni in cenjeni med potrošniki. Podatke na analiziranem območju smo pridobili le za cikasto govedo. Po podatkih iz Centralnega registra govedi se je v letu 2010 na petih planinah analiziranega območja paslo 12 cik in 4 križanci s ciko. Največ jih je bilo na planini Dol (6 govedi), prisotne so še na planinah Veža Podvežak, Raduha Javorje, planini Grohot in planini Vodole Mrčiše. Na teh planinah se je v letu 2010 paslo 401 govedo, torej zanaša delež cikaste pasme na analiziranem območju 4 %. Po podatkih iz Programa varstva BRŽ je bilo v Sloveniji leta 2008 1890 živali cikaste pasme, kar od skupnega števila govedi v Slovenije pomeni manj kot 1 %. Na planinah, kjer se pase cikasto govedo, bi bilo potrebno spodbuditi povečanje števila živali te pasme.

Med pasmami ovc je avtohtona slovenska pasma jezersko- solčavska pasma prilagojena na planinsko pašo in na območju načrtovanega zavarovanega območja ima reja jezersko-solčavskih ovc dolgo tradicijo. Podatki o številu ovc jezersko-solčavske pasme na planinah na analiziranem območju v Centralnem registru drobnice niso zabeleženi in zato podatkov o številu ovc na analiziranem območju žal nismo pridobili.

Iz odgovorov na vprašanja, ki smo jih postavili nosilcem planin in kmetij je razvidno, da jih več kot polovica vidi priložnost v paši avtohtonih pasem. Ugotavljamo, da je zanimanje za rejo avtohtonih pasem na tem območju prisotno, potreben bi bil bolj sistematičen načrt uvajanja avtohtonih pasem na planinah. Del KOP 2007-2013 je sicer tudi ukrep za podporo avtohtonih pasem, vendar bi bilo smiselno dodatno motivirati kmete za rejo avtohtonih pasem na planinski paši. Ena izmed dodatnih možnosti bi bila tudi priprava programov za zaščito izdelkov živali avtohtonih pasem vzrejenih na planini.

5.3 STALIŠČA UDELEŽENCEV DO PREDLOGA ZA USTANOVITEV NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA

Glede na to, da smo za raziskavo izbrali območje načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe, smo udeležencem paše zastavili vprašanje o njihovih stališčih do ustanovitve načrtovanega zavarovanega območja. Odgovori so pokazali izrazito negativna stališča udeležencev planinske paše do ustanovitve parke. V načrtovanem parku anketiranci ne vidijo nobene prednosti, tako je namreč odgovorilo 100 % nosilcev planin in 96,4 % nosilcev kmetij. Za 54,5 % nosilcev planin in 67,3 % nosilcev kmetij bi ustanovitev parka pomenila določene omejitve. Kot omejitve so navedli omejitev gradenj, omejitev vzdrževanja pašnikov in administrativne omejitve. Pri obeh vprašalnikih, 72,7 % vprašanih ne vidi v ustanovitvi parka nobene koristi.

Podobna stališča je pokazala tudi razprava, ki je potekala ob predstavitvi Osnutka Uredbe ... (2009), v katero so bili vključeni lastniki zemljišč in predstavniki AS. Glavni poudarki iz razprave so bili, da ne soglašajo s predstavljenim osnutkom uredbe, saj ne pristajajo na nove omejitve v kmetovanju. Zahtevali so, da se vzporedno z novim osnutkom uredbe, pripravi tudi osnutek upravljaljskega načrta. Želeli so konkretne odgovore o dolgoročnih koristih, ki naj bi jih prinesla ustanovitev parka. Nasprotovali so načinu določitve meja, ker so jih določali brez vednosti oziroma pristanka lastnikov kmetijskih in gozdnih zemljišč. Lastniki kmetij in gozdov so zahtevali večji vpliv pri upravljanju s parkom, večje število članov v organih upravljanja, saj bodo imeli le-ti največ omejitev. Glede na izrazito negativno mnenje o parku, je bila pot do ustanovitve parka premalo naravnana od spodaj navzgor, saj udeleženci planinske paše niso imeli večjega vpliva pri pripravi predpisov in pri odločanju. V parku ne vidijo nobenih prednosti, le omejitve. Če bodo v prihodnje potekale aktivnosti za ustanovitev parka, bi bilo potrebno v začetni fazi razprave vključiti lastnike kmetijskih zemljišč in predstavnike AS. Predlagamo, da se izdela natančen program izobraževanja in javnih razprav za udeležence planinske paše.

Priporočljive bi bile predstavitve primerov dobre prakse v drugih parkih. Po navedbah Korena (2006) je raba kmetijskih površin s tradicionalnimi načini kmetovanja smiselna in zaželen način ohranjanja kulturne krajine v Triglavskem narodnem parku. Isti avtor navaja vrste podpor parka planinski paši, kot so sofinanciranje dostopnih poti, sofinanciranje urejanja prostorov, sofinanciranje nakupa sistemov za napajanje s sončno energijo. Med drugim Triglavski narodni park sodeluje pri organizaciji in izvedbi različnih izobraževanj ter mednarodnih projektov.

Trenutno postopki za ustanovitev regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe mirujejo. V nadaljnjih korakih pri zavzemanju za ustanovitev parka bi bilo udeležencem paše smiselno predstaviti prednosti vključitve parka. Ena izmed možnosti bi bila vključevanje vsebin in predstavitev parka na izobraževanjih, ki jih organizira kmetijska svetovalna služba pr KGZS. Kmetijski svetovalci zelo dobro poznajo stanje in težave na planinah, ker imajo stike z nosilci planin in kmetij. Med drugim kmetijski svetovalci nudijo pomoč pri izpolnjevanju obrazcev in vnosu subvencijskih vlog in pomagajo nosilcem pri pripravi dokumentacije za različne razpise.

V načrt upravljanja parka bi bilo potrebno vključiti upravljanje s planinami.

Predlagamo vključitev naslednjih vsebin v načrt upravljanja:

- organizacija izobraževanj za udeležence planinske paše;
- organizacija ogleda dobrih praks v drugih parkih;
- priprava in izvedba mednarodnih projektov;
- vključitev naravovarstvenih vsebin v pašne rede;
- spodbujanje reje avtohtonih pasem na planinah;
- priprava izhodišč za zaščito določenih izdelkov na planinski paši (mlečni izdelki, meso jagenjčkov ...);
- organizacija ekskurzij šolskih otrok na planine;
- vključitev proizvodov s planin v lokalno turistično ponudbo.

5.4 MOŽNOSTI ZA OBSTOJ IN RAZVOJ PLANIN NA OBMOČJU NAČRTOVANEGA REGIJSKEGA PARKA

Z analizo odgovorov anketiranih nosilcev planin in kmetij na vprašalnike smo skušali izluščiti prednosti, težave in priložnosti, ki jih vidijo v planinski paši. Vprašalnike so izpolnjevali nosilci planin, odzvalo se je 11 od skupno 12, ter nosilci kmetij, ki pasejo na planinah, od katerih smo prejeli 55 izpolnjenih vprašalnikov.

Glavne prednosti planinske paše so po mnenju anketiranih dodatna krmna površina, boljša kondicija živali, manjša delovna obremenitev na kmetiji v času paše, možnost reje večjega števila živali in ohranjanje tradicije. Glede na dolgo tradicijo planinske paše in stalnost kmetij, ki pasejo na planinah skozi stoletja, se je planinska paša med drugim ohranila zaradi naštetih prednosti. Poleg tega se je kljub večkratnim poskusom razdelitve pašne površine med posameznike, ohranila skupna lastnina. Tudi udeležencem planinske

paše je ustrezalo skupno lastništvo, ki jim je omogočilo bolj učinkovito gospodarjenje in izkoriščanje pašne površine. Če bi moral vsak skrbeti za svoje živali in objekte, bi bila verjetno paša na planinah manj ekonomična.

Če pogledamo interes udeležencev za nadaljevanje paše, vidimo, da v prihodnjih petih letih večina nosilcev planin predvideva, da bo stanje na planini enako, manjšina meni, da se bo izboljšalo, nekateri vidijo planine tržno zanimive. Čez 20 let, pa približno polovica nosilcev planin vidi planino v enakem stanju, petina jih meni, da je obstoj odvisen od ukrepov SKP. Polovica nosilcev kmetij vidi planino čez 5 let enako kot sedaj, desetina vprašanih meni, da se bo zmanjšal obseg reje, drugi odgovori ne predvidevajo poslabšanja stanja, čez 20 let jih tretjina vidi planino bolj zaraščeno.

V anketi smo postavili tudi vprašanje o največjih težavah, ki so jih izpostavili udeleženci planinske paše. Iz rezultatov je razvidno, da za nosilce planin predstavlja največjo težavo opremljenost planin, nato sledijo razdrobljenost in velikost planine ter zaraščanje. Za nosilce kmetij predstavlja največjo težavo oddaljenost kmetij od planin, nato zaraščanje ter velikost in razdrobljenost planine. Na četrtem mestu je kakovost in količina paše. Sledijo še pomanjkanje vode, opremljenost, bolezni živali, obiskovalci, težave z lastništvom, zveri, slabo upravljanje ter administracija.

Na težave, kot so oddaljenost, razdrobljenost in zahteven teren, skoraj ni mogoče vplivati. Lahko pa trdimo, da so ostre razmere prispevale k tradicionalni rabi planin, saj bi se v primeru lažjega dostopa in nezahtevnega terena izvajala bolj intenzivna oblika kmetijstva. V izboljšanje opreme planin se vlagajo sredstva pridobljena iz ukrepov SKP, vendar so očitno na nekaterih planinah z obstoječo opremo nezadovoljni. Kot naslednjo težavo anketirani navajajo pomanjkljivosti in nadzor nad ukrepi SKP. Tudi rejci živali vidijo določene pomanjkljivosti pri ukrepih SKP, eden izmed anketirancev, ki smo ga navedli dobesedno, je izpostavil problem definicije GERKa. Ne strinja se z enako obravnavo planin in travnikov ter posledičnim izločanjem površin upravičenih do ukrepov. Nekateri vidijo kot težavo tudi slabo sodelovanje med kmetijami, kar bi bilo potrebno bolj natančno določiti v pašnih redih za planine.

Zaraščanje planin je bilo izpostavljeno kot ena izmed večjih težav na planinah. Kot smo ugotovili je bila povprečna obtežba na analiziranem območju v letu 2010 0,76 GVŽ/ha. S pašo večjega števila živali bi lahko pripomogli k zmanjšanju zaraščanja. Eden izmed predlogov anketiranih je bila tudi paša koz. Med zaraščeno površino se po kriterijih za neposredna plačila za travinje pojmuje tudi površina, ki ni upravičena do sredstev. Verjetno bi s spremembo kriterijev pri upravičenosti površin za ukrepe SKP na planinah prispevali k ohranjanju planin z značilno vegetacijo.

Slamerškova (2010) ugotavlja, da bi pri pripravi pašnih redov morala sodelovati tudi naravovarstven stroka, ki bi sodelovala pri pripravi načrta upravljanja planin. Sodelovanje

naravovarstvene stroke bi bilo potrebno tudi pri pripravi predloga nove definicije rabe GERKov za planine.

Za oceno možnosti ohranjanja planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe so bistveni odgovori na vprašanje »Kaj je potrebno storiti, da bi se planina ohranila?«. V odgovorih so anketirani izpostavili dobro gospodarjenje na planinah, ohranitev ukrepov SKP, ohranitev kmetij in lastništvo kmetov ter trženje planine.

Eden izmed ključnih ukrepov, ki jih vidijo vprašani za dolgoročni obstoj in razvoj planin je ustrezno čiščenje in dobro gospodarjenje na planinah, kar je odgovorila četrtna vprašanih nosilcev planin in kmetij. Na podlagi odgovorov o največjih težavah smo ugotovili, da je največja težava zaraščanje planin, opremljenost in pomanjkanje vode, za kar pa se po mnenju anketiranih nameni tudi največ sredstev z naslova SKP. Če primerjamo odgovore nosilcev planin o dejavnostih, za katere so sredstva pridobljena iz naslova ukrepov SKP najbolj potrebna in težavami, ki so povezane s planinsko pašo ugotovimo, da kot največje težave hkrati navajajo dejavnosti, za katere menijo, da so sredstva najbolj potrebna. Po mnenju anketiranih so sredstva najbolj potrebna za vzdrževanje in obnovo objektov, odpravo zaraščenosti, delovno silo, oskrbo z vodo, plačilo najemnine. Sredstva z naslova SKP so torej po mnenju anketiranih porabljena za odpravljanje največjih težav.

Način gospodarjenja na planinah se določi v pašnih redih, ki se vsako leto potrdijo na občnem zboru. Tako imajo pašni upravičenci možnost vplivati na izdelavo gospodarskega načrta za planinsko pašo.

Za več kot tretjino nosilcev planin pa je najpomembneje ohraniti, povečati ali spremeniti ukrepe SKP. 90,9 % nosilcev planin in 76,4 % nosilcev kmetij meni, da ukrepi vplivajo na ohranjanje planinske paše. Nosilci kmetij ukrepe SKP med pogoji za ohranitev planin celo postavili na prvo mesto (36,4 %).

Na analiziranem območju smo v obdobju od 2006 do 2010 zabeležili upad števila kmetij za 9 %. Na vprašanje ali zanimanje za pašo v zadnjih petih letih upada, smo ugotovili statistično značilne razlike med kmetijami, ki pasejo na večjih in tistimi na manjših planinah. Zanimanje za pašo bolj upada na kmetijah, ki pasejo na manjših planinah.

Težave z lastništvom se pojavljajo pri planinah v lasti Nadškofije Ljubljana. Kmetje se pritožujejo, da je potrebno za vsak najmanjši poseg pridobiti soglasje, ker predstavlja veliko oviro pri gospodarjenju na planini. Želijo si, da bi postali lastniki planin kmetje, za kar so si prizadevali že z ustanovitvijo Pašniške zadruge Gornji Grad leta 1908.

Več kot polovica anketiranih nosilcev kmetij je med ponujenimi dejavnostmi na planinah izbrala prodajo mlečnih izdelkov turistom, razvoj blagovne znamke mesa živali, vzrejenih

na planini in rejo avtohtonih pasem. Nosilci kmetij so se strinjali tudi z organizacijo ekskurzij šolskih otrok in prikazom dela na planini. Dan odprtih vrat za turiste so podprli le v 18 %. Kot tradicionalne običaje na planinah so izpostavili prigon in odgon s planine, tako imenovani »likof« ter prodajo mlečnih izdelkov na planini.

Anketirani so našli še naslednje dodatne možnosti za dejavnosti na planinah:

- turistične prireditve, razvoj turizma;
- nabiranje zdravilnih zelišč, prodaja čaja iz zelišč;
- prodaja ostalih izdelkov s kmetij;
- jagnjetina in izdelki iz ovčjega mesa;
- trženje planinskih koč, v času ko ni pastirja;
- paša koz na delih planine, ki se zaraščajo;
- vzreja čebel na planini in prodaja medu pridelanega na planini;
- mlečni izdelki: kislo mleko, skuta, sir, mohovt, maslo, sirnek.

Za podporo kmetij bi bilo smiselno razmisliti o dodatnih ukrepih za planinsko pašo ter iskanju določenih tržnih usmeritev, kot so blagovna znamka mesa živali vzrejenih na planini, prodaja mlečnih izdelkov na planini. V primeru ustanovitve regijskega parka bi bilo možno trženje pridelkov iz zavarovanega območja, kar se je v mnogih primerih iz tujine izkazalo kot velika prednost.

Slika 15: Planina Veža Podvežak (Vilfan, september 2012)

Figure 15: Mountain pasture Veža Podvežak (Vilfan, september 2012)

Na koncu predstavljamo še nekaj svojih vtisov in opažanj z obiska planin in pogovorov s pastirji. Razmere za pastirje na planinah so za današnji čas zelo posebne in precej trde in za večino mlajših ljudi neprivlačne. Pastirji so pretežno starejši domačini, ki planine dobro poznajo, njihov glavni motiv za delo je poleg dodatnega zaslužka, ljubezen do živali in planin. Pastirji so večinoma povedali, da so na planini že več let, ostati nameravajo dokler jim bo zdravje to dopuščalo. Delo običajno opravljajo vestno in skrbno. Njihova naloga je predvsem skrb za živali, obhodi planine, organizacija čiščenja planine. Pastirji imajo veliko izkušenj in znanja (poznavanje terena, skrb za živali, poznavanje bolezni živali, poznavanje zdravilnih zelišč), ki bi ga bilo potrebno prenesti na mlajše rodove. To bi lahko dosegli z organizacijo poletnih taborov za mladino, kjer bi lahko opravljali lažja dela in ekskurzij šolskih otrok, da spoznajo delo na planinah. Vendar bi bilo za prihodnost planin po mojem mnenju potrebno za delo pastirjev navdušiti tudi mlajše. Verjetno bi bilo za pastirja smiselno ponuditi večje plačilo in zaposlitev skozi celo leto, v zimskem obdobju bi lahko imeli druge zadolžitve. Verjetno je veliko diplomantov srednjih kmetijskih in naravovarstvenih usmeritev, za katere bi bila to primerna zaposlitev.

V splošnem pa na planinah doživiš pristen stik z naravo in živalmi, spoznaš, da človeka na nek način bogatijo in nudijo posebno doživetje in predstavljajo vrednoto, ki bi jo bilo škoda izgubiti. Med drugim opaziš, da je ta prostranstva resnično težko in nesmiselno uokviriti v kategorijo »trajni travnik«. Planine niso travniki, ki jih ogradimo in izmerimo, temveč tudi skalne površine, štori, grmovje in drevesa, melišča, ki imajo na planinah tudi svojo vlogo. Za ohranjanje planin so sredstva ukrepov SKP gotovo potrebna, vendar bi bilo potrebno določiti svojo šifro rabe, tako da bi bile zajete celotne površine planin v uporabi. Pri izdelavi upravljaljskega načrta bi morala sodelovati tudi naravovarstvena stroka, ki bi podala tudi usmeritve za porabo sredstev. Planine, ki sem jih obiskala so žive, na nekaterih so zgrajeni novi objekti, primer novega hleva na planini Veža Podvežak lahko vidimo na sliki 15, iz katere je razvidna tudi razgibana površina. Pastir na tej planini je med drugim povedal, da je bil v letu 2012 izveden nadzor ter da pričakuje določene nepravilnosti glede prijavljene in izmerjene površine.

6 SKLEPI

Na podlagi zbranih podatkov in opravljenih analiz v raziskavi ugotavljamo naslednje:

- Ukrepe izravnalna plačila za območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko proizvodnjo, planinska paša s pastirjem in neposredna plačila za travinje uveljavljajo vse planine na analiziranem območju, medtem, ko sta dve planini opustili ukrep planinska paša brez pastirja. Podatki za Slovenijo kažejo, da je bil slabost ukrepa planinska paša prehod v SKOP 2007-2013, ker ni bila zagotovljena kontinuiteta. Planine, ki so nadaljevale s starim ukrepom se niso mogle na novo vključiti v SKOP 2007-2013. Na analiziranem območju pa so ukrep PPP v letu 2007 na novo uveljavljale vse planine. Ugotavljamo, da so vsi trije ukrepi uspešni glede doseganja ciljnih skupin.
- Površina planin na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe se kljub povečevanju sredstev za ukrepe na hektar površine, zmanjšuje. Velikost planin na analiziranem območju se je v obdobju 2004-2010 pri ukrepu OMD zmanjšala za 3 %, pri ukrepu PPP za 30 %. V ukrep PP sta bili v letu 2004 vključeni dve planini, ki se nista na novo vključili v SKOP 2007-2013. V letu 2007 so planine lahko na novo uveljavljale neposredna plačila za travinje in do leta 2010 se je površina za omenjen ukrep povečala za 4 %. Ugotovili smo, da se je dejanska površina planin vpisana v RKG od 2007 do 2010 zmanjšala za 16 % oziroma iz 609 ha na 513 ha. Razlogi za zmanjševanje površine so v bolj natančnem zajemu podatkov in bolj natančnih metodah merjenja površin, ki zadostujejo kriterijem upravičenih površin. Menimo, da je površina za planinsko pašo zelo specifična in je te površine potrebno gledati z vidika načina proizvodnje. Kriterij za upravičenost površin do ukrepov ne bi smel upoštevati prisotnost ali odsotnost grmovja oz. dreves, temveč namensko rabo površine za planinsko pašo z določenim minimalnim vzdrževanjem.
- Pri uveljavljanju KOP ukrepov se pojavljajo statistično značilne razlike med kmetijami. Nosilci kmetij, ki pasejo na mešanih planinah so v večji meri vključeni v ukrepe KOP kot rejci, ki pasejo na govejih in ovčjih planinah.
- Pri uveljavljanju posebne premije za bike in vole obstajajo statistično značilne razlike med odgovori kmetij, ki pasejo na večjih in manjših planinah. Kmetije, ki pasejo na manjših planinah v večji meri uveljavljajo posebno premijo za bike in vole, v to smer bi se lahko razvijale manjše planine.
- Predlogi za spremembe pri ukrepih SKP:
 - pri ukrepu planinska paša se za GERKe določi nova šifra rabe, ki bi upoštevala značilnosti in posebnosti planinske paše;

- uvedba ukrepov za kmetije, ki pošiljajo živali na planinsko pašo z dodatkom za avtohtone pasem.
- Število GVŽ na območju načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe se je od leta 2004 do 2010 zmanjšalo za 10 %. Statistično značilne razlike smo ugotovili med odgovori glede na velikost in vrsto planin. Po mnenju anketiranih se število GVŽ bolj zmanjšuje na manjših in na planinah, kjer se pase le govedo oz. drobnica.
- V letu 2010 se je na planinah v analiziranem območju paslo 392 GVŽ, zgornja dovoljena meja 1,9 GVŽ/ha bi bila dosežena pri 583 GVŽ. V obdobju 2007-2010 je obtežba v povprečju sicer narasla za 11 %, vendar ne zaradi povečanja GVŽ temveč zaradi zmanjšanja površine planin. Potencial planin glede obremenitve živali ni v celoti izkoriščen.
- Rezultati so pokazali upad števila kmetij v obdobju od 2006 do 2010 za 9 % ter za 5 % v obdobju od 2007 do 2010, statistično značilne razlike so se pokazale med večjimi in manjšimi planinami, bolj se zanimanje za pašo zmanjšuje na manjših planinah. Na podlagi odgovorov lahko sklepamo, da so bolj perspektivne večje planine.
- Do ustanovitve načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe imajo nosilci planin in nosilci kmetij izrazito negativna stališča. V primeru nadaljnjih aktivnosti za ustanovitev parka bi bilo potrebno izdelati podroben načrt, v katerega bi bili že v začetku vključeni nosilci planin in kmetij.
- Govedo cikaste pasme se na planinah načrtovanega regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe pase v manjšem številu, v letu 2010 se je paslo 12 cik in 4 križanci s ciko. Za pasmo jezersko-solčavska ovca nismo uspeli pridobiti podatkov, vendar več kot polovica imetnikov izkazuje interes za pašo avtohtonih pasem. Ena izmed dodatnih možnosti za ohranjanje avtohtonih pasem bi bila tudi priprava programov za zaščito izdelkov živali avtohtonih pasem vzrejenih na planini.
- Za zagotovitev ohranjanja biotske raznovrstnosti na planinah, bi morala pri izdelavi upravljalvskega načrta sodelovati tudi naravovarstvena stroka.
- Na podlagi odgovorov udeležencev paše imajo največje možnosti za obstoj in razvoj planine, na katerih bodo izpolnjeni naslednji pogoji: ustrezno čiščenje planin in dobro gospodarjenje, ohranitev, povečanje ali spremembe ukrepov SKP, ohranitev kmetij, urejeno lastništvo planin ter trženje planine.

7 POVZETEK (SUMMARY)

7.1 POVZETEK

Planino v gospodarskem pomenu imenujemo pašniško površino, v gorah praviloma nad mejo obdelovalnega sveta, na kateri so gospodarske stavbe in koder se poleti preživlja živina s pašo (Novak, 1970). Pri tem se razbremenijo kmetija glede krmnih površin in delovne sile, živali na planinski paši so običajno bolj zdrave in odpornejše.

Najstarejše planine v Alpah so izkoriščali za pašo že pred 3.500 in nadaljevali v starejši in mlajši železni dobi ter v rimskem času in pozni antiki (Cevc; 2000). O planšarstvu kot posebni gospodarski obliki izrabe planin lahko govorimo šele v srednjem veku. Na planinskih pašnikih so se v veliki meri obdržale stare posestne razmere tako v pravicah do servitutne paše na veleposestvih kot v uživanju skupnih srenjskih planin, ki so ostale v splošnem skozi stoletja povezane z istimi naselbinami in istimi gospodarskimi enotami (Blaznik, 1970).

S stališča ohranjanja planin so bili pomembni planinski zakoni izdani v letu 1909 po zgledu švicarskih (Spiller-Muys in sod., 1926), ki so določali izkoriščanje planin le za planšarstvo in niso dovoljevali spreminjanja v druge kulture, gospodarska poslopja in planinski gozd so bili opredeljeni kot sestavni del planin, zakoni so predpisali tudi obvezen gospodarski načrt za vodenje planin. Planinski zakoni so veljali v Sloveniji do konca druge svetovne vojne. Po drugi svetovni vojni so postale planine splošno ljudsko premoženje, po osamosvojitvi Slovenije pa so predpisi omogočili ponovno vzpostavitev agrarnih skupnosti.

V letu 2010 je bilo v Sloveniji evidentiranih 207 planin z registriranimi površinami v RKG, Od katerih je bilo 188 planin v skupni rabi in 19 individualnih planin. Agrarne skupnosti (AS) so upravljale 127 planin, in sicer je bilo registriranih 117 AS (MKO-RKG ..., 2012), kar pomeni, da so nekatere AS upravljale več planin.

Z naravovarstvenega vidika so planine pomembne zaradi ohranjanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti. Biotska raznovrstnost se ohranja s tradicionalnim načinom rabe, saj se ohranjajo rastlinske in živalske vrste, ki jih ob opustitvi paše na teh območjih ne bi bilo. Ohranjanje biotske raznovrstnosti pomeni tudi evidentiranje in ohranjanje tradicionalnih sort in pasem, ki so odpornejše na bolezni in se pogosto ustrezneje vklaplajo v naravno okolje in krajinsko podobo (Hlad B. in Skoberne P., 2001). Eden izmed ciljev Programa varstva BRŽ (2010) je ohranjanje avtohtonih pasem in vivo.

Rezultati so pokazali, da se govedo cikaste pasme na planinah načrtovanega regijskega parka pase v manjšem številu, v letu 2010 se je paslo 12 cik in 4 križanci s ciko. Za pasmo jezersko-solčavska ovca nismo uspeli pridobiti podatkov, vendar več kot polovica

imetnikov izkazuje interes za pašo avtohtonih pasem. Ena izmed dodatnih možnosti za ohranjanje avtohtonih pasem bi bila tudi priprava programov za zaščito izdelkov živali avtohtonih pasem vzrejenih na planini.

V letu 1993 se je uveljavil pojem visoka naravna vrednost (VNV), ki priznava vzročnost med nekaterimi vrstami kmetijskih dejavnosti in „naravnimi vrednostmi“ (Baldock s sod., 1993, cit. po Final report ..., 2007). Kmetijske površine VNV vključujejo tista območja v Evropi, kjer je kmetijstvo glavna in običajno prevladujoča raba tal in kjer kmetijstvo podpira ali je povezano z veliko raznovrstnostjo na vrstni ali habitatni ravni ali so prisotne ogrožene vrste na evropski ravni ali oboje (Andersen s sod, 2003, cit. po Final report ..., 2007).

Planine so kmetijske površine VNV, ki poleg ekonomskih učinkov ustvarjajo tudi javne dobrine.

Na podlagi pregleda strateških dokumentov sprejetih v RS od leta 1993 dalje, smo ugotovili, da so bile prve podpre za planinsko pašo uvedene leta 1993. V Strategiji razvoja slovenskega kmetijstva (Strategija razvoja ..., 1993) so kmetijstvu poleg osnovne vloge pridelave kakovostne hrane, priznane tudi druge funkcije, kot so ohranjanje poseljenosti in kulturne krajine ter rodovitne zemlje. Izpostavljena so bila območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, kamor sodijo tudi planine. Podpore za planinsko pašo so se nadaljevale v okviru SKOP v letu 2001. Obseg relevantnih ukrepov za planine se v obdobju od uvedbe SKOP do danes ni bistveno spremenil, se je pa zvišal obseg plačil, tako v okviru Programa razvoja podeželja 2004-2006, kot tudi ob redefiniciji ukrepov Kmetijsko okoljskega programa (KOP) v okviru Programa razvoja podeželja 2007-2013. S pristopom k EU in posledičnim prevzemom ureditve SKP pa so povezani tudi drugi ukrepi, zanimivi za pašno rabo planin, med njimi še posebej izravnalna plačila za kmetovanje v območjih s težjimi razmerami za kmetijstvo (OMD) in neposredna plačila 1. stebra SKP. Tudi Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »zagotovimo.si hrano za jutri« poudarja večnamenskost kmetijstva, ki poleg varne in kakovostne hrane ter varovanja kmetijskih zemljišč pomeni tudi zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja. Med programskimi usmeritvami sta tudi ohranjanje proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč ter krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine.

V raziskavi smo skušali ugotoviti ali so ukrepi SKP, ki so na voljo za planine, v skladu s cilji sprejetih strateških dokumentov. Površina planin na območju RS se je v obdobju od 1993 do 2010, kljub povečevanju sredstev za ukrepe SKP na enoto površine, zmanjšala skoraj za polovico. To je bil eden glavnih povodov za raziskavo.

V raziskavo smo vključili planine na območju načrtovanega RPKSA, ker je planinsko pašništvo kot ekstenzivna oblika kmetijstva posebej primerna oblika kmetovanja v zavarovanem območju. Prve pobude za ustanovitev parka so se pojavile že v letu 1920,

vendar kljub prizadevanjem park do danes ni bil ustanovljen. Na podlagi osnutka Uredbe o Regijskem parku Kamniško-Savinjske Alpe (Osnutek Uredbe ..., 2009) je potekala javna predstavitev v občinah, ki ležijo znotraj predlaganega regijskega parka (Jezersko, Kamnik, Luče, Preddvor in Solčava). V raziskavi smo upoštevali podatke o predvidenih mejah parka, ki jih je izdelala ZRSVN in obravnavali 12 izbranih planin znotraj opredeljenih meja parka.

Za presojo ukrepov SKP za planinske pašnike na analiziranem območju smo uporabili metodo vmesnega vrednotenja. Podrobneje smo analizirali podatke o upravičenih površinah planin do ukrepov SKP, številu živali, obtežbi in številu kmetij, ki pasejo na planinah ter prisotnost goveda cikaste pasme, ki smo jih pridobili od ARSKTRP in MKO.

Izdelali smo anketo za nosilce kmetij in nosilce planin, o njihovih stališčih do ukrepov SKP, do ustanovitve RPKSA ter možnosti za nadaljnji razvoj planin. Rezultate ankete smo obdelali s programom SPSS.

Rezultati vrednotenja ukrepov SKP so pokazali, da se je površina planin na območju načrtovanega parka v obdobju od 2004 do 2010 pri ukrepu izravnalna plačila za OMD zmanjšala za 3 %, pri ukrepu planinska paša s pastirjem (PPP) za 30 %. V 2007 so planine lahko na novo uveljavljale neposredna plačila za travinje in do leta 2010 se je površina za omenjen ukrep povečala za 4 %. Ugotovili smo, da se je dejanska površina planin vpisana v Register kmetijskih gospodarstev (RKG) od 2007 do 2010 zmanjšala za 16 % oziroma iz 609 ha na 513 ha. Razlogi za zmanjševanje površine so v bolj natančnem zajemu podatkov in bolj natančnih metodah merjenja površin, ki zadostujejo kriterijem upravičenih površin. Po našem mnenju kriterij za upravičenost površin do ukrepov ne bi smel upoštevati prisotnost ali odsotnost grmovja oz. dreves, temveč namensko rabo površine za planinsko pašo z določenim minimalnim vzdrževanjem. Predlagali smo, da se za GERKe določi nova šifra rabe, ki bi upoštevala značilnosti in posebnosti planinske paše.

Ugotovili smo, da so ukrepi učinkoviti glede doseganja ciljnih skupin, saj so ukrepe uveljavljale vse planine na analiziranem območju razen ukrepa planinska paša brez pastirja (PP), ki sta ga obe planini opustili. Pri ukrepu planinska paša se je pokazalo, da se pri prehodu iz KOP 2004-2006 v PRP 2007-2013 na ravni RS z vidika kontinuitete niso bili zadovoljivo izvedeni, saj se nosilci planin, ki so se odločili za nadaljevanje »starega« programa, niso imeli možnosti na novo vključiti v nov PRP 2007-2013. Na analiziranem območju so se nosilci vseh planin, ki so uveljavljali ukrep planinska paša s pastirjem (PPP) odločili za vstop v nov program.

Število GVŽ na analiziranem območju se je od leta 2004 do 2010 zmanjšalo za 10 %. Po mnenju anketiranih se število GVŽ bolj zmanjšuje na manjših in na planinah, kjer se pase le govedo ali le drobnica. V letu 2010 se je na planinah v analiziranem območju paslo 392 GVŽ, zgornja dovoljena meja 1,9 GVŽ/ha bi bila dosežena pri 583 GVŽ.

Rezultati so pokazali upad števila kmetij v obdobju od 2006 do 2010 za 9 % ter za 5 % v obdobju od 2007 do 2010, statistično značilne razlike so se pokazale med večjimi in manjšimi planinami, bolj se zanimanje za pašo zmanjšuje na manjših planinah. Na podlagi odgovorov lahko sklepamo, da so bolj perspektivne večje planine.

Na podlagi vprašalnikov smo analizirali vključenost nosilcev planin v ukrepe KOP in neposredna plačila za živali. Pri uveljavljanju KOP ukrepov smo ugotovili, da so nosilci kmetij, ki pasejo na mešanih planinah v večji meri vključeni v ukrepe KOP kot rejci, ki pasejo na govejih in ovčjih planinah. Pri uveljavljanju posebne premije za bike in vole smo ugotovili, da kmetije, ki pasejo na manjših planinah v večji meri uveljavljajo posebno premijo za bike in vole. Predlagali smo uvedbo ukrepov za kmetije, ki pošiljajo živali na planinsko pašo z dodatkom za avtohtone pasem.

Do ustanovitve imajo nosilci planin in kmetij izrazito negativna stališča. V primeru nadaljnjih aktivnosti za ustanovitev parka bi bilo potrebno izdelati podroben načrt in jih vanj že v začetku vključiti. V priporočilih pri nadaljnjih aktivnostih smo predlagali celovit pristop z vključevanjem pozitivnih zgledov razvoja planin v okviru Triglavskega narodnega parka in parkov v tujini.

Udeleženci planinske paše so izrazili veliko pripravljenost za nadaljevanje paše. Na podlagi analize odgovorov anketiranih smo ugotovili, da imajo največje možnosti za obstoj in razvoj planine, na katerih bodo izpolnjeni naslednji pogoji: ustrezno čiščenje planin in dobro gospodarjenje; ohranitev, povečanje ali spremembe ukrepov SKP; ohranitev kmetij, urejeno lastništvo planin ter trženje planin. V odgovorih so se anketirani večinoma strinjali z nadaljevanjem ukrepov SKP za planinsko pašo, nekateri so bili do ukrepov kritični, izpostavili pa so tudi potrebo po trženju planine in navedli predloge za dejavnosti, ki bi se lahko odvijale na planini.

7.2 SUMMARY

A mountain pasture in economic terms is a pasture area in the mountains, usually above the land cultivating border, with farm buildings and where the livestock feeds on pastures in the summer (Novak, 1970). This relieves the pressure on farm forage areas and labour force, also livestock pasturing on the mountain pastures are generally healthier and more resilient.

The oldest mountains in the Alps were used for pastures 3,500 years ago and later on in the early and late Iron Age, the Roman times and Late Antiquity (Cevc, 2000). We can speak about mountain farming as a special form of economic exploitation of the mountains only in the Middle Ages. On the mountain pastures the old proprietary rights have been kept to a great extend in the case of the equitable servitude rights to pasturing

on large estates and in the use of the common mountain pastures, which for centuries remained related to the same settlements and the same economic units (Blaznik, 1970).

From the standpoint of the preservation of mountain pastures mountain laws issued in 1909, following the example of Swiss laws, were of extreme importance (Spiller - Muys et al., 1926). These laws determined the use of mountain pastures only for mountain farming and did not allow changes into other cultures, farm buildings and mountain forests were defined as an integral part of the pastures. The laws prescribed mandatory economic plan for the management of mountain pastures. Mountain laws were in force in Slovenia until the end of the World War II. After the World War II, mountain pastures became general public property, after Slovenia's independence, the regulations allowed for the reestablishment of agrarian communities. In 2010 there were 207 mountain pastures with registered areas of RAH registered in Slovenia, 188 of which were mountain pastures in common use and 19 individual mountain pastures. Agrarian communities managed 127 mountain pastures, the number of registered mountain pastures was 117 (MKO-RAH ..., 2012), which means that some agrarian communities managed more than one mountain pasture.

From the environmental point of view the mountain pastures are important for the conservation of biological and landscape diversity. Biodiversity is maintained with the traditional land use. In this way the plant and animal species are preserved, which would not be the case if pasturing in these areas were abandoned. Conservation of biodiversity also includes the recording and preservation of traditional sorts and breeds that are more resistant to disease and often fit better in the natural environment and landscape image (Hlad B., Skoberne P., 2001). One of the objectives of the Programme of protection of biodiversity in livestock production (2010) is the conservation of indigenous breeds in vivo.

The results showed that Cika cattle breed in the mountain pastures of the RPKSA in small numbers, in 2010 there were 12 Cika cows and 4 hybrids with Cika cows. We were unable to obtain data for Jezersko-Solčava sheep breed, however, more than half of the holders show interest in the pasturing of native breeds. One of additional possibilities for the preservation of indigenous breeds would be the preparation of programmes for the protection of the products of the indigenous breeds of animals raised on mountain pastures.

The High Nature Value (HNV) concept first emerged in 1993 and recognises the causality between certain types of farming activity and »natural values« (Baldock et al., 1993, according to Final report ..., 2007). High Nature Value comprises those areas in Europe where agriculture is a major (usually the dominant) land use and where that agriculture supports or is associated with either a high species and habitat diversity, or the presence of species of European, and/or national, and/or regional conservation concern, or both (Andersen et al., 2003, according to Final report ..., 2007). Mountain

pastures represents HNV agricultural land with economic effects and also produce public goods.

Based on the review of strategic documents approved in the RS since 1993, we found out that the first encouragements and supports for mountain pastures were introduced in 1993. The Development Strategy of Slovenian Agriculture (Development Strategy ..., 1993), recognized new roles of the agriculture, such as preservation of the settlement, cultural landscape and fertile land. This was in addition to the basic role of agriculture which was production of quality food. The less favoured areas with limited possibilities for agricultural activities, which include mountain pastures, were exposed. Support for mountain pasturing continued the SAEP in 2001. The scope of the relevant measures for the mountain pastures has not changed significantly since the introduction of the SAEP until today, however, the volume of payments has increased, both within the Rural Development Programme 2004-2006, as well as the redefinition of measures of agri-environmental programme (AEP) under the Rural Development Programme from 2007 to 2013. With the accession to the EU and the subsequent takeover of the CAP regimes other measures of interest to the mountain pasture use are also linked.; Particularly compensatory payments for farming in less favoured areas for agriculture (LFA) and the CAP pillar 1 direct payments. The resolution on the strategic direction of the development of Slovenian agriculture and food industry until 2020 – "guarantee food for tomorrow" emphasizes the multifunctionality of agriculture, which in addition to food safety and quality, and protection of agricultural land also means ensuring coherent and socially sustainable development. Among the programme guidelines are maintaining the productive potential of agricultural land and enhancing the provision of public goods in agriculture in the field of environmental protection and conservation of the cultural landscape.

In this survey we tried to determine whether the CAP measures available to the mountain pastures are in line with the aims of the approved strategic documents. The mountain pasture area in the RS has decreased almost by half from 1993 to 2010, despite increasing resources for the CAP measures per unit. This was one of the main triggers for the survey.

There were 12 mountain pastures in the area of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional Park included in the survey because mountain pasturing as an extensive form of agriculture is a particularly suitable form of farming in the protected area. The first initiatives for the establishment of the park were already in 1920, but despite the efforts, the park has not been established till this day. Based on the draft of the Kamniško-Savinjske Alps Regional Park (Draft Regulation ... , 2009) public hearing was held in the municipalities that lie within the planned Regional Park (Jezersko, Kamnik, Luče, Preddvor and Solčava). In this survey we took into account the anticipated borders of the park as prepared by the IRSNC.

For the assessment of the CAP measures on mountain pastures in the analyzed region, we used the method of interim evaluation. We analyzed data on eligible mountain pastures

areas to the CAP measures, the number of livestock, LU and number of farms that pasture on mountain pastures and the presence of Cika cattle breeds. The data was gained from AAMRD and MAE and analyzed in detail.

We prepared a questionnaire for the representatives of farms and the representatives of mountain pastures; the questionnaire was about their views of the CAP measures, the establishment of the Kamniško-Savinjske Alps Regional Park and the prospects for further development of the mountains. The results of the survey were analyzed by the SPSS programme.

The results of the evaluation of the CAP measures showed that the area of the mountain pastures in the area of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional Park in relation to the less favoured areas measure decreased by 3% and in relation to the PPP measure for 30% from 2004 to 2010. In 2007, the mountain pastures could re-enforce direct payments for grasslands and by 2010, the area regarding the measure has increased by 4%. We found out that the actual area of mountain pastures registered in RAH from 2007 to 2010 decreased by 16 %, from 609 ha to 513 ha. Reasons for the decrease of the area are in a more precise data collection and more accurate methods of area measuring, methods that meet the criteria for eligible areas. In our opinion, the criteria for eligibility of the area to the measures should not account the presence or absence of shrubs and trees, but the intended land use for mountain pastures with a certain minimal maintenance. We suggested that the LPIS set a new code which takes into account the characteristics and specificities of mountain pastures.

We found out that the measures are effective in achieving the target groups, as the measures were applied by all the mountain pastures on the analyzed area, except for the PP measure which was abandoned by both mountains. Mountain pasture measure showed that the transition from SAEP 2004-2006 to PRD 2007-2013 on the level of RS in terms of continuity was not carried out satisfactorily, as representatives of the mountains, who decided to continue the "old" programme, did not have the opportunity to reincorporate in the new PRD 2007-2013.

The number of LU in the area of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional Park decreased for 10% from 2004 to 2010. According to respondents, the number of LU has been reducing more on small and mountain pastures with only cattle or sheep. In 2010, on the mountains in the analyzed area pastured 392 LU, the upper permissible limit of 1.9 LU/ha would be at 583 LU.

The results showed a 9% decline in the number of farms from 2006 to 2010 and a 5% decline from 2007 to 2010. Statistically significant differences were present between the larger and smaller mountain pastures, the interest for pasture is decreasing to a greater extend on small mountain pastures. Based on the responses it can be concluded that bigger mountains have more perspective.

Based on questionnaires, we analyzed the involvement of representatives of the mountain pastures in the SAEP measures and direct payments for livestock. In the exercise of SAEP measures, we found out that those representatives of farms pasturing on mixed mountain pastures are more involved in the SAEP measures than the breeders pasturing on cattle and sheep pastures.

In exercising the special premium for bulls and steers, we found out that farms pasturing on smaller mountains claim the special premium for bulls and steers more frequently. We have proposed the introduction of measures for farms sending livestock to the mountain pastures with the addition for native breeds.

Regarding the establishment of the planned Kamniško-Savinjske Alps Regional Park, the representatives of the mountain pastures as well as the representatives of the farms have distinctly negative views. In case of further activities in direction of the establishment of the park it would be necessary to prepare a detailed plan and include the representatives of the mountain pastures and farms in it from the very beginning.

In our recommendations for further actions, we proposed a comprehensive approach by integrating the development of positive examples of mountain pastures development in the context of Triglav national park and parks abroad.

The representatives of the pasture expressed strong willingness to continue pasturing. Based on the responses to the questionnaire, the greatest potential for the existence and development of the mountain pastures have those mountains which will meet the following conditions: proper cleaning of mountains and good management; maintenance, increase or modification of the CAP measures; preservation of farms; well regulated ownership and marketing of mountains. Most respondents agreed with the continuation of the CAP measures on mountain pastures, some were critical of the measures, pointing out the need for the marketing of the mountain pasture and gave suggestions for activities that could take place on the mountain.

8 VIRI

Alpska konvencija. 1995

<http://www.alpconv.org/sl/convention/framework/default.html> (8. nov. 2012)

Anko B. Landscape diversity - landscape ecological view. Ljubljana, University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry and Renewable Forest Resources: 17 str.

Anko B. 2004. Prihodnost Kamniško-Savinjskih Alp. Solčava, Podjetje za razvoj Logarske doline. Ljubljana, Cipra Slovenija: 12 str.

Anko B. 2011. Krajinska pestrost v našem varstvu narave – prispevek za razpravo. V: Narava kot vrednota. Ljubljana, Društvo za ohranjanje naravne dediščine: 116-125

ARSKTRP-SBV-OBR 2004 do 2010. 2011. Ljubljana, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (osebni vir, izpis iz baze podatkov, maj 2011)

Bedrač M., Cunder T. 2005. Slovenska kmetijska politika in večnamenskost kmetijstva. V: Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje: 3. konferenca DAES. Moravske Toplice, 10.-11. nov. 2005: 243-257

Beltram G., Skoberne P. 1997. Konvencija o biološki raznovrstnosti. Poročilo o izvajanju konvencije v Republiki Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava Republike Slovenije za varstvo narave: 71 str.

Bezovšek F. 2008. Pašniška zadruga Gornji Grad. 1908-2008. Gornji Grad, Pašna skupnost Gospodnje – Globače: 146 str.

Blaznik P. 1970. Kolektivna kmečka posest. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: [enciklopedična obravnava po panogah]: zgodovina agrarnih panog, zv. 1, agrarno gospodarstvo. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 149-160

Cevc T. 1995. Tipologija tradicionalnih pastirskih in planšarskih stavb v slovenskih Alpah. V: Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah. Ljubljana, Znanstveno raziskovalni center SAZU: 50-63

Cevc T. 1997. Davne sledi človeka v Kamniških Alpah. Arheološke najdbe v planinah (1995-1998). Ljubljana, Znanstveno raziskovalni center SAZU: 107 str.

Cevc T. 2000. Lončene posode pastirjev: sklede in latvice iz poznega srednjega in novega veka iz planin v Kamniških Alpah. Ljubljana, Znanstveno raziskovalni center SAZU: 124 str.

Cevc T. 2007. Velika planina. Ljubljana, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU
<http://odmev.zrc-sazu.si/planina/> (12. okt. 2012)

Cikasto govedo: slovenska avtohtona pasma govedi. 2012. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Javna služba nalog genske banke v živinoreji.
http://www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Zlozenke/Zgib_Cika_zadnja.pdf (18. jan. 2013)

Cortese D. 2004. Planine – preteklost ali prihodnost. Planinski vestnik, 10: 7-12
<http://www.planinski-vestnik.com/arhiv> (20. jan. 2009)

Cunder T. 1999. Zaraščanje kmetijskih zemljišč v slovenskem alpskem svetu. V: Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu: 1. Melikovi geografski dnevi, Kranjska Gora, 5.-7. november 1998. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete. Dela, 13: 165-175

EEA. Integration of environment into EU agriculture policy – the IRENA indicator-based assessment report. 2006. European Environment Agency: 58 str.
http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2006_2 (15. apr. 2011)

EEA. Agriculture and environment in EU-15 - the IRENA indicator report. 2005. European Environment Agency: 128 str.
http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2005_6 (15. apr. 2011)

Erjavec E., Rednak M., Volk T., Juvančič L. 2001. Presoja uresničevanja in prvih učinkov reforme kmetijske politike v Sloveniji. V: Učinki reforme slovenske kmetijske politike: 1. konferenca DAES, 1. oktober 2001, Ljubljana: 29-70

Erjavec E., Juvančič L., Rednak M., Volk T. 2007. Zdravstveni pregled skupne kmetijske politike – v kakšnem stanju SKP pričakuje izzive prihodnosti? V: Slovensko kmetijstvo in podeželje v Evropi, ki se širi in spreminja: 4. konferenca DAES, Moravske Toplice 8.-9. nov. 2007: 13-32

Erjavec E., Rednak M., Volk T. 2011. Ocena učinkov reforme SKP na slovensko kmetijstvo: študija za MKGP. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Kmetijski inštitut Slovenije: 26. str.

Evaluating EU Activities. 2004. A practical guide for the commission services. European Commission: 110 str.

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/evaluation/docs/eval_activities_en.pdf (18. sept. 2012)

Fajgelj V. 1953. Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp. (Separat iz Geografskega vestnika, 25). Ljubljana, Državna založba Slovenije: 123-166

Ferčej J. 1992. Planšarstvo v Sloveniji. Znanost in praksa v govedoreji, 16: 39-51

Ferčej J. 1994a. Planšarstvo v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 27, 10: 426-430

Ferčej J. 1994b. Planšarstvo v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 27, 11: 467-470

Final report for the study on HNV indicators for evaluation. 2007. Institute for European Environmental Policy for DG Agriculture: 178 str.

<http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/evaluation/report.pdf> (10. apr. 2011)

Gotovnik B. 2007. Vpliv izbranih kmetijsko okoljskih plačil na kulturno krajino: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo). Ljubljana, samozal.: 72 str.

Hardin G. 1968. The Tragedy of the Commons. V: Science 162, 3859: 1243-1248

Hlad B., Skoberne P. 2001. Pregled stanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti v Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Agencija Republike Slovenije za okolje: 224 str.

Horvat J. 2006. Arheološke raziskave v slovenskem visokogorju. Človek v Alpah: desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah. Ljubljana, Založba ZRC: 13-35

Jezersko-solčavska ovca: slovenska avtohtona pasma ovc. 2012. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

http://www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Zlozenke/Zgib_jezer_solc_zadnja.pdf (18. jan. 2013)

Kladnik D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 318 str.

Knific V. 1995. Ohranjanje pašnih planin in varstvo planšarskih objektov v Sloveniji. V: Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah. Ljubljana, Znanstveno raziskovalni center SAZU: 206-215

Volk T. 2012. »KIS«. 2012. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Katedra za agrarno ekonomiko (osebni vir, okt. 2012)

Kompan D., Šalehar A., Antonija H. 1999. Ohranjene slovenske avtohtone pasme domačih živali: opis in slikovni prikaz nekaterih vrst. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 39 str.

Koren D. 2006. Mlečne planine v Zgornjem Posočju: o življenju in gospodarjenju na planinah s predelavo mleka. Bled, Triglavski narodni park: 76 str.

Markeš M. 1998. Vloga kmetijstva v razvojnem programu Triglavskega narodnega parka. V: Kmetijstvo in okolje, Bled, 12.-13. mar. 1998: 91-96

Medić Ž. 2005. Vloga in pomen planin nad Bohinjem za ohranjanje kulturne pokrajine: diplomsko delo. (Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo). Ljubljana, samozal.: 216 str.

Prašnikar D. 2009. »Meja-predlog-1«. Ljubljana, Logarska dolina d.o.o.(osebni vir, mar. 2009)

Prašnikar D. 2009. »Meja-predlog-2«. Ljubljana, Logarska dolina d.o.o.(osebni vir, avg. 2009)

Melik A. 1950. Planine v Julijskih Alpah. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za geografijo: 301 str.

MKGP-RKG 2004. 2009. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano (osebni vir, izpis iz baze podatkov, apr. 2009)

MKO-CRG 2005-2010. 2012. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, Sektor za identifikacijo in registracijo živali (osebni vir, izpis iz baze podatkov, nov. 2012)

MKO-RKG 2007-2010. 2012. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, Služba za RKG (osebni vir, izpis iz baze podatkov, mar. 2012)

Novak V. 1970. Živinoreja. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: [enciklopedična obravnava po panogah]: zgodovina agrarnih panog, zv. 1, Agrarno gospodarstvo. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 343-361

Osnutek Uredbe o Regijskem parku Kamniško-Savinjske Alpe. 2009. Ljubljana, Vlada Republike Slovenije
http://www.parki-v-ustanavljanju.mop.gov.si/rpkas/osnutek_pripombe_resorjev.pdf (12. nov. 2012)

Owen J. M., Rogers P. J. 1999. Program evaluation: forms and approaches. International edition. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage: 312 str.

Paša v slovenskih gorah. 2002. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 6 str.

Petek F. 2005. Spremembe rabe tal v slovenskem alpskem svetu. Ljubljana, Založba ZRC: 216 str.

Piskernik A. 1965. Jugoslovansko-Avstrijski visokogorski park: predlog za zavarovanje. Varstvo narave, 4: 7-13

Poženel D. 2012. Predlog kazalnikov za vrednotenje programa Leader v Sloveniji: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko). Ljubljana,: 102 str.
<http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/zootehnika.htm> (8. nov. 2012)

Poročilo o stanju v kmetijstvu: ocena stanja v kmetijstvu v letu 2011 – statistične priloge. 2011. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Oddelek za ekonomiko kmetijstva
<http://www.kis.si/pls/kis/!kis.web?m=36&j=SI> (20. okt. 2012)

Pravilnik o bistvenih sestavinah pravil agrarne skupnosti ter o vsebini registra agrarnih skupnosti in njihovih članov. Ur. l. RS, št. 16/1994, št. 58/2000, št. 71/2000

Pravilnik o evidenci dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ur. l. RS, št. 122/2008

Pravilnik o registru kmetijskih gospodarstev. Ur. l. RS, št. 122/2008

Prodnik B., Matk V. M., Ženko M., Cvirm M., Ošep M., Matk K., Roban Prodnik B., Orešnik M. 2011. Naša ovca in njena volna. Jezersko –solčavska ovca na Solčavskem. Solčava, Občina Solčava: 207 str.

Program dela Konvencije o biološki raznovrstnosti za zavarovana območja: stanje in prihodnost v Sloveniji. 2011. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 102 str.
http://www.parki.mop.gov.si/powpa_publikacija_www.pdf (12. nov. 2012)

Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006. Ur. l. RS, št. 116/2004

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. 2007. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 18. str.
http://www.mkgp.gov.si/si/program_razvoja_podezelja_2007_2013 (16. okt. 2012)

Program reforme kmetijske politike 1999-2002. 1998. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano: 25. str.

Program varstva biotske raznovrstnosti v živalih za obdobje 2010 do 2016. 2010. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 20 str.

http://www.genskabanka.si/fileadmin/uploads/Strokovni_svet_JSNGBZ/Program_varstva_BRZ_za_obdobje_2010_do_2016_objava.pdf (10. nov. 2012)

Razvoj podeželja 2007–2013: priročnik o okviru skupnega spremljanja in vrednotenja: napotki. 2006a. Evropska komisija, Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja, Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/guidance/document_sl.pdf (12. nov. 2012)

Razvoj podeželja 2007–2013: priročnik o okviru skupnega spremljanja in vrednotenja: napotek A – izbira in uporaba kazalnikov. 2006b. Evropska komisija, Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja, Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/guidance/note_a_sl.pdf (15. nov. 2012)

Razvoj podeželja 2007–2013: priročnik o okviru skupnega spremljanja in vrednotenja: napotek B – smernice za vrednotenje. 2006c. Evropska komisija, Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja, Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/guidance/note_b_sl.pdf (15. nov. 2012)

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri« (ReSURSKŽ). Ur. l. RS št. 25/2011

Robič T., Schlamberger V. 1984. Skupni pašniki in planine v Sloveniji. V: Prikazi in informacije. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije: 48 str.

Roblek Š. 2007. Opis planine Javornik – Storžič ter ocena prirasta govedi na planini: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko). Ljubljana, samozal.: 50 str.

Roling N.G., Wagemakers M.A.E. 1998. Facilitating sustainable agriculture. Cambridge University press: 318 str.

Saje A. 2010. Pregled in ocena učinkovitosti spremljanja ukrepov za dvig konkurenčnosti kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko). Ljubljana, samozal.: 79 str.

<http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/zootehnika.htm> (8. nov. 2012)

Schlamberger V. 1994. Planine in posestna struktura kmetij. V: Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji. V: IX. Tradicionalni posvet kmetijske svetovalne službe, Bled, 21-22 nov. 1994. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano, Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva: 83-88

Schlamberger V. 1995. Planine in skupni pašniki v Sloveniji. Ljubljana, Uprava Republike Slovenije za pospeševanje kmetijstva: 60 str.

Senegačnik J. 1989. Novejši razvoj planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah. *Traditiones*, 18: 131-136

Skoberne P. 1995. 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. Ponovni natis s spremno besedo. Ljubljana, Uprava Republike Slovenije za varstvo narave: 34 str.

Skoberne P. 2011. Natura 2000 - statičen ali dinamičen pristop k varstvu narave? V: *Narava kot vrednota*. Ljubljana, Društvo za ohranjanje naravne dediščine: 8-18

Skupna kmetijska politika na dlani. 2005. Evropska komisija.
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_sl.pdf-overview/2012_sl.pdf (20. nov 2011)

Slameršek A. 2010. Poročilo o izvedeni analizi in pripravljena izhodišča za varstvo narave in trajnostno upravljanje alpskih pašnikov in travnikov na območju Karavank. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave: 8 str.
http://www.karavanke.eu/resources/files/pdf/Porocila_studije_strategije/Porocilo_alpski_pasniki.pdf (10. feb. 2013)

Slovenski kmetijsko okoljski program. 2001. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 71 str.

Spiller-Muys F, Sustič J, Presel I, Pevec J. 1926. Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah, Ljubljana, Kmetijska tiskovna zadruga v Ljubljani: 436 str.

Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji. 2001. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 53 str.
<http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/publikacije/biotska.pdf> (19. nov. 2012)

Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. 1992. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo: 88 str.

Strokovni predlog za zavarovanje Regijskega parka Kamniško Savinjske Alpe. 2006 Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območni enoti Celje in Kranj: 39 str.
http://www.ksa.si/Db/file/Strokovni_predlog_za_RP_Kamni%C5%Alko_Savinjske_Alpe.pdf (10. jan. 2013)

Šalehar A. s sod. 2003. Seznam in opis slovenskih lokalnih pasem (avtohtone, tradicionalne) domačih živali ter število plemenic: podatki za izvajanje ukrepa II/5 slovenskega kmetijskega okoljskega programa. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 49 str.

<http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/Publikacije-zootehnika/LokalnePasme.pdf> (8. nov. 2012)

Udovč A. 2001. Kmetijsko okoljska problematika in reforma kmetijske politike v Sloveniji. V: Učinki reforme slovenske kmetijske politike: 1. konferenca DAES, 1. oktober 2001. Ljubljana: 101-111

Uredba o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 v letih 2007-2013. Ur. l. RS, št. 19/2007, 124/2007, 21/2008, 45/2008-ZKme-1, 11/2009

Uredba o plačilih za ukrepe PRP 2004-2006 za obdobje 2007-2010. Ur. l. RS, št. 19/2007

Uredba o plačilih za ukrepe 2. osi iz PRP 2007-2013. Ur. l. RS št. 19/2007

Uredba o uvedbi izravnalnih plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (EKO –1). Ur. l. RS, št. 34/2001

Uredba o Slovenskem kmetijsko okoljskem programu in uvedbi neposrednih plačil za ukrepe v letu 2001 (EKO 2, EKO 3). Ur. l. RS, št. 34/2001

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za leto 1993. Ur. l. RS, št. 27/1993

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za drugo polletje leta 1994. Ur. l. RS, št. 38/1994

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane v drugem polletju leta 1995. Ur. l. RS, št. 41/1995

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za leto 1996. Ur. l. RS, št. 7/1996

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane v prvih devetih mesecih leta 1997. Ur. l. RS, št. 42/1997

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za leto 1998. Ur. l. RS, št. 46/1998

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za leto 1999. Ur. l. RS, št. 9/1999

Uredba o uvedbi finančnih intervencij za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter proizvodnje hrane za leto 2000. Ur. l. RS, št. 27/2000

Sprememba Uredbe o plačilih za ukrepe PRP 2004-2006. Ur. l. RS, št. 124/2007

1. sprememba Uredbe o plačilih za ukrepe 2. osi PRP 2007-2013. UR. l. RS, št. 124/2007

2. sprememba in dopolnitev Uredbe o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013. Ur. l. RS, št. 21/2008

Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o plačilih za kmetijsko okoljske ukrepe iz Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006 v letih 2007-2010. Ur. l. RS, št. 21/2008

Uredba Komisije (ES) št. 1974/2006 z dne 15. decembra 2006 o podrobnih pravilih glede uporabe Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). UL L 368, 23/12/2006, str. 15–73

Uredba Sveta (ES) št. 1698/2005 z dne 20. septembra 2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). UL L 277, 21/10/2005 str. 0001-0040

Vedung E. 2000. Public policy and program evaluation. New Brunswick, London, Transaction Publishers: 336 str.

Vidrih T. 2005. Pašnik, najboljše za živali, zemljo in ljudi. Slovenj Gradec, Kmetijska založba: 172 str.

Vilfan S. 1996. Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije. Ljubljana, Slovenska matica: 567 str.

Vojvoda M. 1970. Najnovejše spremembe v planinskem gospodarstvu slovenskih Alp. Geografski vestnik, 42: 61-70

Vršnik J. 1978. Preproste zgodbe s solčavskih planin. Celje, Slovenske večernice, Mohorjeva družba: 150 str.

Zakonom o gozdovih. Ur. l. RS, št. 30/1993 z vsemi spremembami. Ur. l. RS, št. 45/2008 – ZKme-1.

Zakon o kmetijskih zemljiščih (uradno prečiščeno besedilo) (ZKZ-UPB2). Ur. l. RS, št. 71/2011

Zakon o ohranjanju narave (uradno prečiščeno besedilo) (ZON-UPB2). Ur.l. RS, št. 96/2004

Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic. Ur. l. RS, št. 5/1994 z vsemi spremembami

Zakon o ratifikaciji konvencije o varstvu Alp (alpske konvencije). Ur. l. RS, št. 19/1995

Zakon o ratifikaciji konvencije o biološki raznovrstnosti (MKBR). Ur. l. RS, št. 30/1996

Zakon o ratifikaciji Protokolov o izvajanju Alpske konvencije (MPIAK). Ur. l. RS, št. 28/2003

Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (prečiščeno besedilo). Ur. l. SRS; št. 7/1965

Zakon o živinoreji. Ur. l. RS, št. 18/2002 z vsemi spremembami

Zakon z dne 26. Maja 1909 veljaven za vojvodino Kranjsko o varstvu planin in o pospeševanju planinskega gospodarstva, Deželni zakonik vojvodine Kranjske. 1909, XVII. Kos, izdan in razposlan 29. septembra 1909

Zavarovana območja. 2012. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, Agencija Republike Slovenije za okolje

<http://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%C4%8Dja> (18. maj. 2013)

ZAHVALA

V prvi vrsti se zahvaljujem pokojnemu prof. dr. Boštjanu Anku, ki me je s svojo zavzetostjo in vztrajnostjo navdušil za temo magistrske naloge in mi s konstruktivno in kritično mislijo pomagal pri oblikovanju dispozicije in pridobivanju začetnih informacij za pripravo naloge.

Zahvaljujem se dr. Petru Skobernetu, prvotnemu mentorju naloge, ki me je usmerjal in nudil pomoč pri nastajanju naloge.

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Luki Juvančiču za strokovno pomoč pri metodološkem delu naloge in za spodbudne in kritične napotke, ki so mi pomagali pri končni izvedbi naloge.

Posebej se zahvaljujem Vidi Ribič, ki mi je omogočila izvedbo vprašalnikov na terenu in sodelovala pri organizaciji obiskov planin; Dušanu Prašnikarju za pomoč pri vsebinah povezanih z ustanovitvijo parka; Silvestru Kranjcu, ki mi je pomagal z dobrim poznavanjem ukrepov SKP za planinsko pašo in stanja na terenu ter Miranu Tisuju za izdelavo slik.

Iskrena zahvala vsem pašnim upravičencem, ki so izpolnjevali vprašalnike in s tem veliko prispevali k rezultatom naloge.

Zahvaljujem se tudi vsem ostalim, ki so kakorkoli prispevali k oblikovanju naloge; še posebej mojim najbližjim: Maši, Mancu in Marku, ki so mi med pisanjem naloge stali ob strani, me podpirali in spodbujali.

PRILOGE

Priloga A: Vprašalniki

Vprašalnik A: Vprašalnik za nosilce planin

Spoštovani.

Ta vprašalnik je del magistrske naloge o ohranjanju planin, ki se izvaja v okviru študija Varstvo naravne dediščine na Biotehniški fakulteti. Vsi podatki pridobljeni s tem vprašalnikom, bodo uporabljeni le za namen raziskave. Osebni podatki bodo obravnavani v skladu s predpisi o varovanju osebnih podatkov. Z rezultati raziskave vas bom seznani.

Vprašalnik je namenjen nosilcem planin. V primeru planine v skupni rabi je to predsednik agrarne skupnosti ali nosilec planine po pooblastilu uporabnikov, v primeru individualne planine pa lastnik ali najemnik planine.

Prosim vas, da si vzamete nekaj časa in skrbno odgovorite na vprašanja. S tem boste veliko pripomogli k uspehu raziskave.

Za sodelovanje v anketi se vam vnaprej zahvaljujem.

Maja Vilfan

e-mail: m.vilfan@siol.net

Prosim, da odgovorite na spodnja vprašanja tako, da vpišete odgovore oziroma obkrožite ustrezen odgovor.

Označite vrsto planine:

- A Individualna planina
- B Planina v skupni rabi

Ime planine:

Nosilec planine:

1. Ali menite, da je planine potrebno obdržati aktivne?

DA

NE

1.1. Zakaj?

2. Ali zanimanje za pašo na vaši planini v zadnjih petih letih upada?

DA

NE

2.1. Ali se število kmetij, ki pasejo živali na vaši planini, v zadnjih petih letih zmanjšuje?

DA

NE

2.2. Ali se število živali (v GVŽ) v zadnjih petih letih zmanjšuje?

DA

NE

2.3. Ali se vrsta živali na paši v zadnjih petih letih menja?

DA

NE

2.3.1. Če se, kako (na primer več drobnice, manj govedi...)?

3. Kakšne so največje težave pri gospodarjenju na planini?

(Naštejte tri najpomembnejše, začenši z glavno.)

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

4. Ali je težko najti pastirja za planinsko pašo?

4.1. Kdo so pastirji, ki pasejo živali na vaši planini?

5. Kaj bi želeli spremeniti na vaši planini v prihodnje?

6. Ali menite, da bi ustanovitev regijskega parka na območju vaše planine pomenila kakšne prednosti?

DA

NE

6.1. Če da, katere?

7. Ali menite, da bi ustanovitev regijskega parka na območju vaše planine pomenila kakšne omejitve?

DA

NE

7.1. Če da, katere?

8. Ali menite, da bi povezava in sodelovanje planin v okviru regijskega parka koristila razvoju planin?

DA

NE

9. Kateri so tradicionalni običaji povezani s planinsko pašo?
-

9.1. Katere od njih bi želeli ohraniti?

10. Ali sem vam zdi katera od spodaj naštetih možnosti zanimiva za vašo planino:

10.1. Prodaja mlečnih izdelkov na planini turistom.

DA

NE

10.1.1 Če da, katerih? _____

10.2. Če redite krave molznice, prodaja mleka preko mlekomata v bližnjem kraju.

DA

NE

10.2.1. Če da, kakšna bi bila razdalja do mlekomata? _____

10.3. Razvoj blagovne znamke mesa za živali, vzrejene na planini.

DA

NE

10.4. Reja avtohtonih pasem (na primer: cika, jezersko-solčavska ovca)

DA

NE

10.4.1. Če da, katerih? _____

10.5. Ekskurzije šolskih otrok – prikaz dela na planini.

DA

NE

10.5.1. Koliko približno bi zaračunali za ta obisk? _____

10.6. Dan odprtih vrat za turiste (na primer en dan v tednu).

DANE

10.6.1. Če da, kakšna bi bila vstopnina? _____

10.7. Ali vidite še kakšno dodatno možnost?

11. Ali ste bili od 2004 do 2006 vključeni v Slovenski kmetijsko okoljski program (SKOP)?

DA

NE

11.1. Če da, ali ste v letu 2007 nadaljevali s starim programom SKOP?

DA

NE

11.2. Če da, ali ste v letu 2007 prešli na nove ukrepe KOP?

DA

NE

12. Ali ste se v letu 2007 na novo vključili v KOP (pred tem niste prejeli subvencij)?

DA

NE

13. V katere podukrepe ste vključeni:

Planinska paša: _____

OMD: _____

Drugo: _____

14. Ali podpore, ki jih prejimate, vplivajo na ohranjanje planinske paše?

15. Za katere dejavnosti na planini so subvencije najbolj potrebne?(Naštetje tri najpomembnejše.)

15.1. _____

15.2. _____

15.3. _____

16. Ali bi nadaljevali s planinsko pašo tudi, če ne bi prejeli subvencij?

17. Kako vidite vašo planino v prihodnje, na primer čez pet let?

18. Kako vidite vašo planino v prihodnje, na primer čez dvajset let?

19. Kaj je potrebno storiti, da bi se planina ohranila?

20. Vaše splošne opombe in mnenja o planinah:

Vprašalnik C – Vprašalnik za kmetije, ki pasejo živali na planini

Spoštovani.

Ta vprašalnik je del magistrske naloge o ohranjanju planin, ki se izvaja v okviru študija Varstvo naravne dediščine na Biotehniški fakulteti. Vsi podatki pridobljeni s tem vprašalnikom, bodo uporabljeni le za namen raziskave. Osebni podatki bodo obravnavani v skladu s predpisi o varovanju osebnih podatkov. Z rezultati raziskave vas bom seznanila.

Vprašalnik je namenjen nosilcem kmetij, ki pasejo živali na planinah. (Če se na planini pasejo samo vaše živali in ste hkrati nosilec kmetije in planine, vas prosimo, da poleg ankete A izpolnite še to anketo.)

Prosim vas, da si vzamete nekaj časa in skrbno odgovorite na vprašanja. S tem boste veliko pripomogli k uspehu raziskave.

Za sodelovanje v anketi se vam vnaprej zahvaljujem.

Maja Vilfan

e-mail: m.vilfan@siol.net

Ime planine, kjer se pasejo živali: _____

Število in vrsta živali, ki jih pasete: _____

Oddaljenost od kmetije(km): _____

1. Ali menite, da je planine potrebno obdržati aktivne?

DA

NE

2. Ali zanimanje za pašo živali na planini v zadnjih petih letih upada?

DA

NE

2.1. Ali se število živali (v GVŽ), ki jih pasete na planini, v zadnjih petih letih zmanjšuje?

DA

NE

2.2. Ali se vrsta živali, ki jih pasete na planini z vaše kmetije, v zadnjih petih letih menja?

DA

NE

2.2.1. Če se, kako (na primer več drobnice, manj govedi...)?

3. Katere so največje težave, povezane s pašo živali na planini?
(Naštejte tri najpomembnejše, začenši z glavno.)

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

4. Zakaj pošiljate živino na planino?
-

5. Kaj bi želeli spremeniti glede planinske paše v prihodnje?
-

6. Ali menite, da bi ustanovitev regijskega parka na območju planine, na kateri pasete živali pomenila kakšne prednosti?

DA

NE

6.1. Če da, katere?

7. Ali menite, da bi ustanovitev regijskega parka na območju planine, na kateri pasete živali, pomenila kakšne omejitve?

DA

NE

7.1. Če da, katere: _____

8. Ali menite, da bi povezava in sodelovanje planin v okviru regijskega parka koristila razvoju planin?

DA

NE

9. Kateri so tradicionalni običaji povezani s planinsko pašo?

9.1. Katere od njih bi želeli ohraniti? _____

10. Ali sem vam zdi katera od spodaj naštetih možnosti zanimiva za planino na kateri se pasejo vaše živali:

10.1. Prodaja mlečnih izdelkov na planini turistom.

DA

NE

10.1.1. Če da, katerih? _____

10.2. Če redite krave molznice, prodaja mleka preko mlekomata v bližnjem kraju.

DA

NE

10.2.1. Če da, kakšna je razdalja? _____

10.3. Razvoj blagovne znamke mesa za živali, vzrejenih na planini.

DA

NE

10.4. Reja avtohtonih pasem (na primer: cika, jezersko-solčavska ovca)

DA

NE

10.4.1. Če da, katerih? _____

10.5. Ali vidite še kakšno dodatno možnost?

11. Ali je vaša kmetija vključena v Kmetijsko okoljska plačila (KOP)?

11.1 Če da, v katere podukrepe v okviru KOP ste vključeni?

11.2 Ali je vaša kmetija zaprosila za neposredna plačila za živali?

DA

NE

11.2.1 Če da, za katere ukrepe:

Posebna premija za bike in vole _____

Ekstenzivna reja ženskih govedi _____

12. Ali podpore, ki jih prejimate, vplivajo na ohranjanje planinske paše?

13. Kako vidite planino, na kateri se pasejo vaše živali, čez pet let?

14. Kako vidite planino, na kateri se pasejo vaše živali, čez dvajset let?

15. Kaj je potrebno storiti, da bi se planina ohranila?

16. Dodatna mnenja in predlogi:

Priloga B: Opis ukrepov za planinsko pašo v okviru PRP 2007-2013

- Ukrep 211, 212 – Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD)

Namen ukrepa izravnalnih plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost je izravnava stroškov pridelave zaradi težjih pridelovalnih razmer, s ciljem ustvarjanja pogojev za kmetovanje in zagotavljanja primerne obdelanosti kmetijskih zemljišč na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost. Upravičenci do izravnalnih plačil so tudi planine. Planine, ki se odločijo za ta ukrep se obvežejo, da bodo opravljali kmetijsko dejavnost pet let od prejema prvega izplačila. Najmanjša velikost GERKa je lahko manjša od 0,1 ha, najmanjša skupna površina na gospodarstvu, za katero je mogoče pridobiti plačilo za ukrep OMD-ja, pa je 1 ha. Višina izravnalnega plačila za travinje na planinah v primeru obremenitve vsaj ene GVŽ/ha travinja obračuna tako, da se upošteva dejanska površina travinja. Če obremenitev ne dosega 1 GVŽ/ha, se višina izravnalnega plačila obračuna le za površine, za katere je zagotovljena obremenitev 1 GVŽ/ha.

- Podukrep 214-II/1 Planinska paša (PPP, PP)

Podukrep planinska paša je del druge skupine ukrepov kmetijsko okoljskih plačil. Nosilci planin, ki vložijo zahteve za ukrep, so dolžni kmetovati na planini vsaj 5 let. Izpolnjevati morajo naslednje zahteve:

- če gre za skupno uporabo planine ali planinskega pašnika mora biti izdelan pašni red;
- uporabljajo se lahko samo gnojila, ki so dovoljena v ekološki pridelavi, v skladu s Prilogo II, del A Uredbe 2092/91/EGS;
- obdelava travnatih površin se izvaja samo na tradicionalen način ob prisotnosti živali;
- obtežba z živino v pašni sezoni mora biti od 0,5-1,9 GVŽ-ja/ha (ob upoštevanju vseh živali na paši);
- pri planinski paši s pastirjem je prisotnost pastirja na planini obvezna in s pastirjem mora biti sklenjena pogodba;
- uporabljajo se lahko samo fitofarmacevtska sredstva in drugi pripravki za varstvo rastlin, ki so dovoljeni v ekološki pridelavi, v skladu s Prilogo II, del B Uredbe 2092/91/EGS;
- po zaključku pašne sezone je potrebno obvezno izvesti ročno čiščenje grmičevja in plevelov.

Za planine, na katerih se izvaja planinska paša, veljajo poleg navedenih zahtev še naslednji pogoji:

- da je tradicionalna oblika individualne ali skupinske rabe kmetijskih zemljišč v gorskem svetu Slovenije;
- da predstavlja geografsko zaokroženo posest z gospodarskimi objekti (hlevi, mlekarne), stanovanjskimi objekti (stanovi, pastirske koče), lastno oskrbo z vodo za ljudi in živali (zajetja, vodnjaki, kali);
- da ima krajšo vegetacijsko dobo, pestre klimatske in talne razmere, raznovrstni živalski in rastlinski svet;
- da je na njej organizirana sezonska paša živali brez vsakodnevnega vračanja živali v domačo oskrbo;
- da se živali na planini pasejo vsaj 80 dni na minimalno 5 hektarjih travnatih površinah v rabi.

Priloga C: Šifrant rabe

Pravilnik o evidenci dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (Ur. l. št. 122/2008)

1300 - Trajni travnik

Površina porasla s travo, deteljami in drugimi krmnimi zelmi, ki se jo redno kosi oziroma pase. Takšna površina ni v kolobarju in se ne orje. Kot trajni travnik se šteje tudi površina, porasla s posameznimi drevesi, kjer gostota dreves ne presega 50 dreves/hektar.

1800 - Kmetijsko zemljišče, poraslo z gozdnim drevjem

Površina, porasla s travinjem, na kateri rastejo posamična gozdna drevesa oziroma grmi in se redno, vsaj enkrat letno popase oziroma pokosi. Pokrovnost travinja je vsaj 80 %, pokrovnost drevesnih krošenj oziroma grmov pa je manjša od 75 %.

1410 - Kmetijsko zemljišče v zaraščanju

Zemljišče, ki se zarašča zaradi opustitve kmetovanja ali preskromne kmetijske rabe. Pokrovnost dreves je 20–75 %. Če se takšno zemljišče 20 ali več let ne uporablja za kmetijske namene, če pokrovnost dreves preseže 75 % in če je premer debel več kot 10 cm, preide v gozd.

1500 - Drevesa in grmičevje

Površina, porasla z drevesi in grmičevjem. Sem uvrščamo tudi obvodno zarast, če so obrežni pasovi porasli z drevjem oziroma grmovjem, ter mejice iz gozdnih dreves oziroma grmičevja

Priloga E: Posamezna pričevanja o planinah v pisnih virih

Nekatere značilnosti planinskega pašništva v Zgornji Savinjski dolini (Hazler, 1995)

Celotno gospodarsko podobo na območju Zgornje Savinjske doline sta zaznamovala pastir in majerca. Pastirji so bili običajno moški, sirarstvo pa je bilo izključno žensko opravilo. Pastirja so redno oskrbovali s hrano, ki so jo imenovali cirnga ali prefand. Na zasebnih planinah so hrano dostavljali družinski člani, na skupnih planinah pa je bila dostava natančno določena po kmetijskih gospodarstvih, ki so imela živino na planini. Običajno je cirnga vsebovala ajdovo moko, zabelo (mast z ocvirki), suho meso za nedeljo in po potrebi tudi tobak. Pastirjeva delovna oblačila so bila izdelana iz hodnega (lanenega) platna ali iz raševine. Pred dežjem se je zavaroval s plaščem iz lipove skorje, na glavi pa je imel širok klobuk s krajci, ki so pastirju segali čez ramena. V roki je imel navadno palico ali gorjačo. Čez ramo mu je visela torba (mevha). Če so se pojavljali medvedje je bil pastir oborožen s puško na kresilo. Koča je bila navadno enocelična stavba, opremljena je bila z odprtim ognjiščem, ki je bil sredi prostora in pogradom s slamo. Koče so bile pravokotnega tlorisa in zgrajene iz smrekovega ali macesnovega lesa (primer koče na Plesnikovi planini).

Na Plesnikovi planini je ena majerca skrbela za 6 do 7 krav in za 4 do 5 prašičev, ki so jih prignali na planino, da bi jih hranili z odpadno sirotko. V planini so se pasle tudi ovce in koze, za katere je navadno skrbel pastir, ki je živel ločeno v pastirski koči. Majerce in pastirji so zlasti na planinah nad Logarsko dolino pogosto prihajali v stik z obiskovalci gora. Za vse je bilo srečanje pomemben dogodek, saj so predstavljali obiski planincev pomembno obogatitev enoličnega vsakdanjika pastirjev in majeric. Zlasti pastirji so bili obiskovalcem gora odlični vodniki in informatorji o poimenovanju gora, rastlin in živali.

Preglednica: Planinska statistika za leto 1923 (Komisar za agrarne operacije)

Ime	Vrsta ¹	Jal ²	Površina	Krave	Voli	Junci	Junice	Teleta	Konji	Ovce	Koze	Prašiči
Vodotočna pl	z	j			4	8	4			50	8	0
Vodov	z	j							4	90	4	
Jezero in podvežak	z	j		1	8	12	1					
Ravne	z	j		1	23					126	3	4
Poljšak	z									150	3	5
Arta	z									162	5	
Loka	z								9	100	5	9
Javorje	z	j			31	12	5					21
Mrčiše vodol	z	j			6	8	4		10			
Kamniško sedlo	z	j	200	12	15	1	6			46		
Košutna	z	j	75	3	8	1	1	2		60		1
Dol	z	j	8						17			

^z¹ – zasebna planina

^j² – planina za jalovino

Plesnikova planina

Je privatna planina na izsekani terasi v zahodnem pobočju Strelovca. Ker leži na geološki meji (tod mimo namreč pride ozek trak skrilavcev), ima dovolj vode. Stan in hlev sta med vojno pogorela, planino pa zaraščata šavje in koprive. Nekoč so tu pasli 9 do 12 krav, sirili in delali maslo. Leta 1952 se je brez pastirja paslo 6 glav jalovine in to od začetka junija do konca septembra. Leži na nadmorski višini 1329 m (Fajgelj, 1953).

Strelovec

Na Utah (2031 m) pravijo ovčji planini okoli istoimenega vrha, ki zavzema ves apnenčasti greben od Grofičke do Strelovca. Planina je izredno grda, brez vode, težko prehodna in nevarna celo za ovce. V zavetju skalnatega loma stoji staro opuščeno zavetišče. Naprej po grebenu proti severovzhodu pridemo do privatne Knezove planine Strehalca (1550 m), ki zavzema vse južno pobočje Strelovca. To je izredno strm pašnik na skrilavi in apniški podlagi, nastal s poseko gozda, ki je tukaj segal skoraj do vrha. Vodne razmere so dobre. Planina ima izredno veliko in svojevrstno leseno hišo za dve majerici, ki predelujeta mleko 4 krav. Poleg tega se je leta 1952 paslo 14 goved in 160 ovac. Govedo ostane na planini od 10. junija do konca avgusta, ovce seveda dalj. Od maja do septembra, a se zadržujejo v glavnem na Utah z Robanovimi (Fajgelj, 1953).

Grohot

Fajgelj (1953) navaja, da leži planina Grohot (1460 m) pod severozahodno steno Raduhe, južno od Prosenčevega vrha. Je ena redkih mlečnih planin in vsaka kmetija ima svojo kočjo in majerico. Leta 1952 je bilo na planini 15 krav, 10 prašičev, 1 konj, 1 bik, torej 20 glav, last petih kmetov. Nižje pod planino je posebej ograjen prostor »V polje«, kjer pasejo okoli 20 goved. Mleko predelujejo v sir (skuto) samo 4 majerice. Sir posušijo in ga uživajo pozimi skupaj z mlekom ali s smetano. Vsak dan napravijo en sir (četrť do pol kilograma).

Pašna doba traja od 13. junija do 14. avgusta, torej samo 60 dni. To je zaradi tradicije, ker so po tem datumu prignali ovce z Olševe. Planina je skoraj mesec in pol prazna. K temu prispeva pomanjkanje delovne sile, ker morajo majerice domov k jesenskim opravilom, in zaraščanje planine tako z gozdom kakor s šavjem, ker se zaradi govorice, da bo gozdna uprava planino pogoždila, kmetje za pašnik ne brigajo več (Fajgelj, 1953).

Po navedbah Bezovška in sod. (2008) je Grohot najzahodnejši pašnik pod Raduho, ki je zelo dobro je preskrbljen z vodo in ga zaradi osojne lega ne prizadenejo poletne suše. Koče naj bi bile stare preko 300 let. Pašna skupnost je bila omenjena leta 1886, ko so bile v zemljiško knjigo vpisane služnostne pravice do paše na zemljišču ljubljanske nadškofije. Takrat je celotna površina pašnika skupaj z gozdom merila 108,74 ha. Leta 1953 so zgradili cesto. Z organiziranim odkupom mleka so pričeli voditi mlado in jalovo živino, na pašniku so bile v letu 2008 še 3 koče, ki so v lasti posameznih kmetij.

Dela na planini: obnova pastirske koče (1992), izdelava dvožične elektro ograje (2004), izdelava kanadskih vrat (2005), izdelava lesenih korit za vodo, izdelava solnic, ograjeno zbirališče in rampa za živino, vsakoletno vzdrževanje pašnika in ceste.

Planine na Dleskovški planoti

Po navedbah Fajgla (1953) ima planina Korošica (1908 m) dobre morfološke in geološke prilike, zaradi wengenskih skladov nikoli ne zmanjka vode. Kot podružnica je k njej priključena Molička peč (turistično ime Kocbekova koča), katere bajta stoji v zavetju vzhodnega (Kocbekovega) grebena Ojstrice in je opuščena. Pašno področje zavzemajo Črni vrh (1926 m), Beli vrh, Vodotočje (jezerce na terasi zahodno od Deske), Petkove njive (planina opuščena leta 1925) in Stare stale (1660 m), nekdanja predplanina Korošice. Korošica sama nima prave pastirske bajte; za prebivanje dvema pastirjema služi zidani prizidek turistične koče. Leta 1953 je bila zgrajena nova pastirska koča v neposredni bližini turistične koče z enim prostorom in štedilnikom. Na planini se je leta 1952 paslo 20 goved (4 mlekarice) in 440 ovac, iz Podvolovljeka in Krnice. Korošica je tipična »dvojna planina«: volar pase govejo živino, ki se drži doline same, pastir pa je le za ovce. Ker so le-te v večini, ima Korošica vendar značaj ovčje planine. Mleko 4 krav je za pastirja in turistično kočo. Pašna doba znaša 90 dni za govejo živino in okrog 100 dni za ovce v dobi od 15. junija do 20. septembra. Pred vojno, ko je bilo več goveje živine (30-80), je bila predplanina Korošice planina Stare stale (1660 m), kjer se je živina pasla 14 dni spomladi in nato po dvomesečnem bivanju na Korošici zopet kak teden. Podobno je imela Molička peč, dokler je bila še samostojna (z 200 ovcami), svojo predplanino v Vodolah. Na primeru Korošice, ki je imela nekoč 60 pašnih dni, danes pa 90 do 100, se vidi, da pašna doba ni odvisna samo od vremenskih prilik, ampak tudi od števila živine.

Planina Podvežak (1575 m n.v.) leži na nekoliko položnejšem pobočju vzhodno od Lastovca. Nastala je z izkrčitvijo gozda na apniški podlagi. Zato hrani vodo v

»bazenu« ali pa uporablja sneg. Kot podružnica spada k Podvežaku še planina Vodole (1570 m), ki leži na koncu od ledenika preoblikovane doline. Ima kočo v razpadajočem stanju, še iz časa, ko je bila predplanina Moličke peči. (Leta 1953 so kočo obnovili). Kisl travo daje pašo samo konjem, katerih matična planina je Jezerca (1655 m). Ta leži na terasi južno od Dleskovca, preko katerega poteka neznatna suha dolina od višine 1850 do 1400 m, struga je važna zato, ker je spodaj umetno zajezena in v obliki jezera napaja živino.

Podvežak sam preživlja 41 glav goveje živine (5 molznih) in 2 prašiča. Pastirju so leta 1946 zgradili kočo, prejšnja služi za hlev. Dela maslo in sir za turistično kočo Korošic. Podvežak in Jezerca katastrofalno zarašča šavje in je zlasti prva izgubila za polovico svojega pašnega področja (Fajgelj, 1953).

Planina Ravne (1502 m n. v.) leži južno od Smrekovca (1613 m n.v.) v suhi dolini, ki ima na vzhodni strani močno izraženo teraso, pripadajočo pontskemu nivoju. Tudi tukaj je veliko pomanjkanje vode, ki jo nadomeščajo s snegom. Pašno področje obsega vzhodno stran Dleskovca in z gozdom pokriti Smrekovec. Koča za enega pastirja leži nedaleč od roba planote. Planina preživlja 57 goved, od tega dve molzni kravi za pastirja. Živina je iz Podveže. Pašna doba traja od začetka junija ali celo od 28. maja do sredine septembra.

Četrta zadružna planina na Dleskovski planoti je planina Poljšak (1698 m), ki leži na levi terasi velike suhe doline vzhodno od Velikega vrha. Kot vse ostale v takšni višini je tudi ta nastala sredi gozda, ki je tukaj segal posebno visoko, do 1825 m. Kasneje so izkrčili gozd proti zahodu tako, da se je umetno pridobljeni pašnik združil s prirodnim. Na nekdanjo višino gozdne meje opozarjajo jeziki macesnovega gozda severno in južno od planine. Pašno področje obsega greben do Velikega vrha in Dleskovca. Poljšak je izrazita ovčja planina. Sem pošiljajo ovce kmetije iz Podveže, medtem, ko imajo govejo živino na Ravneh. Paša tukaj ni prav obilna, zato se pastir 20. avgusta preseli na Ravne in pase ovce na Dleskovcu in Jezerci. Takrat se govedo na ravneh drži še samo najnižjih področjih, medtem ko konji iz Jezerce že gredo na jesenska dela. Na planini Poljšak se je paslo 1952 leta 300 ovac, 2 kravi za prehrano pastirja, 2 prašiča in 1 bik. Paša se začne navadno 10. junija in traja do 15. ali 20. avgusta - okrog 70 dni (Fajgelj, 1953).

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da se je leta 1973 cela Veža (Ravni in Podvežak) združila v eno pašno skupnost, po dogovoru s pašnimi interesenti, leta 1993 sta se ponovno ločili in vodili kot 2 pašni skupnosti.

Po drugi svetovni vojni so ponovno odmerili pašnike na Veži, zgradili bazene in korita, napeljali bodečo žici in obnovili bajte. Po letu 1967 je delo malo zamrlo, ker zaradi pomanjkanja živine ni bilo interesa. Najslabše je bilo od leta 1970 do 1973. Leta 1973 so se dela nadaljevala, naredila so se nova korita, veliko se je čistilo. Na Vodotočnem se je leta 1990 in 1991 zgradila bajta. Pomagali so si s helikopterjem, napeljali so vodo. Na Podvežaku se je zgradila nova pastirska koča v letih 1996-2000. Električna je bila napeljana leta 2003, in sicer z izrabo sončne energije, voda je bila napeljana v letih 2005-2006, zgradili so tudi nov bazen za vodo.

Do leta 1998 je k pašni skupnosti Veža Ravni pripadala Molička planina, do leta 1999 pa tudi Veliki Vrh, po denacionalizaciji sta sedaj samostojni planini. Takrat so člani PS Veža Ravni skupaj s člani PS Veža Podvežak pomagali pri gradnji Kocbekove Koče, ki je prva slovenska planinska postojanka v Savinjskih Alpah, ki služi tudi za namene pašne skupnosti. Pašnik je dobro oskrbovan z vodo. Iz Grdega Vodola so vodo napeljali v dolžini 1000 m do koče na Ravneh. Tu je tudi bazen za 8000 l vode in obnovljena korita. Na Ravneh je pastirska koča ograjena z leseno ograjo, celoten pašnik je ograjen s trožično elektro ograjo in pregrajen na dve čredinki. V letu 1992 je bila na novo zgrajena in opremljena pastirska koča na Ravneh, prav tako je bila leta 2000 obnovljena pastirska koča na Dolgi Trati, postavljena je bila tudi koča na Jezercu.

Po navedbah Fajgla (1953) je planina Javorje (1600 m n.v.) največja planina na tem področju. Naslanja se na vzhodni rob raduške apniške plošče pod Jelovniško planoto. Bajta leži na majhni terasi, kjer pridejo na dan werfenski skrilavci in omogočajo obstoj luže za napajanje živine. Pašno področje obsega nekdanjo samostojno planino Loko (1450 m), ki zavzema spodnji, ledeniško preoblikovani del velike suhe doline. Proti severu se pase živina iz Javorja do pred 30 leti opuščene Selnarice. Poleg teh nekdanjih planin zavzema področje vse ozemlje Jelovnika in proti zahodu preko Vodotočnega do Arte planine, ves ta predel je bil nekoč po pripovedovanju, en sam pašnik, medtem, ko je danes že močno zarasel z rušjem in macesni. kljub temu sta pasla pastir in volar leta 1952 80 goved, 400 ovac, 24 konj in 24 prašičev, kar zneso skupaj 213 glav, daleč več kot na katerikoli drugi planini. Z vodo je planina razmeroma dobro preskrbljena. Številne luže so ob koči, na Loki, na Jelovniku in Vodotočnem. Živino priženo s Konjskega vrha in Raduhe.

Del planine Javorje je Arta planina (1575 m), ki je nastala dobrih 100 m pod gozdno mejo, ki sega tukaj čez višino 1700 m. Leta 1952 je 1 pastir pasel dve kravi, 2 žrebeti, 264 ovac. Planina ima kočo in hlev. Veliko pomanjkanje vode nadomešča sneg (Fajgelj, 1953).

Bezovšek in sod. (2008) navajajo, da je bila prva pastirska koča zgrajena 1924, v neposredni bližini koče je hlev, zgrajen leta 1957. Poleg pastirjev je bila na planini tudi mlekarica, ki je skrbela za molžo krav in predelavo mleka. S skuto, sirom, mlekom in surovim maslom je oskrbovala planinsko kočo. Mlekarica je krmila tudi prašiče. V pašni sezoni se jih je prepaslo od 30 do 40. Zadnje leto so bili prašiči na Javorju leta 1966, in sicer 26. Če se je nabralo več mleka, so ga kisali in iz njega naredili »mohot«. Shranjevali so ga v dežah. Mlekarice so delale surovo maslo v mlinčku imenovanem »pine«. Za planino je moral poleg pastirjev skrbeti tudi stanar-kmet, ki je predstavljal povezavo med planino in lastniki živine. Stanar je moral skrbeti za pastirje, stan, prinašanje cirnge in drugo. Za eno cirngo se je računala hrana za en teden, kar je moral prinesiti vsak, ki je imel na planini enega konja, dve kravi ali deset ovac; to je po planšarskem ključu dve glavi. Cirnga je bila sestavljena iz enega kg masti, enega hleba kruha, pol kg bele moke, en kg koruzne moke za žgance in še nekaj sladkorja, mesa in pijače (Bezovšek s sod., 2008).

Po navedbah Fajgla (1953) leži Mrčiše (1265 m) ob izvirni grapi Dupljaka, ki je obenem petrografska meja med apnencem in grohom. Bajta leži ravno na sotočju manjše grape z Dupljakom. Tako je nastalo je malo položnejše in prostornejše pobočje – krčevina sredi gozda, ki daje le malo paše. K planini pa so priključene še številne podružnice. Po grapi proti zahodu pridemo do planine Vodol (1315 m), ki je nekoliko prostornejša od matične. Nekoč je bilo, kakor pravijo 7 koč, medtem ko danes zasledimo še samo dva gnila temelja (nova je drvarska koča). K Mrčišu spada tudi planina Sedelc (1420m), ki leži sicer južno od Presečnika (1573 m), a je organsko povezana s planinami raduškega apniškega področja. Včasih so pasli na njej do 80 goved, danes pa je skrajno zanemarjena. Okrogla, trda trava »ovčica«, ki je sploh značilna za del planin na grohovi podlagi, je ostala tukaj skoraj nepopasena in bi jo lahko kosili. Planino zaraščata gozd in koprivje, koča je požgana in hlev razpadel. Celotno pašno področje skupaj (Mrčiše, Vodol in Sedelc) je leta 1952 prepaslo 32 goved (5 krav), 15 konj in 2 prašiča, vse last 25 kmetov s Konjskega vrha. Pašna doba traja od 4. junija do 15. ali 20. septembra. Konje junija in avgusta odženo na Sedlc, vendar se tam zaradi zaraščanja ne zadržujejo dolgo. Mrčiše bi lahko bila zelo lepa planina, če bi jo očistili šavja in izkrčili gozd v smeri Vodol.

Do leta 1955 se je živina iz zaselkov Strmeca in Konjskega Vrh pasla na Mrčišu in Sedelcah. Ker je bil tam manj primeren teren za pašo, so takratni člani pašne skupnosti leta 1953 pričeli delat golosek na pašniku Vodole in delo končali v letu 1960. Tudi pastirsko kočo so prestavili z Mrčiša na Vodole, zgradili bazen za vodo in korito za napajanje (voda je tekla po lesenih ceveh).

Že v letu 1958 so pašni upravičenci pašnik ogradili z bodečo žico, ki so jo nato zamenjali s stalno dvožično elektro-ograjno in pregradili pašnik na tri čredinke. Leta 1984 so pričeli z gradnjo nove koče, na novo so napeljali elektriko, zgradili so dodaten bazen za vodo in dvojna kanadska vrata. (Bezovšek s sod. 2008)

Po navedbah Fajgla (1953) so planine Raduha-Javorje, Vodole Mrčiše in planine na Dleskovški planoti označevali kot lučke planine. Na njih so pasli živino živinorejskega odseka kmetijske zadruga v Lučah. Apnenec petrografsko ni sovražnik planin, ampak je neugoden le zaradi pomanjkanja vode; s primernimi ukrepi se ta težava lahko premosti. Zadružna oblika posestnih razmer je edina, ki je vsaj nekoliko dvignila planine iz splošnega propada, ker se je lažje borila proti pomanjkanju delovne sile in našla stik z gozdno upravo in drugimi državnimi ustanovami.

Dolga njiva

Cevc (1997) navaja, da je bila srednjeveška lastnica planine Dolga njiva graščina Stari grad v Kamniku, ki je dajala planino v najem vaškim srenjam proti odškodnini. Prispevke so plačevali v denarju in naturalijah, v siru in skuti, kot je bilo zapisano v Novem reformiranem urbariju Zgornjekamniškega gospostva leta 1571. Letno so plačevali najemniki hlebec sira in skledo kislega sira mohanta. Planina je več kot 10 let opuščena. Zadnji lastnik planine jo je dajal v najem kmetom iz hribovskih vasi pod Krvavcem.

Odkrita je rimskodobna poselitev. Najden je bil bronast prstan z nekoliko dvignjeno ovalno ploščico, ki je bila vlita skupaj z obročkom. Po velikosti prstana, notranji premer je 2,1 cm, bi smeli sklepati, da ga je nosil moški. V rimski čas lahko postavimo več odlomkov kuhinjske keramike. Najdeno je bilo 23 različnih loncev in en pokrov. Srednjeveške najdbe pa so razvaline več stanov in ohranjen srednjeveški vrč, najden v zijalki v bližini pastirskega selišča. Keramično gradivo in bronasti prstan kažejo, da je selišče v Dolgi njivi živelo v poznoantičnem obdobju. Železni kembelj kravjega zvonca, dolžina 12 cm z odebeljenim koncem, nedatiran, po obliki spominja na antične zvonce. Najdbe zvonce v planinah so razmeroma redke, prištevajo jih med predmete, ki dokazujejo planšarstvo v planinah v antiki in mlajši železni dobi.

Franciscejski kataster

V pripravah za izvedbo stabilnega katastra v avstrijskih deželah ima odločilno vlogo cesarski patent Franca I. z dne 23. 12. 1817. Za pripravo in izdelavo

katastra in nove davčne regulacije so bili ustanovljeni posebni upravni organi in komisije, tako na ravni centralnih uradov na Dunaju, kakor tudi v posameznih deželah. Na Kranjskem je delovala Deželna komisija za regulacijo zemljiškega davka ter tri okrožne (kresijske) komisije, ki so imele sedeže v Ljubljani, Novem mestu in Postojni. Okrožno komisijo je vodil okrožni glavar ali njegov namestnik, sestavljali pa so jo okrožni komisar, poddirektor mapiranja ter inšpektor za ocenitev. Deželni komisiji, ki ji je pripadalo vodenje vseh katastralno-meritvenih poslov v deželi, je načeloval predsednik. Osnovne enote za izdelavo franciscejskega katastra so bile katastrske občine, ki so bile izoblikovane ob izdelavi jožefinskega katastrskega operata (ARS).

1 oral = 1600 kvadratnih sežnjev

1 kvadratni seženj = 3,59665 m²

1 oral = 5754,642 m²

Priloga F: Podrobnejši podatki o posameznih planinah

Plesnikova planina

Vrsta planine: IPL

Naziv: Plesnikova planina

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Plesnikova planina	Logarska dolina	645	Verschnig (Vulgo Radoschnig) Joseph	755 kv. sežnjev 2715,47 ha	travnik

Planina 8	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število		1,8	3,3	4,2	6,5	6,2	6,7	6,5	4,6
KMETIJE	število		2		1	1	1	1	1	1
OMD	ha			3	4	6	6	6	6	5
PPP	ha			7	7	8	8	6	6	6
PP_TN	ha						8	6	6	6
RKG	ha		3,3				8	8	6	6
GVŽ/RKG	št./ha						0,81	0,87	1,02	0,73
Nadm. v	m		1300							1329

Leto	G1	G1-2	G2	DOJ	PLB	OME	Skupaj
1982							
1993	3						3
2004						22	22
2005	4			3			7
2006	3	2		3	1		9
2007	2	2		3	1		8
2008	3	3	4				10
2009	3	2		3	1		9
2010	2			4			6

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	1	0	Ne	Studenec	Traktor	Ne	1	0	Visokogorska planina

Strelovec

Vrsta planine: SPL

Naziv: Strelovec

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Strelovec	Logarska dolina	645	Verschnig (Vulgo Raduschnig) Joseph	755 kv. sežnjev	travnik
	Solčava	804	Knes Thomas	300 oralov 1402 kv. sežnja 173 ha	Smrekov drogovnjak

Planina 9	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število		24,5	18,9	26,3	19,65	23,4	20,1	17,25	15,9
KMETIJE	število		5		7	8	9	8	7	7
OMD	ha			17		20	18	20	17	16
PPP	ha			48		41	23	23	23	23
PP-T	ha						18	23	23	23
RKG	ha		200,100				32	23	23	23
GVŽ/RKG	št./ha						0,74	0,86	0,74	0,69
Nadm. v.	m		1600							1671

Leto	G1	G1-2	G2	MOL	OME	OML	KME	KML	Skupaj
1952	14			4	160				
1982				4**					4
1993			8*	5**	72				85
2004		5	1	2	86				94
2005	3	7	2		128				140
2006					117		14		131
2007					145		10	1	156
2008					124	1	9		134
2009					115				115
2010					106				106

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
0	2	0	Ne	Studenec	Peš	Ne	1	0	Visokogorska planina

Planina Grohot

Vrsta planine: SPL

Naziv: Pašna skupnost Grohot

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Grohot	Solčava	435	Gospodstvo Gornji Grad	349 oralov 361 kv. Sežnjev 201 ha	Travnik
Grohot	Solčava	439	Gospodstvo Gornji Grad	180 oralov 985 kv. Sežnjev 104 ha	Gole skale

Planina 7	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	30	27,8	14,7	14,6	0,3	21,15	18,95	13,25	16,9
KMETIJE	število	13	9		8	7	10	8	7	8
OMD	ha			15	15	13	18	19	13	17
PPP	ha			26	26	27	21	22	22	21
PP_TN	ha						20	22	22	21
RKG	ha	176,80	97,50				25	22	22	21
GVŽ/RKG	št./ha						0,84	0,86	0,61	0,79
Nadm.v		1500	1450							1433

	G1	G1-2	G2	DOJ	PLB	OME	K	ŽR	SKUPAJ
1982			3*	27					
1993	8		19*	4**					
2004		14	3			12	1	1	31
2005	5	8	4			12	2	1	32
2006	5	8	2			12	3	1	31
2007	4	15	6			13	3		41
2008	6	12	8			13			39
2009	7	7	5			13			32
2010	7	15	4			12			38

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
0	1	0	Omrežje	Zajetje	Kamion	Da	1	0	Planina

Veža Podvežak

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Veža Podvežak

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Veža Podvežak	Podveža	418	Ljubljanska Škofija	2532 oralov 924 kv. sežnjev 1457 ha	Pašnik

Planina 1	Enota	1982*	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	130	68,8	68,4		72,4	69,6	63,3	65,35	74,2
KMETIJE	število	23	18			19	19	17	17	20
OMD	ha			65	66	57	70	63	65	74
PPP	ha			100	100	57	95	95	95	92
PP_TN	ha						78	92	92	92
RKG	ha	1600, 770	400, 150				101	96	96	92
GVŽ/RKG	št./ha						0,69	0,66	0,68	0,80
Nadm v.	m	1700	1600							1759

*za leto 1982 je navedena planina Veža

Leto	G1	G1-2	G2	DOJ	PLB	OME	MOL	Skupaj
1982	110		10*	20		200		
1993	20		11*	38**		49		
2004	6	56	21				1	95
2005								
2006	14	27	50	2			2	93
2007	20	36	42				3	98
2008	13	29	42				3	84
2009	12	44	31			29		116
2010	15	47	37			30		129

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
3	2	0	Lastna	Vodovod	Kamion	ne	1	0	Visokogorska planina

Veža Ravni

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Veža Ravni

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Veža Ravni	Podveža	417	Ljubljanska Škofija	2224 oralov 1807 kv. sežnjev 1280 ha	Smrekov drogovnjak
Veža	Podveža	418	Ljubljanska Škofija	2532 oralov 924 kv. sežnjev 1457 ha	Pašnik

Planina 2	Enota	1982*	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	67	81,7	50,6	52,2	46,35	41,65	45,05	41,55	43
KMETIJE	število	18	22		17	18	18	18	17	19
OMD	ha			44	37		32	45	42	43
PPP	ha			91	91		38	45	45	45
PP_TN	ha						32	42	42	42
RKG	ha	81,57	400, 150				50	45	45	45
GVŽ/RKG	št./ha						0,83	1,00	0,93	0,96
Nadm.v	m	1250	1700							1651

*Ravni

Leto	G1	G1-2	G2	DOJ	PLB	OME	OML	MOL	K	ŽR	SKUPAJ
1982	12		2*	56							
1993	20		18*	40**		73					
2004		32	9			126	0	2	1		170
2005	5	25	12			128	0		4	1	175
2006	5	16	13			115	0		5		154
2007	9	18	6	1		111	0	1	3	1	150
2008	11	17	9	4		96	1		4		142
2009	4	13	9			117	0	2	4		149
2010	6	11	12			84	0	3	7		123

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	3	2	Lastna	Vodovod	Kamion	da	1	0	Planina

Naziv planine: Molička planina

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Molička planina	Podveža	419	Molletschnik Anton	118 oralov 1062 kv. sežnjev 68 ha	Pašnik
Molička planina	Podveža	418	Ljubljanska Škofija	2532 oralov 924 kv. sežnjev 1457ha	Pašnik

Leto	OME
1982	
1993	
2004	100
2005	119
2006	84
2007	87
2008	97
2009	80
2010	48

[illegible]

Veliki Vrh

Opuščena planina

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Veliki vrh

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Veliki vrh	Podveža	420	Gregor Pautschetz	52 oralov 363 kv. sežnjev 30 ha	Pašnik

Planina 4	Enota	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število			7,5	5,4	5,7	0	0
KMETIJE	število		3	3	3	0	0	0
OMD	ha	7	6	6	5	0	0	0
PPP	ha	10	10		10	0	0	0
PP-T	ha							
RKG	ha				10	10	0	0
GVŽ/RKG	št./ha				0,54	0,57		
Nadm. v.	m					1917		

Leto	OME
2006	50
2007	36
2008	38

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
0	0		Ni	Zajetje	Peš	Ne	1	0	Visokogorska planina

Planina Raduha-Javorje

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Raduha-Javorje

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. Občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Raduha Javorje	Konjski vrh	1	Ljubljanska Škofija	96 oralov, 1199 kv. sežnjev 56 ha	Smrekov drogovnjak
	Konjski vrh	2	Ljubljanska Škofija	13 oralov, 839 kv. sežnjev 8 ha	Pašnik z drevjem
	Konjski vrh	3	Ljubljanska Škofija	543 oralov, 1024 kv. sežnjev 313 ha	Gole skale
	Konjski vrh	4	Ljubljanska Škofija	463 oralov, 252 kv. sežnjev 267 ha	Pašnik

Planina 5	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	103	113,6	120,2	95	100,7	96,9	97,6	96,25	84,3
KMETIJE	število	26	35		31	32	30	29	29	27
OMD	ha			112	93	79	97	98	96	81
PPP	ha			135	135	79	114	110	110	110
PP-T	ha						111	110	110	110
RKG	ha	400 210	300 150				121	111	111	111
GVŽ/RKG	št./ha						0,80	0,88	0,87	0,76
Nadm. v.	m	1700	1500							1738

Leto	G1	G1-2	G2	DOJ	MOL	OME	OML	K	ŽR	SKUPAJ
1982	64		6*	15		230				
1993	20		5*	59**		100		18		
2004	4	56	17		31	196		6	4	314
2005	18	29	27	5	13	168		6	4	270
2006	16	39	20	6	15	170		6		272
2007	11	37	18	7	14	195	1	3		286
2008	15	37	34	2	1	186		5	2	282
2009	10	38	40		1	163		4	2	258
2010	16	35	30	5	1	130		2	2	221

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
3	2	0	Lastna	Studenec	Terensko vozilo	da	2	0	Visokogorska planina

Planina Vodole Mrčiče

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Vodole Mrčiče

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Vodole Mrčiče	Konjski vrh	4	Ljubljanska Škofija	463 oralov 252 kv. sežnjev 267 ha	Pašnik

Planina 6	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	37	56	38,9	45,3	36,4	34,1	34,6	41,8	42,2
KMETIJE	število	20	23		19	19	14	12	17	14
OMD	ha			30	30	31	33	32	32	31
PPP	ha			30	30	31	33	32	32	31
PP-T	ha						31	29	31	31
RKG	ha	70, 30	40, 25				33	33	32	31
GVŽ/RKG	št./ha						1,05	1,04	1,32	1,35
Nadm. v.	m		1300							1419

Leto	G1	G1-2	G	DOJ	MOL	Skupaj
1982	37			15		
1993	20		7*	37**		
2004	1	21	13		13	48
2005	7	22	11	11	8	59
2006	8	20	12	8	2	50
2007	9	19	7	8	5	48
2008	8	22	9	6	4	49
2009	12	22	10	12	3	59
2010	10	32	8	8	4	62

*voli

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	1	0	Lastna	Vodovod	Kamion	da	1	0	Planina

Planina Dol

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Planina Dol

Franciscejski kataster: ni podatka

Planina 10	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	44	56	54,4	48,8	55,2	52,8	50,8	49,2	52,3
KMETIJE	število	9	10		11	11	12	11	10	11
OMD	ha			54	49	48	48	49	48	49
PPP	ha			59	50	48	48	49	49	49
PP-T	ha						48	49	49	49
RKG	ha	140,60	38				48	49	49	49
GVŽ/RKG	št./ha						1,09	1,03	1,00	1,07
Nadm.v.	m	1312	1300							1441

	G1	G1-2	G	DOJ	PLB	OME	MOL	K	ŽR	
1982	26			25		20				
1993	36			31**	1			2		
2004	8	30	7				12	12	6	75
2005	13	25	6	12	1		1	8	3	69
2006	12	21	10	12			1	14	4	74
2007	13	24	5	12			1	15	3	73
2008	13	24	6	12				13	3	71
2009	15	23	7	14	1			8	1	69
2010	19	27	4	17	1			7	2	77

**krave in plemenske telice

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	5	0	Ni	Vodovod	Kamion	da	1	0	Planina

Košutna

Vrsta planine: IPL

Naziv planine: Košutna

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. Občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Košutna	Županje njive	835*	Mesto Kamnik	1125 oralov 101 kv. sežnjev 647 ha	Planina

*parcelni zapisnik iz leta 1868

Planina 11	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število		12,4	12	11,2	12	12,9	14,25	15,75	15,95
KMETIJE	število		1		1	1	1	1	1	1
OMD	ha			12	11	12	13	14	16	16
PPP	ha			50	43	38	25	25	25	23
PP-T	ha						25	24	25	23
RKG	ha		40				25	26	25	23
GVŽ/RKG	št./ha						0,51	0,55	0,64	0,70
Nadm. V.	m		1700							1802

Leto	G1	G1-2	G2	DOJ	MOL	KME	KML	K	ŽR	Skupaj
1982										
1993	9		1	6**						
2004	2	4	1		4			3	2	16
2005	4	5		4				2	2	17
2006	5	5		5				2	1	18
2007	5	4	1	5				2	2	19
2008	7	5	2	6			1	1		22
2009	5	6	1	8		1		1	1	23
2010	6	5	3	7			1	1		23

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	2	0	Ni	Studenec	Peš	ne	1	0	Visokogorska planina

Kamniško sedlo

Opuščena planina

Vrsta planine: IPL

Naziv planine: Kamniško sedlo

Franciscejski kataster: Ni podatka

Planina 12	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število				6,3	4,95	4,95	4,95	0	0
KMETIJE	število				1	1	1	1	0	0
OMD	ha			10	6	5	5	5	0	0
PP	ha				24	24	24	9	0	0
PP-T	ha							17		
RKG	ha						24	25	25	23
GVŽ/RKG	št./ha						0,19	0,00	0,00	
Nadm. v.	m									1633

Leto	OME
2005	42
2006	33
2007	33
2008	33

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
0	0	0	Ni	Zajetje	Traktor	ne	0	0	Planina

Dolge njive za Krvavcem

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Dolge njive za Krvavcem

Franciscejski kataster:

Planina	Kat. Občina	Št. parcele	Lastnik	Površina	Kultura
Dolge njive za Krvavcem	Kokra	168	Shrgoutz Georg, Kanker	1 oral 168 kv. sežnjev 0,64 ha	Travnik

Planina 13	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število			20,6	22,45	24	35,15	29,15	29,4	24,7
KMETIJE	število				5	7	8	9	8	8
OMD	ha				22	24	35	29	29	25
PP	ha				72	50	0	0	0	0
PP-T	ha						90	70	75	71
RKG	ha						94	82	76	72
GVŽ/RKG	št./ha						0,38	0,36	0,39	0,35
Nadm. v.	m									1899

Leto	OME	K	ŽR	Skupaj
2004	114	3	1	118
2005	113	4	3	120
2006	160			160
2007	191	6	1	198
2008	161	5		166
2009	156	4	4	164
2010	128	4	3	135

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
1	1	0	Ni	Studenec	Tov. živali	ne	0	0	Planina

Dolga njiva za Zaplato

Vrsta planine: SPL

Naziv planine: Dolga njiva za Zaplato

Franciscejski kataster: Ni podatka

Planina 14	Enota	1982	1993	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GVŽ	število	19		17,4	13,2	11,1	12,6	12,15	11,85	10,8
KMETIJE	število	4			4	4	4	4	4	4
OMD	ha			17	13	11	13	12	12	11
PP	ha			21	20	36	21	18	0	0
PP-T	ha						21	21	21	20
RKG	ha	180, 60					21	21	20	20
GVŽ/RKG	št./ha						0,60	0,58	0,58	0,54
Nadm. v.	m	1400								1726

Leto	OME	KME	KML	Skupaj
1983	120			
1993				
2004	116			116
2005	88			88
2006	74			74
2007	84			84
2008	81			81
2009	79			79
2010	67	1	4	72

Hlevi	Koče	Drugo	Elektrika	Voda	Dostop	El. Pastir	Pastirji	Sirarji	Vrsta planine
0	0	0	Ni	Studenec	Peš	ne	0	0	Planina